

วารสารทางวิชาการ

นาคีรีปริทรรศน์

Academic Journal Nalakiri Parithat [AJNP]

ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2568 Vol. 3, No. 2 May - August 2025

ISSN: XXXX-XXXX [Online]

AJNP

2568-2025

mongkholkan1977@gmail.com

082 996 7963, 064 442 4598

<https://so15.tci-thaijo.org/index.php/AJNP>

วารสารทางวิชาการนาฬาคีรีปริทรรศน์

Academic Journal Nalakiri Parithat (AJNP)

ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 [พฤษภาคม – สิงหาคม 2568]

Vol. 3 No. 2 [May – August 2025]

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นวารสารตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความหนังสือและบทความวิชาการประเภทอื่นๆ
2. เพื่อเป็นสื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวิชาการของนักวิจัยและนักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อเป็นวารสารเสนอองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานุรักษ์ตามหลักการศึกษาเชิงพุทธศาสตร์ และศาสตร์ต่างๆ
4. เพื่อพัฒนาวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาและเป็นการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผลงานการวิจัยและบทความทางวิชาการทางพระพุทธศาสนาและศาสนาต่างๆ รวมทั้งปรัชญาให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI

เจ้าของ

กองบรรณาธิการวารสารทางวิชาการนาฬาคีรีปริทรรศน์

ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา 13170

โทรศัพท์ 092-996-7963 อีเมล nalakiri197@gmail.com

ที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.

พระพรหมวชิรโมลี

พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.

พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.

พระเทพเวที, รศ.ดร.

พระราชวิมลโมลี, ผศ.ดร.

พระเมธีวราญาณ, ผศ.ดร.

พระโสภณรัตน์บัณฑิต, รศ.ดร.

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

พระอุดมสิทธิธนายก, รศ.ดร.

พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.

พระมหาจิรวัฒน์ กนตวณโณ, รศ.ดร.

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม

รองศาสตราจารย์ ดร.กฤต ศรียะอาจ

พระครูสิริรัตนบัณฑิต, ผศ.ดร.

รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี

ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์, กรรมการมหาเถรสมาคม

ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 11

อธิการบดี

รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต

เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์

คณบดีคณะพุทธศาสตร์

รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณบดีคณะสังคมศาสตร์

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

ศูนย์อาเซียนศึกษา

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริการสังคม

รองคณบดีคณะพุทธศาสตร์

รองคณบดีคณะพุทธศาสตร์

บรรณาธิการ

พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม, รศ.ดร.

บรรณาธิการผู้ช่วย

พระมหายงยุทธ ธีรธมโม, ดร.

พระจาดุรงค์ อาจารย์สุโก, ดร.

ดร.พูนศักดิ์ กมล

กองบรรณาธิการ

พระมหามชวินทร์ ปุริสุตโต, ผศ.ดร.

รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน

รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเหลือ ใจมโน

รองศาสตราจารย์ ดร.เจือง ธิ่ง

รองศาสตราจารย์ ดร.ชนกนารถ บุญวัฒนกุล

รองศาสตราจารย์ ดร.นิรนาท แสนสา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิษฐา ใจมโน

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนพร หมูคำ

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาตรี ชุมเสน

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ดร.จักรี ศรีจารุเมธีญาณ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตอีสาน

ดร.ประชัน ชะชิกุล.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตอีสาน

ผู้จัดการวารสารและประสานงาน

ดร.พูนศักดิ์ กมล

พิมพ์ที่

วัดอังกัญโคกบรรเลง เลขที่ 129 หมู่ที่ 10 บ้านโคกบรรเลง ตำบลบุฤาษี อำเภอเมืองสุรินทร์

จังหวัดสุรินทร์ 36000 โทรศัพท์ 092-996-7963, 065-063-8090, 064-442-4698

บทบรรณาธิการ

วารสารทางวิชาการนาครีปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 [พฤษภาคม – สิงหาคม 2568] เป็นฉบับแรกเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาวารสาร ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีความรอบคอบเพื่อพิจารณา ทั้งในเรื่องคุณภาพที่ทุกบทความล้วนได้รับการพิจารณาตรวจสอบอย่างละเอียดรอบคอบ และทางด้านปริมาณก็ไม่รับบทความในจำนวนที่มากเกินไปเพื่อสะดวกกับการบริหารจัดการวารสาร โดยฉบับนี้มีบทความจำนวน 4 เรื่องดังนี้

บทความวิชาการ มีดังนี้ 1) แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เขียนโดย พระวรวิฑู วิสุทธิเมธี (โอทอง), พูนศักดิ์ กมล มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา, วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2) เปรียบเทียบพรหมตามคติพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เขียนโดย,พระวรวิฑู วิสุทธิเมธี (โอทอง) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 3) ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของอานักขาโกรัส เขียนโดย ธนาธิป ฮาดเนาลี, พระมหายงยุทธ ธีรธมโม, คงสฤษฏ์ แพงทรัพย์, กฤต ศรียะอาจ, พระจาดุรงค์ ชูศรี, อริย์ธัช ศรีภัทรโกสินทร์, พระครูปริยัติสโมธาน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 4) แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสวรรค์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เขียนโดย พระวรวิฑู วิสุทธิเมธี (โอทอง)

กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้รับประเมินบทความ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงบทความให้มีคุณภาพตามมาตรฐานของการประเมินคุณภาพวารสารของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย Thai Journal citation index Centre (TCI)

พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม, รศ.ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

หน้า

1	แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท GUIDELINES FOR ATTAINING HEAVEN IN THERAVADA BUDDHISM พระวรุฒิ วิสุทธิเมธี (โอทอง) , พูนศักดิ์ กมล	1
2	เปรียบเทียบพรหมตามคติพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู COMPARISON OF BRAHMA ACCORDING TO THERAVADA BUDDHISM AND BRAHMAN-HINDUISM พระวรุฒิ วิสุทธิเมธี (โอทอง)	17
3	ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของอานักซาโกรัส AN ANALYZED STUDY THE IDEAS OF ANAXAGORAS ธนาธิป ฮาดเนาลี และคณะ	33
4	แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสวรรค์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู GUIDELINES FOR REACHING HEAVEN IN BRAHMAN-HINDUISM พระวรุฒิ วิสุทธิเมธี (โอทอง)	49

แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท GUIDELINES FOR ATTAINING HEAVEN IN THERAVADA BUDDHISM

พระวรวุฒิ วิสุทธิเมธี (โอทอง), พูนศักดิ์ กมล

PhraWorawut Wisutthimethi (Othong), Poonsak kamol

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, PhraNakhonSiAyutthaya

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chaiyaphum Buddhist College

Corresponding author, e-mail: warawut19952538@G-mail.com,

poonsakkamol@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 28 มิถุนายน 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 2 สิงหาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 3 สิงหาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่อง สวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง ภูมิที่มีอารมณ์เป็นเลิศ คือเป็นที่อยู่ของเทวดา ประเภทของสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือเสวกามคุณ เรียกว่า “เทวดา” มีอยู่ 6 ชั้น และประเภทไม่เสวกามคุณ เรียกว่า “พรหม” มีอยู่ 20 ชั้น แบ่งเป็นรูปพรหม 16 และอรุปรหม 4 แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือการมีศรัทธาต่อพระรัตนตรัย การให้ทาน และการรักษาศีล ทำให้ไปเกิดเป็น “เทวดา” การเจริญภาวนาทำให้ไปเกิดเป็น “พรหม” ถ้าเจริญพระกรรมฐานจนสิ้นอาสวะกิเลสแล้ว ก็จะได้เข้าสู่ความเป็นพระอริยบุคคล คือพระอรหันต์ จึงไม่ต้องกลับมาเกิดอีก

คำสำคัญ: แนวทางการปฏิบัติ, พระพุทธศาสนาเถรวาท, สวรรค์, คติความเชื่อ

Abstract

The purpose of this article is to study Heaven in Theravada Buddhism means a place of excellent emotions, which is the residence of angels. The types of heaven in Theravada Buddhism are divided into 2 types: those who indulge in sensual pleasures, called “angels”, which have 6 levels, and those who do not indulge in sensual pleasures, called “brahmas”, which have 20 levels, divided into 16 form-brahmas and 4 formless-brahmas. The practice to reach heaven in Theravada Buddhism is to have faith in the

Triple Gem, give alms, and observe the precepts, which will lead to being born as “angels”. Practicing meditation will lead to being born as “brahmas”. If one practices meditation until the defilements are exhausted, one will attain the state of an Ariya person, which is an Arahant, and thus will not have to be reborn again.

Keyword: Practice, Theravada Buddhism, Heaven, Belief

บทนำ

ทุกสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกใบนี้ ล้วนมีการเกิดขึ้นตั้งอยู่ และเสื่อมสลายไปในที่สุด อันเป็นกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบ และนำมาแสดงให้กับมนุษย์ทั้งหลายได้รับทราบ หากนำมาคิดพิจารณาแล้ว จึงจะเห็นจริงตามพระดำรัสของพระพุทธองค์ และยังพบว่าไม่มีใครหรือสิ่งใดที่จะรอดพ้นจากกฎธรรมชาติเหล่านี้ไปได้ มนุษย์นั้นได้ชื่อว่าเป็นสิ่งมีชีวิตที่ประเสริฐกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นบนโลกใบนี้ มนุษย์แต่ละยุคแต่ละสมัยก็มีความแตกต่างกัน มีผู้คนสงสัยกันมากในทุกยุคทุกสมัยว่า คนเราเมื่อตายแล้วไปไหนซึ่งมีคำตอบที่หลากหลาย บางคนมีความเชื่อว่าตายแล้วสูญ บางคนเชื่อว่าตายแล้วไม่สูญ แต่โดยทั่วไปแล้วไม่ทราบว่าตายแล้วไปไหน ซึ่งความเชื่อเหล่านี้มีผลต่อชีวิตหลังความตายของบุคคลนั้น คือถ้าเชื่อว่าตายแล้วสูญก็จะไม่ประกอบคุณงามความดี เมื่อละโลกนี้ไปแล้ว ปรโลกที่บุคคลนั้นจะไปก็จะเศร้าหมองทุกข์ทรมานยิ่งนัก แต่ถ้าหากมีความเชื่อว่าตายแล้วไม่สูญ ก็จะประกอบแต่คุณงามความดีอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ไปบังเกิดในภพภูมิที่ดีงาม คือสุคติโลกสวรรค์ อันเป็นปรโลกที่มีแต่ความสุขสำราญ ความรื่นเริงบันเทิงใจ (จักราพิชญ์ อัตโน, 2560)

พระพุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่า สัตว์โลกรวมถึงมนุษย์เมื่อตายไปแล้ว หากจิตยังมีกิเลสอยู่ย่อมที่จะบังเกิดอีก แต่จะเกิดเป็นอะไรนั้นขึ้นอยู่กับกรรมที่ทำ ถ้าทำดีจะไปเกิดในภพภูมิที่ดี เรียกว่า สุคติ ถ้าทำกรรมชั่วจะไปเกิดในภพภูมิที่ไม่ดี เรียกว่า ทุกคติ แต่ทั้งสุคติภพและทุกคติภพนี้หากแยกย่อยออกไปจะมีทั้งหมด 31 ภูมิ มักจะเรียกว่า วัฏสงสาร หมายถึง ภพภูมิเป็นที่เวียนว่ายตายเกิด ของสัตว์ทั้งหลายที่ยังมีกิเลสอยู่ ซึ่งภพภูมิทั้ง 31 ภูมิ แบ่งออกเป็นสุคติ 27 ภูมิ ได้แก่ มนุษย์ 1 สวรรค์ 6 รูปพรหม 16 และอรุปรหม 4 ส่วนทุกคติ 4 ภูมิ ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน อย่างละ 1 ภูมิ หนทางที่จะนำไปสู่ภพภูมิที่ดี คือสุคติภูมินั้นพระพุทธศาสนาเถรวาทได้กล่าวเอาไว้ว่า บุคคลเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ได้ประกอบกรรมที่เป็นกุศล คือการมีศรัทธาในพระรัตนตรัย การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญสมาธิภาวนาอย่างเป็นประจำสม่ำเสมอ ครั้นได้ละอัตภาพจากโลกมนุษย์ไปแล้ว บุคคลนั้นย่อมจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ได้เสวยความสุขอันเป็นของทิพย์ อาทิ เช่น รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ กายทิพย์ และสัมผัสอันเป็นทิพย์ (ณัฐพชรธรรม ธนันทเมธาราณ, 2554)

สิ่งเหล่านี้ล้วนบังเกิดขึ้นจากอำนาจของการกระทำกรรมที่เป็นกรรมดี ส่งผลให้ไปบังเกิดในภพภูมิที่สูง คือสวรรค์อันเป็นกามาวจรภูมิ ส่วนเรื่องของการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสวรรค์นั้น ก็จะต้องมีศรัทธาต่อพระรัตนตรัย ตั้งใจสมาทานรักษาศีล มีการให้ทานแก่ท่านผู้มีศีล และหมั่นเจริญสมาธิภาวนา ปฏิบัติตนให้ดำรงอยู่ในคุณงามความดีอยู่ทุกเมื่อตลอดเวลา ไม่ประกอบกรรมชั่วที่เป็นอกุศลกรรม มีศรัทธาต่อ

พระรัตนตรัย และยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง หนทางเหล่านี้เป็นหนทางที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่สวรรค์ได้จริงกล่าวยืนยันตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ว่า ทำดีได้ไปสวรรค์ทำชั่วลงอบายภูมิ อาจกล่าวได้ว่า สวรรค์คือที่อยู่ของเทวดา และกรรมที่ทำให้ไปบังเกิดเป็นเทวดาคือกรรมดี ซึ่งความสุขในโลกนี้และความสุขในโลกหน้า มักจะมีแก่คนที่ทำบุญเอาไว้เท่านั้น บุคคลใดก็ตามมีความประสงค์จะอยู่ร่วมกับเทวดาทั้งหลายจึงควรที่จะกระทำซึ่งกุศลกรรมเอาไว้ให้มาก เพราะว่าผู้ที่มีบุญอันกระทำไว้ดีแล้วนั้น ย่อมจะพรั่งพร้อมด้วยโภคทรัพย์สมบัติ และย่อมบันเทิงในสุคติโลกสวรรค์ (ณัฐพันธ์ ปิ่นทวีเกียรติ, 2562)

ความหมายของสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

สวรรค์ในคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเถรวาท แปลว่า ดินแดนที่มีอารมณ์เลิศด้วยดี เป็นที่อยู่ของเทวดา คำว่า สวรรค์ มาจากคำบาลีว่า สักกะ แปลว่า โลกที่เลอเลิศ เพียบพร้อมไปด้วยกามคุณ 5 คือรูป เสียง กลิ่น รส และโณภูมิจึงเป็นที่น่าปรารถนา และน่ารักใคร่ สวรรค์คือโลกที่งดงามเลอเลิศ เพียบพร้อมไปด้วยสิ่งที่ดี และสิ่งที่เป็นบุญ สวรรค์คือเมืองฟ้าเป็นโลกของเทวดา สวรรค์เป็นดินแดนที่บริบูรณ์ไปด้วยความสุขล้วน หมู่สัตว์ที่เกิดในสวรรค์ เรียกว่า เทวดา เพราะว่าเป็นบุคคลจำพวกที่เล่นสนุกสนานด้วยกามคุณ 5 ประการ ด้วยคุณวิเศษมีมาน และอภิญญา และถือว่าเป็นอุปติเทพ คือเป็นเทวดาโดยกำเนิด (दनัย ไชโยธธา, 2527)

ที่ตั้งของสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

สวรรค์หรือเทวภูมิ คือภูมิอันเป็นที่อยู่ของเทวดา เป็นโลกที่อยู่อาศัยของสัตว์อันเป็นทิพย์ ที่มีรัศมีสว่างไสวรอบกายตลอดเวลา เหตุที่ทำให้มาเกิดเป็นเทวดาเพราะได้สร้างบุญกุศลไว้เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์เมื่ออุบัติขึ้นก็ตั้งอยู่ในวัยหนุ่มสาวทันที เรียกว่า “ถือกำเนิดแบบโอปปาติกะ” ไม่ต้องนอนในครรภ์มารดาหรืออยู่ในพองไข่ก่อน ส่วนจะอุบัติขึ้นที่สวรรค์ชั้นไหน เป็นเทวดาประเภทใด อยู่ในฐานะอะไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับบุญที่ตัวเองสั่งสมมาเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ สวรรค์มีด้วยกัน 6 ชั้น ได้แก่ 1) จาตุมหาราชิกาเทวภูมิ เป็นสวรรค์ชั้นที่ 1 ตั้งอยู่ ณ เชิงเขาพระสุเมรุราช 2) ดาวดึงส์เทวภูมิ เป็นสวรรค์ชั้นที่ 2 ตั้งอยู่ที่หน้าตักของเขาพระสุเมรุราช 3) ยามาเทวภูมิ เป็นสวรรค์ชั้นที่ 3 ตั้งอยู่สูงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ขึ้นไปในอากาศ 4) ดุสิตาเทวภูมิ เป็นสวรรค์ชั้นที่ 4 ตั้งอยู่สูงจากสวรรค์ชั้นยามาขึ้นไปในอากาศ 5) นิมมานรติเทวภูมิ เป็นสวรรค์ชั้นที่ 5 ตั้งอยู่สูงจากสวรรค์ชั้นดุสิตขึ้นไปในอากาศ และ 6)ปรนิมมิตวสวัตติเทวภูมิ เป็นสวรรค์ชั้นที่ 6 ตั้งอยู่สูงจากสวรรค์ชั้นนิมมานรติขึ้นไปในอากาศ (เดือน คำดี, 2531)

การอุบัติและการจุติบนสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในเมื่อครั้งเป็นมนุษย์บุคคล ผู้ทำกุศลกรรมสมควรไว้ครั้นเมื่อละโลกแล้ว ได้เกิดในสวรรค์ชั้นต่างๆ ตามกำลังแห่งบุญของตน ตามปกติแล้วเหล่าทวยเทพจะเกิดแบบ “โอปปาติกะ” คือเมื่อเกิดปุ๊บจะโตทันที ไม่มีกำเนิดอย่างอื่น ยกเว้นสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา เทพบุตรจะมีวัยงามในช่วงอายุราว 20 ปี

ส่วนเทพธิดาจะมีวัยงาม ในช่วงอายุราว 18 ปี มีวัยหนุ่มและวัยสาวจะงดงามตลอดเวลา ไม่มีวันร่วงโรยรา ไม่มีความแก่ ฟันไม่หัก ผมไม่หงอกเหมือนมนุษย์ เมื่อบังเกิดขึ้นแล้วร่างกายจะมีผิวพรรณวรรณะที่เปล่งปลั่ง มีแผ่รัศมีสว่างไสวคลุมกาย เป็นปริณทลทรงกลมบางตนมีรัศมี 10 วา บางตน 1 โยชน์ บางตน 2 โยชน์ จนถึง 12 โยชน์ มีตามกำลังบุญที่ตนได้สั่งสมไว้ วิมานปราสาทอันเป็นที่อยู่อาศัยของเหล่าทวยเทพล้วนมีความวิจิตรงดงามใหญ่โตโอฬาร ประดับตกแต่งด้วยรัตนชาติอันอลังการ มีขนาดแตกต่างกัน (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2539)

มีข้าวของเครื่องใช้ ล้วนประกอบด้วยความประณีต มีความเป็นอยู่ที่แสนจะสุขสบาย มีอาหารทิพย์บังเกิดขึ้น โดยไม่ต้องทำมาหากิน ไม่ต้องหุงหาอาหาร มีบริวารคอยรับใช้ใกล้ชิด เสื้อผ้าอันเป็นทิพย์ก็มีความวิจิตรงดงาม ไม่ต้องตัด ไม่ต้องซัก บังเกิดขึ้นให้สวมใส่ อยากจะเปลี่ยนชุดไหนอย่างไรก็ได้เพียงจิตปรารถนาสิ่งใดความสำเร็จก็เกิดขึ้นโดยพลัน กิจกรรมแต่ละวันก็มีการเที่ยวเพลิดเพลินบันเทิงอยู่กับการชมสวน การสังสรรค์กันระหว่างทวยเทพทั้งหลาย บรรยากาศสิ่งแวดล้อมของชาวสวรรค์จะเป็นฤดูที่สบาย ไม่มีฤดูร้อน ไม่มีฤดูหนาว ไม่มีฤดูฝน นับว่าเป็นดินแดนอันแสนสุขอีกภูมิหนึ่ง แม้ชาวสวรรค์จะมีความสุขสบายถึงเพียงนี้ (นิตย จารุศร, 2547)

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีความทุกข์อยู่เช่นกัน เพราะว่าดินแดนที่ปราศจากความทุกข์มีอยู่เพียงแห่งเดียวคือพระนิพพาน ตราบใดที่กิเลสยังไม่หมดจากใจ ตรานั้นความทุกข์ก็ย่อมรุมเร้าเผาจิตใจให้เศร้าหมองอยู่รำไป ชาวสวรรค์ก็เป็นผู้ที่ยังไม่หมดกิเลส ยังมีกิเลสตัณหาครอบงำจิตอยู่เหมือนกัน แต่เป็นกิเลสที่ละเอียดกว่าของชาวโลกทั่วไป แม้ไม่มีการเจ็บป่วยแก่เฒ่าชรา แต่ชาวสวรรค์ก็ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงจากความตาย เรียกว่า “จุติ” ได้เช่นกันเพียงแต่ความตายของชาวสวรรค์ ไม่ต้องทุกข์ทรมานเท่านั้น ความตายของเหล่าเทพนั้นจะมีนางบอกเหตุ เรียกว่า “บุพพนิมิต” อันจะทำให้จุติจากสวรรค์มีอยู่ 5 ประการ ดังที่มิกล่าวไว้ในจวมานสูตร ความว่า “ภิกษุทั้งหลายเมื่อใดเทวดาเป็นผู้จะต้องจุติจากเทพเมื่อนั้นนิมิต 5 ประการ ย่อมปรากฏแก่เทวดานั้นคือดอกไม้ย่อมเหี่ยวแห้ง ฝ้าย่อมเศร้าหมอง เหมื่อย่อมไหลออกจากรักแร้ ผิวพรรณเศร้าหมอง ย่อมปรากฏที่กาย เทวดาย่อมไม่ยินดีในทิพย์อาสน์ของตน” จากพระสูตรนี้ คือในเวลานิมิตปรากฏ เริ่มตั้งแต่ดอกไม้ที่เทพบุตรเทพธิดา ประดับนั้นจะเหี่ยวแห้งลง คือหมดความงดงาม เหมือนทิ้งไว้กลางแดดให้เหี่ยวแห้งฉนั้น ต่อมาภูษาทิพย์ที่เทพบุตรเทพธิดานุ่งห่มตามปกติสีสันที่เคยสดใส ก็จะหม่นหมองลงเรื่อยๆ เมื่อเทพบุตรเทพธิดาเห็นความผิดปกติของภูษาทิพย์แล้ว ก็เกิดความสลดใจความทุกข์ระทมใจ เป็นเหตุให้หยาดเหงื่อไหลออกจากรักแร้ทั้งสอง ซึ่งปกติแล้วเทวดาจะไม่มีเหงื่อ เพราะสรีระกายของเขาจะสะอาดเกลี้ยงเกลา เหมือนแก้วมณีที่บริสุทธิ์โดยกำเนิด เมื่อหมดบุญไม่ใช่แค่เหงื่อไหลเท่านั้น แม้แต่เหงื่อก็จะไหลออกจากร่างกายอีกด้วย ร่างกายของเทพบุตร เทพธิดานั้นจะหนักด้วยขำมุขดาที่ตนประดับ เมื่อนิมิตเริ่มบังเกิดขึ้นเทพบุตร เทพธิดาเห็นความเปลี่ยนแปลงในตน รัศมีกายจะค่อยลดลงเกิดความไม่ยินดีในเทวโลก หมดความชื่นชมในทิพย์อาสน์ของตน เทพบุตรแม้เห็นเทพธิดาอยู่ล้อมรอบก็ไม่ยินดี คล้ายเวลาเจ็บป่วยไม่เห็นอะไรที่จะสวยงาม แม้มหรสพจะขับกล่อมไพเราะเพียงใดก็เบื่อหน่าย ไม่อยากดูและไม่อยากฟังสำหรับเทพบุตรผู้มีบุญนั้นจุตินิมิตจะปรากฏให้รู้ตลอด 7

วัน ในเทวโลกเมื่อจุติมีตปรากฏชัดมากขึ้น เทพบุตรเทพธิดานั้นจะเกิดความโศกเข้าครอบงำจิตใจ เกิดความคิดกระวนกระวาย เพราะคิดว่าต้องจากสมบัติอันเป็นทิพย์นี้ไปเสียแล้ว (ธนภณ สมหวัง, 2556)

อายุขัยบนสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

เทวภูมิหรือที่เรียกกันว่าสวรรค์นั้น บุคคลบางพวกก็เชื่อว่ามีจริง บางพวกก็เชื่อว่ามีจริง และเข้าใจว่าเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมา เพื่อให้คนรักในการทำมาหากิน แต่ในหลายศาสนาก็มีความเชื่อเป็น ๒ อย่าง ในลักษณะเดียวกัน แต่ศาสนาส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าสวรรค์มีจริง เรียกว่า “แดนสุขาวดี” ส่วนในพระพุทธศาสนานั้น มีหลักฐานยืนยันเรื่องสวรรค์มากมาย จากคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกล่าวเอาไว้ในมหาสิหนาสสูตรว่า (พระพรหมคุณาภรณ์, 2548) สารีบุตร เราย่อมกำหนดรู้ใจบุคคลบางคนในโลกนี้ด้วยใจอย่างนี้ว่า บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ โดยสมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงแล้วซึ่งสุคติโลกสวรรค์ เสวยสุขเวทนาโดยส่วนเดียว ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่งจักษุของมนุษย์ สวรรค์หรือเทวภูมิแต่ละชั้นนั้น มีรายละเอียดมากน้อยไม่เท่ากัน เนื่องจากว่าสวรรค์บางชั้นมีความใกล้ชิด และสัมพันธ์กับภูมิมนุษย์มากกว่าสวรรค์ชั้นอื่นๆ อาทิ เช่น สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ที่มีเทวดาบางเหล่าอยู่ช้อนกับภพมนุษย์ มีแบ่งการปกครองเป็นเขตช้อนอยู่ในเมืองมนุษย์ด้วย และสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นภพที่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ และสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาด้วยเช่นกัน อายุขัยบนสวรรค์ 6 ชั้น คือมีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2548)

1) อายุขัยในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นที่ 1 ในเทวภูมิ จัดอยู่ในกามภพ ฝ่ายสุคติภูมิ สวรรค์ชั้นนี้มีความหลากหลายมากกว่าสวรรค์ชั้นอื่น เพราะมีเทวดาหลายเผ่าพันธุ์ และเทวดาบางพวกมีที่อยู่ช้อนกับภูมิมนุษย์ด้วย สวรรค์ชั้นนี้ตั้งอยู่ที่เขาสิเนรุราช เป็นเสมือนประเทศราชของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ที่ชื่อว่าสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา เพราะว่ามีเทพผู้เป็นใหญ่ครองสวรรค์ชั้นนี้อยู่ 4 ท่าน ดังนี้ 1) ท้าวธตรฐ ปกครองด้านทิศตะวันออก มีหน้าที่ดูแลพวกคนธรรพ์และกุมภภันท์ 2) ท้าววิรูปักษ์ ปกครองด้านทิศใต้ มีหน้าที่ดูแลพวกครุฑ 3) ท้าววิรูปักษ์ ปกครองด้านทิศตะวันตก มีหน้าที่ปกครองพวกนาค และ 4) ท้าวเวสสุวัณ ปกครองสวรรค์ด้านทิศเหนือ มีหน้าที่ดูแลพวกยักษ์ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ท้าวจุลโลกบาล คือมีหน้าที่ดูแลโลกมนุษย์ทั้ง 4 ทวีป ชาวสวรรค์ชั้นนี้มีตั้งแต่ชั้นสูงที่อยู่บนเขาสิเนรุราช ชั้นกลางอยู่ที่ป่าหิมพานต์ ชั้นล่างก็อยู่บนพื้นโลกมนุษย์ อายุของชาวสวรรค์ชั้นนี้ วันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นนี้เท่ากับ 50 วัน ในโลกมนุษย์ มีอายุ 500 ปีทิพย์ และอายุขัยของสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาอันมีปรากฏ ในวิถิตสูตร ความว่า (พระพรหมคุณาภรณ์, 2548) “ภิกษุทั้งหลาย 50 ปีมนุษย์ เป็นคืนหนึ่งวันหนึ่งของเทวดาชั้นจาตุมหาราชา 30 ราตรี โดยราตรีนั้นเป็นเดือนหนึ่ง 12 เดือน โดยเดือนนั้นเป็นปีหนึ่ง 500 ปีทิพย์ โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นจาตุมหาราชา”จากพระสูตรจะเห็นว่า อายุมาตรฐานของชาวสวรรค์ชั้นนี้จะอยู่ที่ประมาณ 500 ปีทิพย์ แต่ก็ไม่ว่าเทวดาเหล่านั้นจะอยู่ได้ถึงหรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับ

กำลังบุญของเทวดานั้น เหมือนเมืองมนุษย์มีอายุชัยเฉลี่ย 100 ปี บางคนก็น้อยกว่า บางคนก็มากกว่าถ้านับเป็นอายุมนุษย์ก็เท่ากับ 9 ล้านปีมนุษย์ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2548)

2) อายุชัยในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นสวรรค์ชั้นที่ 2 ในเทวภูมิ จัดอยู่ในกามภพ ฝ่ายสุคติภูมิ สวรรค์ชั้นนี้ตั้งอยู่บนหน้าตักของเขาสินธูราช ที่ชื่อว่าดาวดึงส์ เพราะว่าเป็นที่อยู่ของผู้ปกครองภพถึง 33 พระองค์ โดยมีท้าวสักกเทวราชเป็นผู้ปกครอง มีหน้าที่ปกครองชาวสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาและดาวดึงส์ให้อยู่กันอย่างผาสุก สวรรค์สองชั้นนี้สามารถไปมาหาสู่กันได้ เพราะอยู่ที่เขาสินธูราชเหมือนกัน สวรรค์ชั้นนี้มีความเป็นอยู่ที่ประณีตกว่าสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา มีสถานที่อันน่ารื่นรมย์เป็นจำนวนมากทั้งอุทยานสวรรค์ สระโบกขรณีที่สำคัญมีพระธาตุจุฬามณีที่บรรจุพระเขี้ยวแก้วและพระเมาลีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันเป็นที่เคารพสักการบูชาของชาวสวรรค์ทุกชั้นฟ้าอีกด้วย สวรรค์ชั้นนี้มีอายุชัย 1000 ปีทิพย์ วันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นนี้เท่ากับ 100 ปี ในโลกมนุษย์ อายุชัยของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อันมีปรากฏในวิตถตสูตร ความว่า (พระสาสนโสภณ, 2509) “ภิกษุทั้งหลาย 100 ปีมนุษย์ เป็นคืนหนึ่งของเทวดาชั้นดาวดึงส์ 30 ราตรี โดยราตรีนั้น เป็นเดือนหนึ่ง 12 เดือน โดยเดือนนั้นเป็นปีหนึ่ง พันปีทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นดาวดึงส์” จากพระสูตรนี้ทำให้ทราบอายุของสวรรค์ชั้นนี้ว่ามีอายุ 1000 ปีทิพย์ อายุของสวรรค์ชั้นนี้จะเป็นหนึ่งเท่าของสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ถ้านับเป็นอายุมนุษย์ก็เท่ากับ 36 ล้านปีในเมืองมนุษย์ (พระสาสนโสภณ, 2509)

3) อายุชัยในสวรรค์ชั้นยามา เป็นสวรรค์ชั้นที่ 3 ในเทวภูมิ จัดอยู่ในกามภพ ฝ่ายสุคติภูมิ สวรรค์ชั้นนี้ตั้งอยู่สูงกว่าสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ขึ้นไปในอากาศ ระยะทางประมาณ 42000 โยชน์ ที่ชื่อว่ายามา เพราะว่าเป็นที่อยู่ของเทวดาที่มีท้าวสุยามาเป็นผู้ปกครอง สวรรค์ชั้นนี้ไม่มีดวงอาทิตย์ เหมือนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา เพราะพ้นจากการโคจรของดวงอาทิตย์แล้ว อาศัยความสว่างจากรัศมีของสิ่งของต่างๆ บนสวรรค์ตั้งแต่ชั้นนี้ขึ้นไปจะไม่มืดมิด วัตถุทุกชนิดไม่มีเงา ความเป็นอยู่จะสุขสบาย ประณีตกว่าสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกากับดาวดึงส์ สวรรค์ชั้นนี้มีอายุชัย 2000 ปีทิพย์ วันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นนี้เท่ากับ 200 ปีในโลกมนุษย์ อายุชัยของสวรรค์ชั้นยามาอันมีปรากฏในวิตถตสูตร ความว่า (พระสาสนโสภณ, 2509) “ภิกษุทั้งหลาย ๒๐๐ ปีมนุษย์ เป็นคืนหนึ่งวันหนึ่งของเทวดาชั้นยามา 30 ราตรีโดยราตรีนั้นเป็นเดือนหนึ่ง 12 เดือน โดยเดือนนั้นเป็นปีหนึ่ง 2000 ปีทิพย์ โดยปีนั้นเป็นประมาณของอายุเทวดาชั้นยามา” พระสูตรนี้ทำให้ทราบอายุของสวรรค์ชั้นนี้ว่ามีอายุ 2000 ปีทิพย์ อายุของสวรรค์ชั้นนี้ มากกว่าสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาถึง 4 เท่า ถ้านับเป็นอายุมนุษย์ก็เท่ากับ 144 ล้านปีในเมืองมนุษย์จะเห็นว่าเทวดาชั้นนี้สูง ยิ่งมีความละเอียดของทิพย์สมบัติมากขึ้น แม้แต่อายุของชาวสวรรค์ก็ยืนนานขึ้นด้วย แสดงว่าบุคคลที่จะอยู่ในสวรรค์ชั้นยามานี้ต้องสั่งสมบุญเป็น อันมากจนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ไม่อาจจะรองรับได้ (พระสาสนโสภณ, 2509)

4) อายุชัยในสวรรค์ชั้นดุสิต เป็นสวรรค์ชั้นที่ 4 ในเทวภูมิ จัดอยู่ในกามภพ ฝ่ายสุคติภูมิ สวรรค์ชั้นนี้ตั้งอยู่สูงกว่าสวรรค์ชั้นยามาขึ้นไปในอากาศ เป็นระยะทางประมาณ 42000 โยชน์ ที่ชื่อว่าสวรรค์ชั้นดุสิต เพราะว่าเป็นที่อยู่ของเทวดาที่มีท้าวสันดุสิตเป็นผู้ปกครอง สวรรค์ชั้นนี้มีความพิเศษโดดเด่นกว่าสวรรค์ชั้นอื่น คือเป็นที่รวมของพระบรมโพธิสัตว์ทั้งหลาย ที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต

เพราะว่าสวรรค์ชั้นนี้สามารถอธิษฐานจิตลงมาสรางบารมีได้ โดยไม่ต้องรอให้หมดบุญหรือหมดอายุขัยเหมือนสวรรค์ชั้นอื่น เทวดาที่เกิดในสวรรค์ชั้นนี้มีปัญญามาก ไม่ค่อยประมาทในการดำรงชีวิตในสวรรค์เหมือนชาวสวรรค์ชั้นอื่น มักจะคบหาบัณฑิตพูดคุยนทนาธรรมกัน เพื่อความเบิกบานใจและหมั่นไปฟังธรรมในวันพระ คือท้าวสันดุสิตก็จะเป็นผู้อัญเชิญพระบรมโพธิสัตว์ที่มีบุญบารมีมาก ให้มาแสดงธรรมให้กับเหล่าเทวดาทั้งหลายได้ฟังกัน ซึ่งความเป็นอยู่ของสวรรค์ชั้นนี้จะประณีตกว่าสวรรค์ทั้งสามชั้น สวรรค์ชั้นนี้มีอายุขัย 4000 ปีทิพย์ วันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นนี้เท่ากับ 400 ปีในเมืองมนุษย์ อายุขัยของสวรรค์ชั้นดุสิตอันมีปรากฏในวิถิตถสูตร ความว่า (พระธรรมโกศาจารย์, 2525) “ภิกษุทั้งหลาย 400 ปีมนุษย์ เป็นคืนหนึ่งวันหนึ่งของเทวดาชั้นดุสิต 30 ราตรี โดยราตรีนั้นเป็นเดือนหนึ่ง 12 เดือน โดยเดือนนั้นเป็นปีหนึ่ง 4000 ปีทิพย์ โดยปีนั้นเป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นดุสิต” พระสูตรนี้ทำให้ทราบอายุของสวรรค์ชั้นนี้ว่า มีอายุ 4000 ปีทิพย์ อายุของสวรรค์ชั้นนี้ มากกว่าสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาถึง 8 เท่า นับเป็นอายุมนุษย์ก็เท่ากับ 576 ล้านปีในเมืองมนุษย์ (พระธรรมโกศาจารย์, 2525)

5) อายุขัยในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี เป็นสวรรค์ชั้นที่ 5 ในเทวภูมิ จัดอยู่ในกามภพ ฝ่ายสุคติภูมิ สวรรค์ชั้นนี้ตั้งอยู่สูงกว่าสวรรค์ชั้นดุสิตขึ้นไปในอากาศ เป็นระยะทางประมาณ 42000 โยชน์ ที่ชื่อว่าสวรรค์ชั้นนิมมานรดี เพราะว่าเป็นที่อยู่ของเทวดาที่มีท้าวสนิมมิตเป็นผู้ปกครอง ชาวสวรรค์ชั้นนี้เป็นผู้มีบุญมาก สามารถเนรมิตเปลี่ยนแปลงวัตถุต่างๆ ได้ตามต้องการ มีความพิเศษไม่เหมือนสวรรค์ชั้นที่สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นแล้วไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ชาวสวรรค์ชั้นนี้มีความเป็นอยู่ที่สุขสบายและประณีตกว่าสวรรค์ 4 ชั้น สวรรค์ชั้นนี้มีอายุขัย 8000 ปีทิพย์ วันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นนี้เท่ากับ 800 ปี ในเมืองมนุษย์ อายุขัยของสวรรค์ชั้นนิมมานรดี อันมีปรากฏในวิถิตถสูตร ความว่า (พระธรรมโกศาจารย์, 2525) “ภิกษุทั้งหลาย 800 ปีมนุษย์ เป็นคืนหนึ่งวันหนึ่งของเทวดาชั้นนิมมานรดี 30 ราตรี โดยราตรีนั้นเป็นเดือนหนึ่ง 12 เดือน โดยเดือนนั้นเป็นปีหนึ่ง 8000 ปีทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นนิมมานรดี” ทำให้ทราบอายุของสวรรค์ชั้นนี้ว่า มีอายุ 8000 ปีทิพย์ อายุของสวรรค์ชั้นนี้ มากกว่าสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาถึง 16 เท่า ถ้านับเป็นอายุมนุษย์ก็เท่ากับ 2304 ล้านปีในเมืองมนุษย์ (พระธรรมโกศาจารย์, 2525)

6) อายุขัยในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี เป็นสวรรค์ชั้นที่ 6 เป็นชั้นสุดท้ายในเทวภูมิ จัดอยู่ในกามภพ ฝ่ายสุคติภูมิ สวรรค์ชั้นนี้ตั้งอยู่สูงกว่าสวรรค์ชั้นนิมมานรดีขึ้นไปในอากาศ เป็นระยะทางประมาณ 42000 โยชน์ ที่ชื่อว่าสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี เพราะว่าเป็นที่อยู่ของเทวดาที่มีท้าวปรนิมมิตวสวัตดีเป็นผู้ปกครอง เทวดาชั้นนี้มีความพิเศษกว่าสวรรค์ชั้นอื่น คือปรารถนาสิ่งใดไม่ต้องเนรมิตเองแต่จะมีบริวารที่รู้ใจที่เกิดด้วยบุญคอยเนรมิตให้ มีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย ประณีตกว่าสวรรค์ทุกชั้น สวรรค์ชั้นนี้มีอายุขัย 16000 ปีทิพย์ วันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นนี้เท่ากับ 1600 ปีในเมืองมนุษย์ อายุขัยของสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี อันมีปรากฏในวิถิตถสูตร ความว่า (พระธรรมโกศาจารย์, 2525) “ภิกษุทั้งหลาย 1600 ปีมนุษย์ เป็นคืนหนึ่งวันหนึ่งของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี 30 ราตรี โดยราตรีนั้นเป็นเดือนหนึ่ง 12 เดือน โดยเดือนนั้นเป็นปีหนึ่ง 16000 ปีทิพย์ โดยปีนั้นเป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี” จากพระสูตรนี้ทำให้ทราบอายุของสวรรค์ชั้นนี้ว่า มีอายุ 16000 ปีทิพย์ อายุของสวรรค์ชั้นนี้ มากกว่าสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาถึง 32 เท่า ถ้านับเป็นอายุมนุษย์ก็เท่ากับ 9216 ล้านปี ในเมืองมนุษย์

แนวทางเพื่อเข้าถึงสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ชีวิตในเทวภูมินั้น เป็นชีวิตของการเสวยบุญ ที่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีสุขสบาย ไม่ต้องทำมาหากินไม่ต้องประกอบกิจอย่างทางโลก ไม่มีความเจ็บ ไม่มีความแก่ มีแต่ความสนุกสนานเพลิดเพลินบันเทิงในการเสวยสมบัติอันเป็นทิพย์ที่สำเร็จด้วยบุญ มีวิมานที่อยู่อันวิจิตรอลังการ มีบริวารคอยรับใช้ใกล้ชิด มีอุทยานสวรรค์ มีต้นไม้ ดอกไม้ที่สวยงามสด งดงามน่ารื่นรมย์ ในสวรรค์แต่ละชั้น มีความแตกต่างกันตามกำลังแห่งบุญ ที่ตนได้สั่งสมไว้ครั้งเป็นมนุษย์ ยิ่งสวรรค์ชั้นที่สูงขึ้นไปมากเท่าไร ยิ่งมีทิพย์สมบัติอันวิจิตรอลังการมากขึ้นไปเท่านั้น ถึงแม้ชาวสวรรค์จะมีความสุขสบาย แต่ก็มีชาวสวรรค์จำนวนมาก ยังคงประมาทในการดำเนินชีวิต ใช้บุญที่ตนสั่งสมมาไปเที่ยวเล่นเพลิดเพลินในกามคุณ ทั้งรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส อันเป็นทิพย์อยู่ทุกวัน จึงไม่หมั่นฟังธรรม ไม่ปฏิบัติธรรม ไม่อนุโมทนาบุญกับมนุษย์ผู้สร้างคุณดี ครั้นเมื่อจุตินิมิตบังเกิดขึ้น ย่อมเศร้าโศกเสียใจ พรีาเพื่อพิโรธพิน ไม่อยากจากสวรรค์ไป เมื่อละจากอภัพนี้แล้ว ไม่แน่ว่าจะเกิดในสุคติภูมิอีก เพราะที่ได้เสวยทิพย์สมบัติอยู่นี้ เนื่องจากผลบุญอาจจะส่งผลก่อนผลบาปที่ทำไว้ในอดีต ชีวิตบนสวรรค์นั้นเป็นชีวิตที่ยาวนานมาก เมื่อเทียบกับชีวิตเมืองมนุษย์ ยิ่งอายุขัยของสวรรค์ชั้นสูง ยิ่งยาวนานขึ้นไปอีก ถ้าหากเราสั่งสมบุญไว้น้อยเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ เมื่ออุบัติบนสวรรค์แล้วไม่ก้าวหน้าขึ้นได้ก็ตาม เขาจะไม่ได้ยึดถือกันตามอาวุโส ไม่เหมือนเมืองมนุษย์ใครอยู่ยาวนานผู้น้อยก็ต้องไปกราบไหว้ แต่บนสวรรค์ไม่ใช่อย่างนั้น ใครมีบุญมากผู้นั้นจะได้รับการยกย่อง ไปทางไหนมีแต่เหล่าเทพ ชื่นชม ยิ่งมีบุญระดับบุญใกล้เคียงผู้ปกครองภพ จะได้รับการต้อนรับเชิดชู นำมาซึ่งความปลื้มใจต่อเทพบุตร เทพธิดาที่มีศักดิ์ใหญ่นั้น แต่ถ้าหากใครบุญน้อยก็จะรู้สึกอายผู้ที่มิมีบุญมาก เมื่อเข้าไปสู่เทวสมาคมจะต้องนั่งอยู่ท้ายที่ประชุม ถ้าอายก็ต้องอายอย่างยาวนาน แล้วจะนึกเสียดายว่า

ในครั้งเมื่อเราเป็นมนุษย์ทำไม ถึงเรานั้นไม่ทำบุญอย่างนั้นอย่างนี้ คือเป็นความทุกข์ใจของชาวสวรรค์ที่มีสมบัติ ลาภยศ และอริปไตยน้อยกว่าชาวสวรรค์เหล่านั้น เทวภูมิเป็นเพียงที่เสวยผลบุญเท่านั้น แต่โลกมนุษย์เป็นโลกแห่งการสั่งสมบุญให้ได้มากที่สุด ผูกฝนตนเองให้หมดกิเลสให้ได้ เพื่อไปสู่ฝั่งแห่งนิพพาน หากยังไปไม่ได้ ต้องพักระหว่างทางที่เทวโลกก่อน โดยอาศัยบุญที่สั่งสมอย่างดีแล้วนี้เป็นเสบียงเดินทาง เพื่อกลับมาสร้างชาติใหม่ในโลกมนุษย์ และต้องวนเวียนอยู่อย่างนี้จนกว่าจะหมดกิเลส ปฏิบัติเพื่อเดินทางไปสู่สวรรค์ ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงแนวทางการปฏิบัติเพื่อไปสู่สวรรค์ (พระธรรมปิฎก, 2552)

ในปญญกิริยาวัตถุสูตร ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุญกิริยาวัตถุ 3 ประการนี้ 3 ประการ ได้แก่ ทานมัยบุญกิริยาวัตถุ 1 ศีลมัยบุญกิริยาวัตถุ 1 ภาวนามัยบุญกิริยาวัตถุ 1” “ภิกษุทั้งหลายบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสคาถา ความว่า กุลบุตรผู้ใคร่ประโยชน์พึงศึกษาบุญ อันให้ผลเลิศต่อไป ซึ่งมีสุขเป็นกำไร พึงเจริญทาน 1 ความประพฤตินิยม 1 เมตตาจิต 1 บัณฑิต ครั้นเจริญธรรม 3 ประการ จึงจะเป็นเหตุให้เกิดความสุขเหล่านี้แล้ว ย่อมเข้าถึงโลกอันไม่มีความเบียดเบียน จากพระสูตรนี้เราจะเห็นแนวทางการปฏิบัติตน คือการทำทาน ความประพฤตินิยม คือการรักษาศีล และเมตตาจิต คือการทำภาวนา เมื่อทำทั้งสามประการแล้ว จึงจะได้ไปสู่โลกอันไม่มีการเบียดเบียน หรือสวรรค์นั่นเอง เราจะต้องฝึกฝนปฏิบัติให้สม่ำเสมอ

เพื่อให้เป็นอาจินกรรม หากยังไม่หมดกิเลสต้องเวียนว่ายตายเกิดจะเกิดอยู่ในสุคติภูมิฝ่ายเดียว เพราะว่าเป็นผลจากการประกอบบุญกิริยาวัตถุทั้งสามประการนี้นั่นเอง(พระธรรมปิฎก, 2552)

การมีศรัทธาต่อพระรัตนตรัย

ตามหลักพระพุทธศาสนา คำว่า ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ หรือความเชื่อที่ประกอบด้วย เหตุผล และต้องเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา ถ้าความเชื่อใดไม่ประกอบด้วยปัญญา อาจจะเป็นความเชื่อที่เป็นความหลงงมงายได้ เพราะฉะนั้นศรัทธาหรือความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นสิ่งที่ประกอบด้วยเหตุและผล อาจจะกล่าวได้ว่า การมีความเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัยนั้น เป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนทุกคนควรศึกษา เพราะว่าคติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้น ต่างสอนให้เหล่าพุทธศาสนิกชนทุกคน ได้ยึดมั่นในคุณของพระรัตนตรัย ได้แก่ (พระธรรมปิฎก, 2552)

พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งถือว่าทั้งสามสิ่งนี้ เป็นสิ่งที่ประเสริฐสูงสุดในโลก และไม่มีสิ่งใดในโลกเหนือกว่าพระรัตนตรัย พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงสอนพระสาวก รวมถึงเหล่าแห่งพุทธบริษัทให้ยึดถือพระรัตนตรัย เป็นที่พึ่งที่ระลึกทางจิตใจ พระองค์ทรงสอนว่า ไม่มีสรณะหรือที่พึ่งอื่นใด ที่ประเสริฐเท่าคุณของพระรัตนตรัยอีกแล้ว ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่า เมื่อบุคคลใดก็ตามมีศรัทธาอันมั่นคงต่อพระรัตนตรัยแล้ว บุคคลนั้นย่อมไปสู่สวรรค์ได้นั่นเอง ฉะนั้น การมีศรัทธาต่อคุณของพระรัตนตรัยจึงถือว่า เป็นสิ่งที่สำคัญมากที่สุดของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย คำว่า พระรัตนตรัย คือ แก้วอันประเสริฐสูงสุด หรือสิ่งที่มีค่าสูงสุดมีอยู่สามประการ ประกอบด้วย พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระอริยสงฆ์ รวมกันเป็นพระรัตนตรัย แปลว่า แก้วอันประเสริฐสามประการ คือรัตนตรัยเป็นองค์ประกอบสำคัญ (พระธรรมปิฎก, 2552)

ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ถือว่าเป็นสิ่งประเสริฐ และเป็นอุดมมงคลสูงสุด ตลอดจนเป็นแหล่งรวมความดีงามทั้งปวง ส่วนเป้าหมายของการนับถือพระรัตนตรัย ได้แก่ การศึกษาให้รู้ว่าพระรัตนตรัยมีคุณอย่างไร และจะสามารถเข้าถึงพระรัตนตรัยได้อย่างไร ตลอดจนพระรัตนตรัยมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตอย่างไรบ้าง ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า พระรัตนตรัยโดยเป้าหมายที่แท้จริง คือความรู้เรื่องการดับทุกข์ การดับทุกข์ได้ คือพระพุทธเจ้า ตัวการดับทุกข์ คือพระธรรม และผู้ที่ได้รับความสงบเย็นเพราะการดับทุกข์ได้ คือพระอริยสงฆ์ ซึ่งความหมายของพระรัตนตรัย ได้แก่ พระรัตนตรัย คือ แก้วอันประเสริฐ ประกอบด้วย 1) พระพุทธเจ้า คือสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งทรงค้นพบสัจธรรมโดยการตรัสรู้ แล้วทรงประกาศสั่งสอนสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ 2) พระธรรม คือหลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมชาติ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงค้นพบแล้วทรงนำมาเผยแผ่แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย และ 3) พระอริยสงฆ์ คือกลุ่มชนที่ศรัทธาเลื่อมใส ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แล้วสละเพศฆราวาส แล้วออกบวชในพระพุทธศาสนา และนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่แก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป (พระราชธรรมวิจารณ์, 2525)

ไม่ว่าจะเป็นบุคคลใดก็ตาม หากมีจิตใจที่มั่นคงตรงต่อพระรัตนตรัยแล้ว ก็ย่อมที่จะไปบังเกิดอยู่ในสุคติภูมิได้เช่นกัน การเห็นสมณะจึงถือว่าเป็นอุดมมงคลอันสูงสุด และพระรัตนตรัยก็จัดว่าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐแก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เราเป็นชาวพุทธจึงควรสนใจศึกษา ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และควรนำมาปฏิบัติตามเพื่อให้ชีวิตของเราได้พบหนทางสว่าง และหมดความทุกข์ภายในจิตใจ เมื่อจิตใจสะอาด สว่าง สงบ แล้วสามารถพบความจริงของชีวิตได้เช่นกัน พระพุทธเจ้าตรัสว่าเมื่อจิตเศร้าหมองทุกติเป็นอันหวัง และเมื่อจิตใจผ่องใสเบิกบานบริสุทธิ์แล้ว สุคติเป็นอันหวังได้นั่นเอง การมีความเลื่อมใสต่อคุณของพระรัตนตรัย ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐสูงสุดในโลก และเป็นสิ่งที่ชาวพุทธทุกคนต้องเรียนรู้ให้เห็นถึงคุณค่าความสำคัญในพระพุทธศาสนา ตลอดจนการมีความเชื่อมั่นในคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม และคุณของพระอริยสงฆ์ ว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐ และจะไม่แสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนา เมื่อพุทธศาสนิกชนทั้งหลายสามารถที่จะกระทำได้เช่นนี้ ถือได้ว่าเป็นผู้มีความเชื่อมั่นและเลื่อมใสในคุณของพระรัตนตรัยอย่างแท้จริง

การให้ทาน

ทาน หมายถึง การให้, การแบ่งปัน, การเสียสละ, การเอื้อเฟื้อ อีกความหมายหนึ่งคือ วัตถุที่พึงให้ ทาน แปลว่า การให้, การแบ่งปัน, การเสียสละ, การเอื้อเฟื้อ การให้ทานด้วยจิตใจที่ดีงาม มุ่งเพื่อบูชาพระคุณ เช่น ที่ให้แก่บิดามารดา และถวายแก่พระสงฆ์ เป็นต้น มุ่งเพื่อสงเคราะห์ เช่น ที่ให้แก่คนตกทุกข์ได้ยาก ให้แก่คนทั่วไปด้วยความกรุณาสงสาร “ทาน” แปลว่า วัตถุที่พึงให้ ย่อมาจากทานวัตถุ หมายถึง สิ่งของสำหรับให้สำหรับเสียสละให้ผู้อื่น ได้แก่ สิ่งของที่ถวายพระ สิ่งของที่ควรนำไปให้เพื่อตอบแทนบุญคุณแก่ผู้มีพระคุณ อาทิ เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ ญาติผู้ใหญ่ เรียกว่า ไทยทานบ้างไทยธรรมบ้าง มีอยู่ 10 อย่าง ในทานสูตร ได้แก่ อาหาร, น้ำ, เครื่องนุ่งห่ม, ยานพาหนะ, ม้าลายและดอกไม้, ของหอม, เครื่องอุปโภค, ที่นอน, ที่อยู่อาศัย, และประทีป การให้ทานวัตถุ 10 อย่างนี้ มีผลานิสงส์มาก เพราะเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์อย่างเดียว ไม่มีโทษ ไม่มีพิษภัยแก่ผู้รับ การเลือกของที่จะให้บัณฑิตสรรเสริญด้วยจิตใจที่ดีงาม ทานเป็นบุญอย่างหนึ่ง เรียกว่า “ทานมัย” คือบุญที่เกิดจากการให้ เป็นสังคหวัตถุ คือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจกันไว้ได้ เป็นบ่อเกิดแห่งบารมี เรียกว่า “ทานบารมี” การให้ทานมีวัตถุประสงค์สำคัญในการคลายความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ความโลภในจิตใจมนุษย์ ส่งผลให้เกิดความใสสว่างสะอาดของจิตใจขึ้นมา “การให้ทาน”

มืองค์ประกอบหลายประการ มีดังนี้ ประเภทของทานมีอยู่ 3 อย่าง ประกอบด้วย 1) อามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ข้าว” และน้ำเป็นทรัพย์โดยปรมาตม์ สิ่งอื่นเป็นทรัพย์โดยบัญญัติ เพราะเกิดจากการสมมุติของของคนที่ทำให้เกิดความจำเป็น เช่น เสื้อผ้าถ้าใส่กันอายุ เงินทองเพชรที่กินไม่ได้และไม่มีประโยชน์ คำว่า อามิส แปลว่า วัตถุสิ่งของ 2) ธรรมทาน คือการให้ที่ไม่เป็นวัตถุสิ่งของ ได้แก่ ให้สติ ให้ธรรมะสอนคุณธรรม ให้กำลังใจ ให้อภัย และให้วิชาความรู้วิทยาทาน 3) อภัยทาน คือการยกโทษด้วยการไม่พยาบาทจองเวร บัณฑิตกล่าวเป็นทานที่ให้ได้ยากที่สุด โดยเฉพาะการให้อภัยศัตรู หรือผู้ที่ทำร้ายตนอย่างสาหัส เป็นทางมาของบุญที่จะเกิดขึ้นในใจของผู้ให้ และเมื่อเกิดขึ้น

แล้ว นอกจากจะช่วยพัฒนาคุณภาพ ของจิตใจให้สูงขึ้น ยังจะนำสิ่งที่ดีงาม คือความสุข และความสำเริง ในทุกด้าน มาสู่ชีวิตด้วยบุญนี้ ที่คอยสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง (พระราชญาณวิสิฐ, 2552)

การรักษาศีล

ศีลเป็นคุณธรรมที่ทำให้เข้าถึงความเป็นยอดคน เป็นบุคลผู้สมบูรณ์แบบมีความเป็นปกติ เป็น ผู้ที่เย็นกายเย็นใจ มีชีวิตที่ปลอดโปร่งปลอดภัยอยู่เสมอ ศีลคือความตั้งใจที่จะงดเว้นจากความชั่วความ หุจรีต และสิ่งที่ไม่ดีทุกประการ การรักษาศีลจึงเป็นบุญกิริยาวัตถุ คือวิธีการทำบุญอย่างหนึ่ง เพราะทุก ครั้งที่เราตั้งใจงดเว้นจากความชั่ว ตั้งใจที่จะไม่เบียดเบียนใคร ย่อมจะเกิดกระแสแห่งความดี เกิดความ เมตตาขึ้นมาในใจ ที่เราเรียกว่ากระแสบุญ เป็นเครื่องชำระจิตใจของเราให้สะอาดบริสุทธิ์ การรักษาศีลจึง เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต จิตใจให้บริสุทธิ์ดีงามยิ่งขึ้น ศีลเป็นคุณธรรมงามด้วยคุณลักษณะ 2 ประการ ได้แก่ (พระราชญาณวิสิฐ, 2552)

1) เป็นคุณธรรมที่รักษา กาย วาจาให้เป็นระเบียบเรียบร้อย และ 2) เป็นคุณธรรมอันจะ นำไปสู่กุศลธรรมเบื้องสูง ศีลคือความตั้งใจ ในการงดเว้นจากการทำความชั่ว หรือสิ่งที่ไม่ดีทุกประการ การรักษาศีลเป็นการป้องกันความทุกข์ทั้งในโลกนี้ และในภพชาติหน้า ก่อให้เกิดความสงบร่มเย็นในการ ดำเนินชีวิต ทั้งต่อตนเองและสังคม อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณธรรมเบื้องสูงต่อไป เป้าหมาย ของสรรพสัตว์ทั้งหลายนั้นมีอยู่ด้วยกัน 3 ระดับ ได้แก่ 1) เป้าหมายบนดิน คือ การดำเนินชีวิตที่มี ความสุขมีความสงบ ไม่เดือดร้อนเป็นทุกข์กายหรือทุกข์ใจ 2) เป้าหมายบนฟ้า คือ การได้บังเกิดในสุคติ โลกสวรรค์ หรืออย่างน้อยก็ได้เกิดมาเป็นมนุษย์อีกครั้ง ไม่ต้องพลัดตกไปสู่อบาย คือ สัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือสัตว์เดรัจฉาน และ 3) เป้าหมายเหนือฟ้า หรือเป้าหมายสูงสุด คือ กำจัดกิเลส เพื่อบรรลุ มรรคผลนิพพาน (พระราชญาณวิสิฐ, 2552) ศีลกับเป้าหมายบนดิน คือเมื่อมีสมบัติไว้หล่อเลี้ยงกาย สิ่ง ที่ จำเป็นต้องได้ถัดมา คือการมีชีวิตที่สงบสุข ปราศจากทุกข์โทษภัย หรือการเบียดเบียนกัน ซึ่งสิ่งที่จะเป็น เครื่องป้องกันมิให้คนในสังคมเบียดเบียนกันก็คือศีลนั่นเอง เพราะศีลเป็นเครื่องควบคุมกายวาจาของคน ให้เรียบร้อย ทำให้ไม่มีการเบียดเบียนชีวิตและทรัพย์สินซึ่งกันและกัน เพื่อความสุขและความปลอดภัยแต่ ละคน จะต้องรักษาศีลของตนเองไว้ให้มั่นคง ศีลกับเป้าหมายบนฟ้า คือนอกจากศีลจะเป็นเครื่องควบคุม ความประพฤติของคนในสังคม ให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขแล้ว ศีลยังเป็นหลักประกันที่จะทำให้ไม่ต้องตก ไปสู่อบาย หรืออย่างน้อยก็ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ที่มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง มีอายุยืนยาว เพราะไม่ได้ไปเบียดเบียนทำร้ายใคร จึงทำให้ได้ร่างกายที่เหมาะสมสำหรับทำความดี ยังสามารถใช้ ทรัพย์ที่มีให้เกิดประโยชน์ ได้อย่างเต็มที่อีกด้วย (พระกวีรญาณ, 2509)

ศีลกับเป้าหมายเหนือฟ้า คือการรักษาศีลไม่เพียงเป็นเหตุ ให้ได้บรรลุเป้าหมายของชีวิตในภพ ชาตินี้ คือการมีชีวิตที่สงบสุขปราศจากทุกข์โทษภัย บรรลุเป้าหมายในภพชาติเบื้องหน้า คือการได้เกิดใน สุคติโลกสวรรค์เท่านั้น แต่ศีลยังเป็นพื้นฐานของการพัฒนาคุณธรรมทั้งหลายของมนุษย์ ประดุจแผ่นดิน เป็นที่รองรับของงานทั้งปวง พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ ในปฐมพลกรณียสูตร ความว่า “ภิกษุทั้งหลายการงานที่บุคคลต้องทำ ด้วยกำลังอย่างใดอย่างหนึ่ง เขาอาศัยแผ่นดินยืนอยู่บนแผ่นดินทั้งนั้นจึง

จะทำได้ การงานที่ต้องทำเหล่านี้ เขาย่อมทำด้วยอาการอย่างนี้ แม้ฉันทิภิกษุอบรมอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ 8 ทำให้มากซึ่งอริยมรรคมีองค์ 8 ก็อาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลฉันทัน” ศีลก็ยังเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณธรรมเบื้องสูง คือสมาธิ และปัญญา ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสไว้ในภิกขุสุต ความว่า (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546) “ภิกษุทั้งหลาย เธอจงทำเหตุเบื้องต้น แห่งกุศลธรรมให้บริสุทธิ์ก่อน เหตุเบื้องต้นของกุศลธรรม คือศีลที่บริสุทธิ์ดี และความเห็นตรง เมื่อใดศีลของเธอบริสุทธิ์ดีแล้ว ความเห็นของเธอก็ตรงดีแล้ว เมื่อนั้นเธออาศัยศีลตั้งอยู่ในศีล แล้วจงเจริญสติปัฏฐานสี่ สืบต่อไป” ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดเธออาศัยศีล และตั้งอยู่ในศีลแล้ว ก็จะต้องเจริญสติปัฏฐานสี่ เหล่านี้โดยสามส่วนอย่างนี้ เมื่อนั้นเธอพึงหวังความเจริญ ในกุศลธรรมทั้งหลายอย่างเดียวตลอดคืน หรือวันอันจะมาถึงเธอจะไม่มี ความเสื่อมเลย เมื่อเห็นความสำคัญของศีลเช่นนี้ จึงควรที่จะศึกษาเรื่องศีลให้ถ่องแท้งจนเกิดความเข้าใจ สามารถรักษาศีลได้อย่างถูกต้อง มีความสุขความยินดี เต็มใจที่จะรักษา ทั้งนี้เพื่อให้ได้รับประโยชน์อันสูงค่า จากที่เรารักษาศีลได้อย่างบริบูรณ์ ดังธรรมภาษิตของท่านพระสีลวเถระ ในสีลวเถรคาถา ความว่า (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546)

ท่านทั้งหลายพึงศึกษาศีลในศาสนา นี้ ด้วยว่าศีลอันบุคคลศึกษาดีแล้วสังสมดีแล้ว ย่อมนำสมบัติทั้งปวงมาให้ในโลกนี้ นักปราชญ์เมื่อปรารถนาความสุข 3 ประการ คือความสรรเสริญ การได้รับความปลื้มใจ และความบันเทิงในสวรรค์ เมื่อละไปแล้วพึงรักษาศีล ด้วยว่าผู้มีศีล มีความสำรวม ย่อมได้มิตรมาก ส่วนผู้ทุศีลประพฤติดังกรรมอันลามก ย่อมแตกจากมิตร นรชนผู้ทุศีล ย่อมได้รับการติเตียน และการเสียชื่อเสียง ส่วนผู้มีศีลย่อมได้รับการสรรเสริญและชื่อเสียงทุกเมื่อ ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้งเป็นบ่อเกิดแห่งคุณความดีทั้งหลาย เป็นประธานแห่งธรรมทั้งปวง พึงชำระศีลให้บริสุทธิ์ สังวรศีลเป็นเครื่องกั้นความทุจริต ทำจิตให้รำไรเป็นท่าที่ยังลงมหาสมุทร คือนิพพานของพระพุทธเจ้าทั้งปวง พึงชำระศีลให้บริสุทธิ์ ศีลเป็นกำลังหาที่เปรียบมิได้ เป็นอาวุธอย่างสูงสุด เป็นอารมณ์อันประเสริฐ เป็นเกราะอันน่าอัศจรรย์ ศีลเป็นสะพาน เป็นมหาอำนาจ เป็นกลิ่นหอมอย่างยอดเยี่ยม เป็นเครื่องอุปโลภอันประเสริฐ (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546) คือหากว่าบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว ย่อมหอมฟุ้งไปทั่วทุกทิศ ศีลเป็นเสียงอันเลิศ เป็นเสียงเดินทางชั้นเยี่ยม เป็นพาหนะอันประเสริฐยิ่งนัก เป็นเครื่องหอมฟุ้งไปทั่วทิศานุทิศ คนพาลผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นในศีล ย่อมได้รับการนิทาในเวลาที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้วย่อมได้รับทุกข์โทมนัสในอบายภูมิ ย่อมได้รับทุกข์โทมนัสในที่ทั่วไป อริชนผู้มีจิตตั้งมั่นด้วยดีในศีล ย่อมได้รับการสรรเสริญในเวลาที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ครั้นตายไปแล้ว ก็ได้รับความสุขโสมนัสในสวรรค์ ย่อมรื่นเริงใจในที่ทุกสถานในโลกนี้ ศีลเท่านั้นเป็นยอด ผู้มีปัญญาเป็นผู้สูงสุดในโลกนี้ ความชนะในมนุษยโลก และเทวะโลกย่อมมีได้เพราะมีศีล (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546)

การเจริญภาวนา

ความหมายของการเจริญภาวนา คือพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายสูงสุด ได้แก่ การทำกิเลสอาสวะให้สิ้นเข้าถึงพระนิพพาน และวิธีการกำจัดกิเลสอาสวะให้สิ้น ทำพระนิพพานให้แจ้ง คือการฝึกจิต เรียกว่าภาวนา คำว่า ภาวนา แปลว่า การเจริญ คำว่า ภาวนา แปลว่า การทำให้มีขึ้นให้เป็นขึ้นทางจิตใจ

เป็นต้น มีอรรถาธิบายแสดงไว้ว่า ธรรมที่บัณฑิตชนทั้งหลาย ควรทำให้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกและครั้งหลัง ให้ติดต่อกันไปเป็นนิตย์ จนถึงเจริญขึ้นเรื่อยไปธรรมนั้นชื่อว่า ภาวนา การเจริญภาวนา หมายถึง การฝึกฝนอบรมจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี โดยการทำให้สงบจากนิวรณ์ และการฝึกฝนจิตให้เกิดการเห็นอันวิเศษ ประเภทของการภาวนา คือภาวนามีอยู่ 2 อย่าง ได้แก่ (พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโณ, 2539)

1) สมถะภาวนา คือการฝึกฝนอบรมจิตให้สงบหยุดนิ่ง เป็นอารมณ์เดียว 2) วิปัสสนาภาวนา คือการฝึกฝนอบรมจิตให้เกิดการเห็น อันวิเศษโดยตรง คำว่า สมถะ คือการฝึกฝนอบรมจิตให้สงบหยุดนิ่งเป็นอารมณ์เดียว ทำให้กิเลสนิวรณ์สงบลง มีอรรถาธิบายแสดงไว้ว่าชื่อว่าสมถะ เพราะยังธรรมที่เป็นข้าศึก มีกามฉันทะ เป็นต้น ให้สงบ คือให้หมดไปนี้เป็นชื่อของสมาธิมี 2 ประการ (พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโณ, 2539)

1) การเจริญสมถะภาวนาของบุคคล ที่ยังไม่เข้าถึงอุปปจารภาวนา คือมีจิตสงบนิ่งอยู่ในอารมณ์เดียว เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่ง และ 2) การเจริญสมถะภาวนาของบุคคลที่เข้าถึงอัปปนาภาวนา คือมหัคคตฌานตั้งแต่ปฐมฌานเป็นต้นไป คำว่า สมถภาวนา มีชื่อเรียกอีกนัยหนึ่งว่า จิตตะภาวนา คือการฝึกอบรมจิตใจให้เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม มีความเข้มแข็งมั่นคง เบิกบาน สงบสุข ผ่องใส ความเพียร สติ สมาธิ การเจริญสมถะภาวนา เพื่อให้เกิดสมาธิ มีอยู่ 3 ชั้น มีดังนี้ 1) บริกรรมภาวนา ภาวนาขั้นเตรียม คือกำหนดอารมณ์กรรมฐาน 2) อุปจารภาวนา ภาวนาขั้นจวนเจียน คือเกิดอุปจารสมาธิ 3) อัปปนาภาวนา ภาวนาขั้นแน่วแน่ คือเกิดอัปปนาสมาธิ และเข้าถึงฌาน (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2555)

วิปัสสนาภาวนา คำว่า วิปัสสนา มาจาก 2 บท ได้แก่ คำว่า วิ (วิเศษ)+ปัสสนา (ความเห็นแจ้ง) เมื่อรวมแล้ว แปลว่า ความเห็นแจ้งโดยวิเศษ วิปัสสนาภาวนา คือการฝึกฝนอบรมจิตให้เกิดการเห็นอันวิเศษโดยตรง ได้แก่ การเห็นไตรลักษณ์อริยสัจแล้วละอวิชชา (ความไม่รู้ในอริยสัจ) ละตัณหา (อยากได้ อยากมี อยากเป็น) ละอุปาทาน (ความยึดมั่นถือมั่นด้วยอำนาจกิเลส) ได้มีอรรถาธิบายแสดงไว้ว่า ธรรมชาติโดยย่อเห็นแจ้งในขั้น 5 ได้แก่ อนิจจะ ทุกขะ อนัตตะ และอสุกะ ธรรมชาตินั้นชื่อว่า วิปัสสนา และวิปัสสนามี 3 ประการ ได้แก่ 1) วิปัสสนาญาณที่มีการกำหนดรู้ในสังขารธรรมรูปและนาม 2) วิปัสสนาญาณที่เป็นเหตุให้เข้าผลสมาบัติได้ และ 3) วิปัสสนาญาณที่เป็นเหตุให้เข้านิโรธสมาบัติได้ คำว่า วิปัสสนาภาวนา ยังมีชื่อเรียกอีกนัยหนึ่งว่า ปัญญาภาวนา คือการฝึกอบรมเจริญปัญญา ให้รู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริง จนมีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลส และความทุกข์ (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2555)

กรรมฐานเขียนได้อีกอย่างหนึ่งว่า กัมมัฏฐานมาจาก 2 บท ได้แก่ คำว่า กัมม (การงาน) + ฐาน เมื่อรวมกันแล้ว แปลว่า ที่ตั้งแห่งการงาน อารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งการงานของใจ อุบายทางใจวิธีฝึกอบรมจิต โดยมีการอรรถาธิบายแสดงไว้ว่า การเจริญภาวนาทั้งสอง คือ 1) สมถะ 2) วิปัสสนา เป็นเหตุแห่งการได้บรรลุมรรคผล และนิพพานจึงชื่อว่ากัมมัฏฐาน กรรมฐานมีอยู่ 2 อย่าง ได้แก่ 1) สมถกรรมฐาน คืออุบายสงบใจ มีอยู่ 40 วิธี ได้แก่ กสิณ 10 อสุกะ 10 อนุสสติ 10 พรหมวิหาร 4 อาหาเรปฏิกูลสัญญา 1 จตุธาตุวัตถาน 1 และอรูปร 4 การเจริญภาวนาทั้งสมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา มีอานิสงส์อันยิ่งใหญ่

สามารถทำให้ผู้ปฏิบัตินั้น ไปบังเกิดในเทวะโลกได้ความเชื่อเรื่องของการทำบุญ ในพุทธศาสนาแล้วว่า (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2555)

หากบุคคลใด หมั่นเจริญภาวนาอบรมจิต ให้เป็นสมาธิตั้งมั่นแล้ว เมื่อสิ้นชีพจากมนุษย์แล้ว ก็จะได้ไปบังเกิดในเทวะโลก หากบุคคลใดเจริญสมณธรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐานจนได้ฌานแล้ว บุคคลนั้นจะได้ไปบังเกิดในพรหมโลก คำว่าพรหมโลก คือเป็นดินแดนแห่งผู้สร้างบุญด้วยสมาธิ พรหมภูมิ หรือพรหมโลก คือถือว่าเป็นดินแดนของพรหม อันเป็นภพภูมิที่สถิตอยู่เสวยสุขของพรหม ผู้อุบัติเกิดในพรหมวิมานในพรหมโลก เป็นแดนซึ่งมีแต่ความสุข อันเกิดจากฌานเท่านั้น แบ่งชั้นตามอำนาจฌานที่ได้บรรลุ และพรหมโลกนี้ตามคัมภีร์กล่าวว่า ปราศจากความทุกข์ ที่เนื่องด้วยกามราคะทั้งปวง (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2555)

พรหมภูมิแบ่งออกเป็น 2 อย่าง ได้แก่ 1) รูปพรหม คือพรหมที่มีรูป 2) อรูปพรหม คือพรหมที่ไม่มีรูป ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความเชื่อว่า หากบุคคลใดทำบุญด้วยการเจริญสมณธรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน บุคคลนั้นหากละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมจะเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ เนื่องด้วยผลแห่งการเจริญภาวนา ผู้ที่ทำสมาธิภาวนาจนได้ฌาน ไปบังเกิดเป็นพรหมในพรหมโลก พรหมโลกมีอยู่ 16 ชั้น คัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวว่า พรหมชั้นที่ 1 ถึงชั้นที่ 11 เป็นผลจากสมถภาวนา ส่วนชั้นที่ 12 ถึงชั้นที่ 16 เป็นผลจากวิปัสสนาภาวนา ลักษณะของพรหมเป็นบุรุษเพศทั้งสิ้น หน้าตางดงาม มีรัศมีกายส่องสว่างยิ่งนัก อิ่มทิพย์ด้วยฌานสมาบัติ จึงไม่ต้องกินอาหารเหมือนมนุษย์ ในคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวว่า การทำบุญด้วยการให้ทาน และการรักษาศีลนั้นจะทำให้ไปบังเกิดอยู่ในเทวะโลก ส่วนผู้ที่ทำบุญด้วยสมาธิ คือการเจริญสมณธรรมฐาน การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน จนสามารถบรรลุฌานที่ 1 ถึงฌานที่ 4 ตามลำดับ บุคคลนั้นเมื่อละจากโลกมนุษย์ไปแล้ว จึงจะได้ไปบังเกิดในพรหมโลก เนื่องด้วยอานิสงส์แห่งการเจริญสมาธิภาวนา (พร รัตนสุวรรณ, 2539)

บทสรุป

สวรรค์หรือดินแดน อันเป็นทิพย์มีอยู่หกชั้น ได้แก่ ชั้นจาตุมหาราชิกา ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี และชั้นปรนิมมิตวสวัตดี การที่ได้ไปบังเกิดในสวรรค์เนื่องด้วย อานิสงส์แห่งการมีศรัทธาต่อพระรัตนตรัย การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา เมื่ออุบัติขึ้นจะตั้งอยู่ในวิมานงามสาวทันที ไม่มีความแก่บังเกิดขึ้นเหมือนมนุษย์ มีวิมานเป็นที่อยู่อาศัย มีอาหารทิพย์บังเกิดขึ้น มีบริวารคอยรับใช้ และมีเสื้อผ้าเป็นทิพย์ เพลิดเพลินบันเทิงอยู่กับการชมสวน ส่วนจะอุบัติขึ้นในสวรรค์ชั้นไหนเป็นเทวดาประเภทใด อยู่ในฐานะอะไร ขึ้นอยู่กับบุญที่ตัวเอง ได้สั่งสมมาเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ สวรรค์หรือเทวภูมิถูกแบ่งออกเป็นสามประเภท ได้แก่ สวรรค์ชั้นล่าง ประกอบด้วย สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา และสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สวรรค์ชั้นกลาง ประกอบด้วย สวรรค์ชั้นยามา และสวรรค์ชั้นดุสิต สวรรค์ชั้นสูง ประกอบด้วย สวรรค์ชั้นนิมมานรดี และสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ซึ่งสวรรค์ทั้งหกชั้นนี้ จัดว่าเป็นสวรรค์ฝ่ายอภามาพจรภูมิ คือเป็นภพภูมิที่ยังมีการเสพกามคุณอยู่ ส่วนสวรรค์ชั้นรูปพรหม และสวรรค์ชั้นอรูป

พรหมจัดเป็นสวรรค์ชั้นสูง เพราะไม่เกี่ยวข้องกับกามคุณทั้งสิ้น โดยมีความเป็นอยู่ด้วยสมาธิ และฌานเป็นอาภิน

ส่วนการมีศรัทธาในพระรัตนตรัย การให้ทาน และการรักษาศีลนั้น ทำให้ไปบังเกิดในอภิมหาพรหมสวรรค์ทั้งหกชั้น ส่วนการเจริญภาวนาจนได้ฌานสมาธินั้น ทำให้ไปบังเกิดอยู่ในพรหมโลก ตามกำลังแห่งฌานของตน ที่ได้ปฏิบัติมาเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ พระพุทธศาสนาเถรวาทได้อาศัยข้อมูล จากคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานยืนยัน ถึงหนทางอันจะนำไปสู่สวรรค์ โดยปรากฏอยู่ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การมีศรัทธาต่อพระรัตนตรัย การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่า หากบุคคลใดมีความศรัทธาในพระรัตนตรัย ให้ทานแก่พระภิกษุสงฆ์อยู่เสมอ และรักษาศีลอยู่เนืองนิตย์ ครั้นละอัตภาพจากมนุษย์โลกนี้แล้ว จะไปบังเกิดในเทวโลก ส่วนบุคคลใดเจริญสมาธิภาวนาจนได้ฌาน คือตั้งแต่ปฐมฌานไปจนถึงจตุตถฌาน เมื่อบุคคลนั้นละอัตภาพจากมนุษย์โลกนี้แล้ว จะไปบังเกิดอยู่ในพรหมโลกอันเป็นโลกที่ปราศจากกามคุณทั้งปวง

เอกสารอ้างอิง

- คุณ โทษณ์. (2547). หลักธรรมในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- จักราพิชญ์ อัทธโน. (2560). บาปและบุญให้ผลนรกสวรรค์มีจริง. กรุงเทพมหานคร: อีเทอร์นิตี้ไอดี.
- ณัฐพันธ์ ปิ่นทวีเกียรติ. (2562). พระมาลัยท่องนรกและสวรรค์. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง.
- ณัฐพชรธรรม ธนัทธเมธากรณ์. (2554). ท่องนรกเที่ยวสวรรค์. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ.
- ดนัย ไชยโยธา. (2527). ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู. กรุงเทพมหานคร: เสริมวิทย์.
- เดือน คำดี. (2531). ศาสนาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: อำนวยสาสน์.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. (2539). พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- ธนาภรณ์ สมหวัง. (2556). คู่มือมนุษย์ศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: ทองเกษม.
- นิตย จารุศร. (2547). สารธรรม. กรุงเทพมหานคร: เจริญบุญการพิมพ์.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2543). คัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพมหานคร: แม่คำผาง.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2548). ทศบารมี. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระพรหมมิ่งคลาจารย์. (2546). เจริญภาวนาศิลปะการแก้ปัญหาชีวิต. กรุงเทพมหานคร: ไพลิน.
- พระสาสนโสภณ. (2509). พระจุฬามณีมหาเจดีย์. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- พระธรรมโกศาจารย์. (2525). แม่สอนไว้. กรุงเทพมหานคร: ยาใจ.
- พระธรรมปิฎก. (2552). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระธรรมโกศาจารย์. (2550). พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: ปัญญาชน.
- พระธรรมกิตติวงศ์. (2548). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง.
- พระราชภาวนาวิสุทธิ. (2545). พระเจดีย์จุฬามณี. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- พระราชธรรมวิจารณ์. (2525). พุทธานุสสติ. กรุงเทพมหานคร: บันลือสาสน์.
- พระราชญาณวิสิฐ. (2552). การเจริญภาวนา. กรุงเทพมหานคร: เอสทีพีเพรส.

- พระกวีวรรณ. (2505). พรหมชาลสูตร. กรุงเทพมหานคร: อภิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย.
- พระสัทธัมมโชติกะ. (2546). คัมภีร์ปรมัตถโชติกะ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ.
- พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโณ. (2539). ภาพของเทวดาในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สยาม.
- พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ. (2555). ภูมินรกภพสวรรค์. กรุงเทพมหานคร: บลิสพับลิชชิง.
- พระพานิช ญาณชีโว. (2539). ไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพมหานคร: ตรงหัว.
- พร รัตนสุวรรณ. (2539). สวรรค์. กรุงเทพมหานคร: ฟ็อกเก็ตบุ๊กส์.
-

เปรียบเทียบพรหมตามคติพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
COMPARISON OF BRAHMA ACCORDING TO THERAVADA BUDDHISM AND
BRAHMAN-HINDUISM

พระวรวุฒิ วิสุทธิเมธี (โอทอง)

PhraWorawut Wisutthimethi (Othong)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, PhraNakhonSiAyutthaya

Corresponding author, e-mail: warawut19952538@G-mail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 27 มิถุนายน 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 2 สิงหาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 2 สิงหาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบพบว่า โดยมีนัยที่เหมือนกัน คือ พรหมในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นเทพเหมือนกัน เสวยสุขอยู่ในวิมานเหมือนกัน มีพรหมโลกเป็นที่อยู่เหมือนกัน มีอานุภาพเหมือนกัน มีรัศมีกายสว่างไสวเหมือนกัน มีรูปกายเหมือนกัน มีลักษณะภายนอกเหมือนกัน มีความเป็นอยู่ที่สุขสบายเหมือนกัน มีนัยที่ต่างกัน คือพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่ เป็นเทพแห่งความเมตตา เป็นผู้สร้างทุกสิ่งในสามโลก มีเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น กำเนิดขึ้นมาเอง มีพระวรกายสี่แดง มีสี่พระพักตร์ มีแปดพระกร แต่ละพระกรถือธารพระกร ประคำ ดอกบัว ช้อน คันธนู หม้อน้ำอมฤต คัมภีร์พระเวท ทรงหงส์เป็นพาหนะ มีพระชายาคือพระสุรัสวดี เป็นผู้สร้างวรรณะสี่ขึ้นมา เป็นผู้ให้กำเนิดคัมภีร์พระเวท เป็นบิดาทุกสิ่งในสามโลก เป็นผู้ลิขิตชะตาชีวิตมนุษย์ เป็นหนึ่งในพระตรีมูรติ ไม่มีวันเกิด ไม่มีวันตาย มีชีวิตเป็นอมตะ

ส่วนพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท เป็นเทพประเภทหนึ่งที่ไม่เสพกามคุณ มีจำนวนมหาศาลอาศัยอยู่ในพรหมภูมิ เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่มีกุศลมาก มีกำเนิดมาจากมนุษย์ที่บรรลุนิพพานสมบัติ เมื่อสิ้นอายุขัยในพรหมภูมิต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏตามกรรม ไม่ได้เป็นอมตะ มีเพียงใบหน้าเดียว มีสองมือ ไม่ได้เป็นผู้ลิขิตชะตาของมนุษย์ ไม่ได้เป็นพระผู้สร้าง ไม่ได้เป็นบิดาของใคร ไม่มีพาหนะทรง มีปิติและสุขเป็นภักษาหาร

คำสำคัญ: การเปรียบเทียบ, พรหมในพุทธศาสนาเถรวาท, พรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

Abstract

The purpose of this article is to study the comparison, it was found that they have the same meaning, that is, the Brahmas in Theravada Buddhism and Brahman-

Hinduism are both gods, enjoy happiness in the same palace, have the same Brahma world as their residence, have the same power, have the same bright aura, have the same physical form, have the same external characteristics, and have the same comfortable life. The different meanings are that the Brahmas in Brahman-Hinduism are great gods, are the gods of mercy, are the creators of everything in the three worlds, there is only one of them, they were born by themselves, have a red body, have four faces, have eight arms, each hand holds a scepter, a rosary, a lotus, a spoon, a bow, a pot of immortality, the Vedas, ride a swan as a vehicle, have a wife named Saraswati, are the creators of the four castes, are the originators of the Vedas, are the fathers of everything in the three worlds, are the writers of human destiny, are one of the Trimurti, have no birth date, no death date, and are immortal.

As for the Brahmas in Theravada Buddhism, they are a type of God who do not indulge in sensual pleasures. They are in great numbers and live in the Brahma realm. They are a type of being with great merit. They were born from humans who had attained the state of meditation. When their life in the Brahma realm ended, they had to go through the cycle of birth and death in samsara according to their karma. They are not immortal, have only one face, two hands, are not the writer of human destiny, are not the creator, are not anyone's father, have no vehicle, and have joy and happiness as their food.

Keyword: Comparison, Brahma in Theravada Buddhism, Brahma in Brahman-Hinduism

บทนำ

ในพุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่า พรหมเป็นเทพในพรหมโลก เป็นโลกที่ปราศจากกาม ในพุทธศาสนาเถรวาทแบ่งเป็นสองประเภท ได้แก่ รูปพรหม คือพรหมที่มีรูป อรูปพรหม คือพรหมที่ไม่มีรูป พระไตรปิฎกกล่าวว่า พรหมมีอายุทิพย์ มีรัศมีที่แผ่ออกจากสรีระ เหตุที่มาบังเกิดเป็นพรหม พุทธศาสนาเถรวาทกล่าวว่า มนุษย์ผู้มีคุณธรรมสูง ดำรงตนในพรหมวิหาร คือเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ประพฤติตามคุณธรรมที่ประเสริฐ ครั้นละอัฐภาพจากมนุษย์ ย่อมเข้าถึงฐานะแห่งพรหม พระอภิธรรมปิฎกแสดงไว้ว่า พรหมเกิดจากมนุษย์ผู้ทำบุญด้วยสมาธิ ทำทานให้เกิดขึ้น มีปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ละอัฐภาพมนุษย์ย่อมเกิดในพรหมโลก พุทธศาสนาเถรวาทไม่เน้นให้บูชาพรหม แต่ให้ยึดมั่นในพรหมวิหาร เป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่ บุคคลใดมีพรหมวิหารธรรม ย่อมเป็นพรหมผู้ประเสริฐ อาทิ เช่น บิดามารดาที่มีความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ล้วนเป็นพรหมของบุตร (พระพรหมโมลี, 2555)

ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเชื่อว่า พรหมเป็นเทพสูงสุด เป็นเทพผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์ รวมถึงสัตว์ทั้งหลาย เป็นเทพผู้ลิขิตชีวิตมนุษย์ มีอยู่เพียงองค์เดียว คัมภีร์พระเวทกล่าวว่า พรหมเป็นผู้สร้าง

บุคคลวรรณะทั้งสี่ ให้กำเนิดจากอวัยวะแต่ละส่วน พรหมณ์กำเนิดจากพระโอษฐ์ กษัตริย์กำเนิดจากพระอุระ แพศย์กำเนิดจากพระเพลา ศูทรกำเนิดจากพระบาท คัมภีร์พรหมปุราณะกล่าวว่า พรหมเป็นผู้ลิขิตความเป็นไปทุกสรรพสิ่ง เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตมนุษย์ พรหมเป็นผู้รู้ความเคลื่อนไหวของสรรพชีวิต เหตุการณ์สำคัญของโลกอยู่ในสายตาของพรหม คัมภีร์พรหมไววรตปุราณะกล่าวว่า พรหมทรงถือกำเนิดขึ้นมาโดยพระศิวะ ใช้พระหัตถ์ข้างหนึ่งลูบพระหัตถ์อีกข้างหนึ่ง พลันบังเกิดแสงขึ้นมาในพระหัตถ์ พรหมจึงถือกำเนิดออกมาจากแสง เหตุผลที่พระศิวะต้องการสร้างโลก จึงให้กำเนิดพรหมขึ้นมาเพื่อภารกิจนี้ คัมภีร์พรหมานพปุราณะกล่าวว่า พรหมถือกำเนิดในดอกบัว และดอกบัวนี้ได้ผุดขึ้นมาจากพระนาภีของวิษณุ คือวิษณุมีมาก่อนทุกสิ่ง พระองค์ต้องการสร้างโลกจึงให้กำเนิดพรหมขึ้นมาเพื่อภารกิจนี้ พรหมเกิดขึ้นมาโดยไม่มีสิ่งใด พระองค์ไม่มีจุดกำเนิด มีอยู่ตั้งแต่เริ่มต้นของจักรวาล เรียกว่า อาปาอะ เมื่อพรหมประสงค์ที่จะสร้างสิ่งใด จึงแบ่งตัวเองออกเป็นสองภาค คือภาคหนึ่งเป็นชาย ภาคหนึ่งเป็นหญิง ร่วมมือสร้างเทพองค์อื่นขึ้นมา ชาวฮินดูเชื่ออีกว่า พรหมมีเพียงองค์เดียว ไม่มีวันเกิด ไม่มีวันตาย หากที่กำเนิดไม่ได้ และที่สิ้นสุดไม่ได้ มีอำนาจยิ่งใหญ่อยู่เหนือสรรพสิ่งทั้งปวง ชาวฮินดูนิยมกราบไหว้ขอพรซึ่งเชื่อว่า พรหมจะประทานพรให้มีความสุข (ธนู แก้วโอภาส, 2542)

ประเทศไทยรับอิทธิพลเรื่องพรหมว่า เป็นเทพเจ้าสูงสุดและยิ่งใหญ่ นั้น มาจากคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนไทย ทำให้ชาวไทยได้รับเอาคติความเชื่อ วัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนถึงพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูส่วนหนึ่งมาเป็นแนวคิดในชีวิตประจำวัน โดยมีความเชื่อว่าพรหมเป็นเทพผู้สร้าง และสามารถประทานพรให้แก่สาวกผู้ศรัทธาได้อีกด้วย พรหมในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีรูปร่างเหมือนกัน มีลักษณะภายนอกเหมือนกัน แต่ไม่ใช่องค์เดียวกัน พรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือบุคคลที่ตั้งมั่นในคุณงามความดี และมีพรหมวิหารธรรมประจำใจ มนุษย์ทุกคนสามารถไปเกิดเป็นพรหมได้ หากมีความตั้งมั่นอยู่ในความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เพราะว่าบนสวรรค์ชั้นพรหมโลกมีพรหมอยู่จำนวนมากมายมหาศาล พรหมที่ชาวไทยรู้จักกันเป็นอย่างดี คือท้าวมหาพรหม หรือพรหมธาดา ส่วนพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือพระเจ้าผู้สร้างโลกและจักรวาล ทรงเป็นบิดาของทุกสรรพสิ่งในสามโลก ตลอดจนเป็นผู้ลิขิตโชคชะตาของมนุษย์ทุกคนอีกด้วย พรหมจึงเป็นทุกอย่าง

ทำให้ผู้เขียนเกิดความสงสัยว่า พรหมตามคติพุทธศาสนาเถรวาท และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในสังคมไทย มีความเหมือนกัน และต่างกันอย่างไร ด้านกำเนิด ที่อยู่ รูปร่าง หน้าที่ อิทธิพลที่มีต่อสังคมไทย และคติความเชื่อในสังคมไทย ถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ ต้องหาคำตอบที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดความกระจ่างแจ้งชัดเจนเกี่ยวกับพรหมตามคติพุทธศาสนาเถรวาท และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู บทความนี้จะสามารถตอบคำถามเกี่ยวกับพรหมตามคติพุทธศาสนาเถรวาท และศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอย่างชัดเจน เพื่อให้บุคคลที่มีความสนใจเรื่องราวต่าง ๆ เมื่อมาศึกษาข้อมูลในบทความนี้แล้ว ก็จะได้คำตอบที่ชัดเจนสืบไป (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549)

เปรียบเทียบกำเนิดของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท

พรหมในคติทางพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ถือว่าเป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง ที่ยังจะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ซึ่งมีชีวิตเป็นอยู่ด้วยการเข้าฌานสมาบัติเป็นอารมณ์ โดยมีอายุขัยที่ยืนยาวนานเป็นกัป อาศัยอยู่ในพรหมภูมิ หรือพรหมโลก ซึ่งเป็นภพที่ปราศจากกามคุณทั้งปวง และมีฐานะที่สูงกว่าเทวดาทั้งหลายในฉกามาพรภูมิ ในความเชื่อทางพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ได้กล่าวถึงพรหมเอาไว้ว่า พรหมไม่มีเพศเป็นชาย หรือเป็นเพศหญิง แต่มีลักษณะคล้ายกับเพศชายมากกว่า (พระพรหมโมลี, 2541)

เปรียบเทียบกำเนิดของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พรหมในคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น ถือว่าเป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่ง และทรงเป็นมหาเทพผู้สร้างโลก จักรวาลมนุษย์ ตลอดจนถึงสัตว์บก สัตว์น้ำทั้งหลายอีกด้วย พรหมจึงเป็นเสมือนเสมือนพระบิดาแห่งจักรวาล นอกจากนี้ พรหมยังเป็นหนึ่งในสามมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือพระองค์ทรงเป็นหนึ่งในมหาเทพพระตรีมูรติ แปลว่า การรวมร่างของทั้งสามมหาเทพ ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกจักรวาลทั้งปวง ได้แก่ พรหมเทพ คือมหาเทพผู้สร้าง วิษณุเทพ คือมหาเทพผู้รักษา และศิวะเทพ คือมหาเทพผู้ทำลาย พรหมจึงเป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่ง ส่วนกำเนิดของพรหมมีอยู่หลายตำรา และหลากหลายคัมภีร์ด้วยกัน ในแต่ละคัมภีร์นั้นมักจะได้อธิบายถึงกำเนิดของพรหมเอาไว้ต่างกัน (สมัคร ปุราवास, 2554)

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบกำเนิดของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

กำเนิดของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท	กำเนิดของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
1) สมัยเป็นมนุษย์มีความศรัทธาในพรหมแล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า ขอให้บังเกิดเป็นพรหม 2) สมัยเป็นมนุษย์เป็นผู้เจริญพรหมวิหารธรรม คือเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา 3) สมัยเป็นมนุษย์เป็นผู้เจริญสมถกรรมฐานแล้วได้ปฐมฌาน ทุตติฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน	1) คัมภีร์ฝายไวยณพนิยายกล่าวว่า พรหมกำเนิดมาจากดอกบัว ที่ผุดขึ้นมาจากสะดือของพระวิษณุเทพ คือพระวิษณุเทพสร้างพรหมขึ้นมา 2) คัมภีร์ของฝายไศวะนิกายกล่าวว่า พรหมกำเนิดมาจากพระศิวะใช้พระหัตถ์ข้างหนึ่งลูบพระหัตถ์อีกข้างหนึ่ง บังเกิดแสงขึ้นมาและพรหมออกมาจากแสงนั้น คือพระศิวะสร้างพรหมขึ้นมา 3) คัมภีร์ปุราณะฝายพรหมกล่าวว่า พรหมกำเนิดขึ้นเอง โดยไม่มีสิ่งใดมาก่อน พรหมไม่มีจุดกำเนิด ไม่มีที่สิ้นสุด พรหมเป็นบิดาทุกสรรพสิ่ง พรหมมีสถานะเป็นอาปวะ พรหมเป็นสวยัมภูและ อาตมภู คือผู้เกิดเองและผู้เป็นเอง 4) คัมภีร์พระเวทกล่าวว่า พรหมกำเนิดมาจากไขทองคำ เรียกว่า หิรัณยครรภ เมื่อไขแตกออกเป็นสองซีก ซีกบนเป็นแผ่นฟ้า ซีกล่างเป็นแผ่นดิน พรหมจึงเป็นผู้สร้างโลกและสายธาร

	5) สมัยมหากาพย์กล่าวว่า พรหมกำเนิดมาจากไข่ เป็นผู้สร้างโลกและน้ำ พรหมเป็นเชื้อของทุกสิ่งในไตรโลก คือสวรรค์ มนุษย์ และบาดาล
--	--

ตารางเปรียบเทียบข้างต้นพบว่า กำเนิดของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือกำเนิดของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ ในสมัยเป็นมนุษย์มีความศรัทธาในพรหมแล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า ขอให้บังเกิดเป็นพรหมในพรหมโลก ในสมัยเป็นมนุษย์เป็นผู้เจริญพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา สมัยเป็นมนุษย์เป็นผู้เจริญสมณกรรมฐานแล้วได้บรรลุมรรคตั้งแต่ว่า ขั้นปฐมฌาน ทุตติฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน

ส่วนกำเนิดของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ ในคัมภีร์ฝ่ายไวษณพนิกายกล่าวว่า พรหมกำเนิดมาจากดอกบัวที่ผุดขึ้นมาจากสะดือของพระวิษณุเทพ คือพระวิษณุเทพสร้างพรหมขึ้นมา ในคัมภีร์ของฝ่ายไศวะนิกายกล่าวว่า พรหมกำเนิดมาจากพระศิวะใช้พระหัตถ์ข้างหนึ่ง ลูบพระหัตถ์อีกข้างหนึ่ง บังเกิดแสงขึ้นมาและพรหมออกมาจากแสงนั้น คือพระศิวะสร้างพรหมขึ้นมา ในคัมภีร์ปุราณะฝ่ายพรหมกล่าวว่า พรหมกำเนิดขึ้นเอง โดยไม่มีสิ่งใดมาก่อน พรหมไม่มีจุดกำเนิดไม่มีที่สิ้นสุด พรหมเป็นบิดาทุกสรรพสิ่ง พรหมมีสถานะเป็นอาปวะ พรหมเป็นสวยามภูและ อาตมภู คือผู้เกิดเองและผู้เป็นเอง ในคัมภีร์พระเวทกล่าวว่า พรหมกำเนิดมาจากไข่ทองคำ เรียกว่า หิรัณ्यครม เมื่อไข่แตกออกเป็นสองซีก ซีกบนเป็นแผ่นฟ้า ซีกล่างเป็นแผ่นดิน พรหมจึงเป็นผู้สร้างโลกและสายธาร ในสมัยมหากาพย์กล่าวว่า พรหมกำเนิดมาจากไข่ เป็นผู้สร้างโลกและน้ำ พรหมเป็นเชื้อของทุกสิ่งในไตรโลก คือสวรรค์ มนุษย์ และบาดาล

เปรียบเทียบรูปร่างของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท

ในคติความเชื่อทางพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ได้มีการกล่าวถึงพรหมเอาไว้ว่า พรหมไม่ปรากฏเพศว่าเป็นชาย หรือว่าเป็นเพศหญิงแต่อย่างใดเลย แต่ก็ได้มีรูปร่างลักษณะ ที่คล้ายคลึงกับเพศชายมากกว่าเพศหญิง เนื่องด้วยพรหมนั้นไม่มีเพศปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน เหมือนอย่างกับเหล่าเทวดาทั้งหลายในฉกามาพจรภูมิ พรหมจึงเป็นเทวดาจำพวกหนึ่ง ที่ไม่เสพกามคุณทั้งปวง และไม่เกี่ยวข้องกับกามคุณทั้งหลาย พวกพรหมจึงอยู่ในฐานะที่บริสุทธิ์กว่าเทวดาทั้งหลาย (เสฐียร พันธรัณย์, 2542)

เปรียบเทียบรูปร่างของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น คัมภีร์พระเวทระบุเอาไว้ว่า พรหมทรงเป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ในจักรวาล ทรงเป็นมหาเทพผู้สร้างโลก เทวดา มนุษย์ สัตว์ทั้งหลาย รวมถึงสรรพสมุนไพรรวมถึงสรรพสิ่งต่าง ๆ นอกจากนี้ คัมภีร์พรหมปุราณะยังกล่าวถึงพรหมเอาไว้ว่า พรหมทรงเป็นมหาเทพแห่งความเมตตา กรุณา และทรงเป็นหนึ่งในมหาเทพพระตรีมูรติ คัมภีร์ปุราณะกล่าวถึงพรหมเอาไว้ว่า พรหมเทพทรงเป็นมหาเทพ ผู้ให้กำเนิดคัมภีร์พระเวท

มนุษย์ทั้งหลายล้วนกำเนิดมาจากส่วนต่าง ๆ ของพรหม พรหมจึงเป็นมหาเทพผู้ให้กำเนิดสิ่งทั้งปวงในจักรวาล สรรพชีวิตล้วนอยู่ในความควบคุมของพรหม รูปร่างลักษณะของพรหมนั้น คัมภีร์พระเวทรวมถึงคัมภีร์ปุราณะหลายเล่ม ได้มีการกล่าวถึงรูปร่างลักษณะของพรหมเอาไว้ต่างกัน (สุนทร ณ รังสี, 2545) ตารางที่ 2 เปรียบเทียบรูปร่างของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

รูปร่างของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท	รูปร่างของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
1) พรหมไม่เสพงามคุณ	1) พรหมมีรูปร่างงดงามมาก
2) พรหมไม่บริโภคอาหาร	2) พรหมไม่มีเหงื่อไคล
3) พรหมไม่มีการขับถ่าย	3) พรหมเป็นอมตะตลอดกาล
4) พรหมมีอายุยืนยาวเป็นกัปและมหากัป	4) พรหมไม่กระพริบตาเลย
5) พรหมมีฤทธิ์อำนาจมาก	5) พรหมมีกายตั้งตรงตลอดเวลา
6) พรหมไม่มีเพศปรากฏแต่คล้ายเพศชายมาก	6) พรหมมีพระสุระเสียงดังกังวาน
7) พรหมมีรัศมีที่แผ่ซ่านออกจากกายสว่างไสว	7) พรหมไม่มีการขับถ่าย
8) พรหมมีความสุขอันเกิดจากฌานสมาบัติ	8) พรหมไม่มีเงา
9) พรหมมีฐานะที่สูงกว่าเทวดาในกามาวจรภูมิ	9) พรหมมีรูปร่างเหมือนหนุ่มอายุ 25 ปี
10) พรหมอาศัยอยู่ในพรหมวิมานบนพรหมโลก	10) พรหมมีฝ่าเท้าที่ไม่สัมผัสพื้นดิน
11) พรหมมีกายตั้งตรง	11) พรหมมีพรวิเศษมากมาย
12) พรหมมีรูปร่างงดงามมาก	12) พรหมคุ้มครองผู้ทำความดีและกตัญญู
13) พรหมมีรูปร่างเป็นทิพย์	13) พรหมมีอยู่สี่พระพักตร์
14) พรหมมีเสียงดังกังวานมาก	14) พรหมมีอยู่สี่พระโอษฐ์
15) พรหมมีเสียงไพเราะมาก	15) พรหมมีอยู่แปดพระกร
16) พรหมนั่งในท่าเดียว มีกายตรง กายไม่เอียง	16) พรหมมีดอกไม้มทิพย์คล้องพระศอ
17) พรหมมีหน้าเดียวไม่ได้มีสี่หน้า	17) พรหมเป็นนปฐกสิงค์เพศ
18) พรหมมีใบหน้ากลมเกลี้ยงสวยงามมาก	18) พรหมสามารถมองเห็นได้ทั่วทุกทิศ
19) พรหมมีรัศมีประภัสสรสว่างกว่าพระอาทิตย์	19) พรหมเป็นมหาเทพผู้สร้างโลกจักรวาล
20) พรหมมีสีกายใสสว่างดุจดวงจันทร์พันดวง	20) พรหมเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของทุกคน
21) พรหมมีเกศางดงามเหนือศีรษะประดับขลุ่ย	21) พรหมมีสี่หน้าแต่ละหน้าคือพระเวททั้งสี่
22) พรหมมีอวัยวะที่ต่อกันไม่มีตำหนิปรากฏ	22) พรหมมีผิวกายสีแดง (ไวษณพนิกาย)
23) พรหมมีศีรษะ เข้า ศอก กลมเกลี้ยงเสมอกัน	23) พรหมมีผิวกายสีขาว (ไศวะนิกาย)
24) พรหมมีใบหน้าทีมนุดม่งใสงดงามมาก	24) พรหมทรงหงส์ทองเป็นเทพพาหนะ
25) พรหมเสวยสุขในพรหมโลกตราบนานอายุขัย	25) พระหัตถ์ทั้งสี่ของพรหมถือหม้อน้ำอมฤต ไม่เท้า อนุญาตให้ คัมภีร์พระเวท และประคำ

ตารางเปรียบเทียบข้างต้นพบว่า รูปร่างของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือรูปร่างของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ พรหมไม่เสพงามคุณ พรหมไม่บริโภคอาหาร พรหมไม่มี

การขบถ่าย พรหมมีอายุชั้ยยืนยาวเป็นกัปและมหากัป พรหมมีฤทธิ์อำนาจมาก พรหมไม่มีเพศปรากฏแต่คล้ายเพศชายมาก พรหมมีรัศมีที่แผ่ช่านออกจากกายสว่างไสว พรหมมีความสุขอันเกิดจากฌานสมาบัติ พรหมมีฐานะที่สูงกว่าเทวดาในกามาวจรภูมิ พรหมอาศัยอยู่ในพรหมวิมานบนพรหมโลก พรหมมีกายตั้งตรง พรหมมีรูปร่างงามมาก พรหมมีรูปกายเป็นทิพย์ พรหมมีเสียงดังกังวานมาก พรหมมีเสียงไพเราะมาก พรหมนั่งในท่าเดียว มีกายตรง กายไม่เอียง พรหมมีหน้าเดียวไม่ได้มีสี่หน้า พรหมมีใบหน้าที่กลมเกลี้ยงสวยงามมาก พรหมมีรัศมีประภัสสรสว่างกว่าพระอาทิตย์ พรหมมีสีกายใสสว่างดุจดวงจันทร์พันดวง พรหมมีเกศางดงามเหนือศีรษะประดับขงา พรหมมีอวัยวะที่ต่อกันไม่มีตำหนิปรากฏ พรหมมีศีรษะ เข้าศอก กลมเกลี้ยงเสมอกันพรหมมีใบหน้าที่ผุดผ่องใสดงามมาก พรหมเสวยสุขในพรหมโลกตราบสิ้นอายุชั้ย

รูปร่างของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ พรหมมีรูปร่างดงามมาก พรหมไม่มีเหงื่อไคล พรหมเป็นอมตะตลอดกาล พรหมไม่กระปริบตาเลย พรหมมีกายตั้งตรงตลอดเวลา พรหมมีพระสุระเสียงดังกังวาน พรหมไม่มีการขบถ่าย พรหมไม่มีเงา พรหมมีรูปร่างเหมือนหนุ่มอายุ ๒๕ ปี พรหมมีฝ่าเท้าที่ไม่สัมผัสพื้นดิน พรหมมีพระวิเศษมากมาย พรหมคุ้มครองผู้ทำความดีงามและความกตัญญูทุกเทวที่ พรหมมีอยู่สี่พระพักตร์ พรหมมีอยู่สี่พระโอษฐ์ พรหมมีอยู่แปดพระกร พรหมมีดอกไม้ทิพย์คล้องพระศอ พรหมเป็นนปงสกลิงค์เพศ พรหมสามารถมองเห็นได้ทั่วทุกทิศ พรหมเป็นมหาเทพผู้สร้างโลกจักรวาล พรหมเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของทุกคน พรหมมีสี่หน้าแต่ละหน้าคือพระเวททั้งสี่ พรหมมีผิวกายสีแดง (ไวษณพนิกาย) พรหมมีผิวกายสีขาว (ไศวะนิกาย) พรหมทรงหงส์ทองเป็นเทพพาหนะ พระหัตถ์ทั้งสี่ของพรหมถือหม้อน้ำอมฤต ไม้เท้า ธนูปริวัติ คัมภีร์พระเวท และลูกประคำ

เปรียบเทียบที่อยู่ของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท

พรหมในคติพุทธศาสนาเถรวาทนั้น นับว่าเป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง ที่ไม่ต้องบริโภคอาหาร และไม่มีการขบถ่ายเหมือนอย่างมนุษย์ เพราะว่าพรหมเป็นผู้ปราศจากกามราคะทั้งปวง เือบอ้อมด้วยฌานสมาบัติเป็นอารมณ์ พวกพรหมทั้งหลายมีอายุชั้ย ที่ยืนยาวกว่าเทวดาเป็นมหากัป ซึ่งพรหมมีฐานะที่สูงกว่าเหล่าเทวดาในสวรรค์ พรหมในแต่ละชั้นก็จะมีอายุชั้ยที่ต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับบุญกุศลที่ได้สร้างสมมา ในสมัยที่ยังเป็นมนุษย์ว่า มากหรือน้อยเพียงใด ส่วนที่อยู่ของพรหมนั้นมักจะมีชื่อเรียก ที่แตกต่างกันออกไป บางแห่งเรียกว่า พรหมภูมิ แต่ว่าในบางคติเรียกว่า พรหมโลก และในบางคัมภีร์มักจะเรียกว่า พรหมวิมาน (พื้น ดอกบัว, 2555)

เปรียบเทียบที่อยู่ของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พรหมในคติศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ทรงเป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ ทรงเป็นหนึ่งในมหาเทพพระตรีมูรติ คัมภีร์พรหมปุราณะกล่าวถึงพรหมเอาไว้ว่า พรหมทรงมีสี่พระพักตร์ มีแปดพระกร พระศอทรงสวมลูกประคำ แต่ละพระหัตถ์ทรงถือดอกบัว หม้อน้ำอมฤต ทรงหงส์เป็นเทพพาหนะ และทรงมีพระชายา คือพระแม่สุรัสวดี และพระแม่สุรัสวดีนั้น พระองค์ทรงเป็นพระมหาเทวีผู้ยิ่งใหญ่ ทรงเป็นหนึ่งในพระมหาเทวีตรีศักติ ทรงเป็นพระมหาเทวีแห่งศิลปะวิทยาการ ตลอดจนความรอบรู้ สมัยพระเวทมีความเชื่อว่า พรหมทรงสร้างมวลมนุษย์ทั้งหลายจากส่วน

ต่าง ๆ ของพระองค์ ได้แก่ สร้างพราหมณ์ขึ้นมาจากพระโอษฐ์ สร้างกษัตริย์ขึ้นมาจากพระอุระ สร้างแพศย์ขึ้นมาจากพระอุทร สร้างศูทรขึ้นมาจากเท้า ที่อยู่ของพรหมนั้นคัมภีร์พระเวท รวมถึงคัมภีร์ปุราณะหลายเล่มกล่าวเอาไว้ไม่เหมือนกัน ตำราบางเล่มกล่าวว่า พรหมอาศัยอยู่ในพรหมโลก บางคัมภีร์กล่าวเอาไว้ว่า พรหมทรงอาศัยอยู่ในพรหมวิมาน บางแห่งได้กล่าวเอาไว้ว่า พรหมทรงอาศัยอยู่ทุกหนแห่งในจักรวาล

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบที่อยู่ของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ที่อยู่ของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท	ที่อยู่ของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
1) พรหมวิมาน (รูปพรหมและอรุปรพรหม)	1) สวรรค์ชั้นพรหม
2) พรหมโลก (รูปพรหมและอรุปรพรหม)	2) สวรรค์ชั้นสูงสุด
3) พรหมภูมิ (รูปพรหมและอรุปรพรหม)	3) พรหมพญานา
4) พรหมสถาน (รูปพรหมและอรุปรพรหม)	4) พรหมโลก
	5) พรหมวิมาน

ตารางเปรียบเทียบข้างต้นพบว่า ที่อยู่ของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือที่อยู่ของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ พรหมวิมาน (รูปพรหมและอรุปรพรหม) พรหมโลก (รูปพรหมและอรุปรพรหม) พรหมสถาน (รูปพรหมและอรุปรพรหม) พรหมภูมิ (รูปพรหมและอรุปรพรหม) ที่อยู่ของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ สวรรค์ชั้นพรหม สวรรค์ชั้นสูงสุด พรหมพญานา พรหมโลก และพรหมวิมาน

เปรียบเทียบบทบาทของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท

พรหมในคติความเชื่อพุทธศาสนาเถรวาท มีการแบ่งพวกพรหมออกเป็นสองประเภท ได้แก่ รูปพรหม คือพรหมที่มีรูป และอรุปรพรหม คือพรหมที่ไม่มีรูป ซึ่งรูปพรหมหรือรูปาวจรภูมิ มีอยู่ 16 ชั้น และอรุปรพรหม หรือรูปาวจรภูมิ มีอยู่ 4 ชั้น พรหมในแต่ละชั้นจะไม่เสพกามคุณ เพราะว่าพรหมโลกเป็นภพที่ปราศจากกามคุณ บทบาทของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทมีความต่างกัน พรหมบางตนเป็นมิถิฉาธิฐิ พรหมบางตนเป็นสัมมาธิฐิ พรหมบางตนรักษาคัมภีร์ของพุทธศาสนา พรหมบางตนพยายามทำลายพุทธศาสนาและพรหมบางตนถูกรมรตลใจ (พระธรรมปิฎก, 2545)

เปรียบเทียบบทบาทของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พรหมเป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ชาวฮินดูมีความเชื่อว่า พรหมเป็นมหาเทพผู้สร้างจักรวาล และสร้างมนุษย์ขึ้นมา รวมถึงสร้างสรรพสิ่งทั้งหลาย คติทางไทยมีความเชื่อว่า พรหมเป็นพระเป็นเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พรหมเป็นมหาเทพผู้ลิขิตชะตาชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย เรียกว่า พรหมลิขิต นอกจากนี้ ชาวไทยบางส่วนยังมีความเชื่อเรื่องพรหม ที่รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือบุคคลใดกราบไหว้บูชาพรหม ด้วยความเคารพศรัทธาในพรหม บุคคลนั้นย่อมได้รับพรวิเศษจากพรหม และได้รับการคุ้มครองจากองค์พรหม คติความเชื่อของชาวฮินดูและชาวไทยบางส่วน มีความเชื่อว่าพรหมเป็นเทพเบื้องบน ที่มีความเมตตากรุณา

ต่อมนุษย์ผู้ศรัทธาในพระองค์ บทบาทหน้าที่ของพรหมมีอยู่หลายด้านด้วยกัน คือพรหมในฐานะผู้สร้าง ผู้รักษา ผู้ทำลาย ตลอดจนเป็นผู้บันดาลความสำเร็จให้บังเกิดขึ้นแก่ชาวโลก (พื้น ดอกบัว, 2555)

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบบทบาทของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

บทบาทของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท	บทบาทของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
1) ทำวามหาพรหมสงวน้ำอภิเชกให้แด่พระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายา 2) ทำวามหาพรหมทรงประกาศพุทธโกลาหลแก้วมวลงมนุษย์ว่า ในอีกแสนปีข้างหน้าจะมีพระสัพพัญญูมาตรัสรู้ธรรม เพื่อโปรดเหล่าเวไนยสัตว์ 3) ตอนพระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา ยังไม่ถึงพันปฐพี ทำวามหาพรหมทั้งสี่นำตาข่ายทอง มารองรับพระโพธิสัตว์เอาไว้ 4) ตอนพระโพธิสัตว์ประสูติจากครรภ์พระมารดา เทวะบุตรพรหมบันดาลให้น้ำร้อนน้ำเย็นตกลงจากพรหมโลก เพื่อสรงวรกายพระโพธิสัตว์ 5) เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบรรพชาภูมิการ พรหมทรงนำเครื่องบริขารทั้ง 8 มาถวาย 6) ทำวามหาพรหมลงมาจากพรหมโลกทรงนำเครื่องทรงเจ้าชายสิทธัตถะ อัญเชิญนำไปเก็บไว้ในทูลสเจดีย์สูง 12 โยชน์ในพรหมโลกชั้นออกนิมิตสูททาวาสภูมิ อันเป็นพรหมโลกชั้นที่ 16 7) ทำวามหาพรหมทรงนำเอาทิพยเศวตฉัตรมากางกั้นเบื้องบน ที่นางสุชาดาหุงข้าวมธุปายาส 8) เมื่อพุทธองค์ทรงกำหนดอานาปานสติ ประกาศมหาปณิธานสี่ประการ พญามารพร้อมเสนามารมาผจญพุทธองค์ ทำวามหาพรหมทรงตกพระทัยถึงฉัตรแก้ว แล้วหนีไปยังพรหมโลก 9) เมื่อพุทธองค์ตรัสรู้ธรรมใหม่ๆ ทรงท้อพระทัยในการแสดงธรรมโปรดเหล่าเวไนยสัตว์ มหาพรหมรู้วาระจิตของพุทธองค์ เสด็จลงมาจากพรหมโลก เพื่อกราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์ เพราะว่ามีกิเลสเบาบางเบาอยู่	1) พรหมเป็นเทพผู้ให้กำเนิดทุกสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก 2) พรหมเป็นหนึ่งในสามมหาเทพตรีมูรติที่ยิ่งใหญ่ คือพรหมเทพ วิษณุเทพ และศิวะเทพ 3) พรหมเป็นบิดาของเทวดา ยักษ์ อสูร รากษส คนธรรพ์ ครุฑ นาค และมนุษย์ 4) พรหมเป็นมหาเทพผู้สร้างและทำลายล้างโลกในคราวเดียวกัน 5) พรหมเป็นที่บูชาของเทพ ยักษ์ อสูร 6) พรหมประทานพรให้สาวกผู้ศรัทธาในพระองค์โดยไม่เลือกหน้า 7) พรหมเป็นต้นตระกูลของยักษ์ รากษส และอสูรทั้งหลายในรามายณะ 8) พรหมเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในพรหมปุราณะ 9) พรหมเป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ในสามโลกในคัมภีร์ปุราณะ 10) พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดพระศิวะเทพในคัมภีร์พรหมปุราณะ 11) พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดพระวิษณุเทพในคัมภีร์พรหมปุราณะ 12) พรหมเป็นมหาเทพที่เคารพบูชาของบรรดาเทพทั้งหลายในสามโลก 13) พรหมเป็นภาคหนึ่งของพระวิษณุเทพในคัมภีร์วราหะปุราณะ 14) ในสมัยปุราณะฐานะของพรหมตกต่ำลงมาก ซึ่งพรหมเคยโดนพระศิวะเทพสาปและลงโทษร้ายแรงมาก

10) พกพรหมผู้เป็นสัสสตทิฐิ เห็นว่าพรหมโลกเป็นภพที่เที่ยงแท้ที่สุด พุทธรังคทรงเปิดเผยให้รู้ว่า พรหมโลกไม่ได้ยั่งยืนอย่างที่เราเข้าใจ แต่มีอายุยืนเป็นกับเท่านั้นมีนิพพานเท่านั้นที่เที่ยงแท้ 11) เกวัญภูสตรกล่าวถึงพรหมเป็นผู้ไม่รู้ เป็นผู้ด้อยกว่าพระพุทธเจ้า เพราะว่าพรหมตอบปัญหาหาญทุรูปสี่ไม่ได้ แต่พระพุทธองค์ตอบได้ 12) พรหมผู้มีทิฐิชั่วกล่าวว่า สมณพราหมณ์ในโลกนี้ไม่สามารถมายังพรหมโลกได้ พระพุทธรังคจึงเสด็จไปโปรดพร้อมด้วยพระอรหันต์ 5 รูป เพื่อคลายความเป็นมิจฉาทิฐิของพรหมผู้นั้น 13) ตฤปะจกพรหม เข้าไปหาพระโกกาลิก สอนให้พระโกกาลิกเลื่อนในพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ แต่พระโกกาลิกปฏิเสธกล่าวว่า ตฤปะจกพรหมเป็นพระอนาคามี ทำไมยังมาวุ่นวายในเมืองมนุษย์ พระโกกาลิกมรณภาพแล้ว เกิดในปทุมนรก เพราะอาฆาตพระโมคคัลลานะและพระสารีบุตร 14) เมื่อพุทธรังคเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อโปรดพุทธมารดา มหาพรหมเนรมิตบันไดเงินเพื่อมาส่งพระพุทธรังคที่สังกัสสนคร	15) ในคัมภีร์วิษณุปุราณะกล่าวว่า พรหมเทพได้ส่งพระนารายณ์ลงมาปราบยักษ์ทศกัณฐ์ในมหากาพย์รามายณะ 16) ในสมัยปุราณะกล่าวว่า พระศิวะเทพและพระพรหมเทพเป็นองค์เดียวกัน 17) พรหมเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของทุกคนบนโลก และควบคุมทุกสิ่งบนโลก 18) พรหมเป็นผู้กำหนดเวลาในสามโลก คือ สวรรค์ มนุษย์ และบาดาล 19) พรหมเป็นผู้สร้างธาตุทั้ง 5 คือดิน น้ำ ลม ไฟ และอากาศ 20) เมื่อโลกจักรวาลถึงคราวสิ้นสุดลง พรหมจะประทานไฟบรรลัยกัลป์ เพื่อทำลายโลก จักรวาลทุกสรรพสิ่งให้หมดไหม้ เมื่อถึงเวลาสร้างโลกจึงจะสร้างโลกจักรวาลขึ้นมาอีกครั้ง
--	--

ตารางเปรียบเทียบข้างต้นพบว่า บทบาทของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือบทบาทของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ ทำมหาพรหมสงฆ์อภิชเนกให้แด่พระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายา ทำมหาพรหมทรงประกาศพุทธโกลาหลแก่มวลมนุษย์ว่า ในอีกแสนปีข้างหน้าจะมีพระสัพพัญญูมาตรัสรู้ธรรม เพื่อโปรดเหล่าเวไนยสัตว์ ตอนพระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดายังไม่ถึงพื้นปฐพี ทำมหาพรหมทั้งสี่นำตาข่ายทอง มารองรับพระโพธิสัตว์เอาไว้ ตอนพระโพธิสัตว์ประสูติจากครรภ์พระมารดา เทวะบุตรพรหมบันดาลให้น้ำร้อนน้ำเย็นตกลงจากพรหมโลก เพื่อสรงวรกายพระโพธิสัตว์ เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบรรพชา ฌกการพรหมทรงนำเครื่องบริขารทั้ง 8 มาถวาย ทำมหาพรหมลงมาจากพรหมโลกทรงนำเครื่องทรงเจ้าชายสิทธัตถะ อัญเชิญนำไปเก็บไว้ในทูลสเจดีย์สูง 12 โยชน์ในพรหมโลกชั้นอนัญญสุทธาวาสภูมิ อันเป็นพรหมโลกชั้นที่ 16 ทำมหาพรหมทรงนำเอาทิพยเศวตฉัตรมากางกั้นเบื้องบนที่นางสุชาดาหุงข้าวมธุปายาส เมื่อพุทธรังคทรงกำหนดอานาปานสติ ประกาศมหาปณิธานสี่ประการ พญามารพร้อมเสนามารมาผจญพุทธรังค ทำมหาพรหมทรงตกพระทัยถึงฉัตรแก้ว แล้วหนีไปยังพรหมโลก

เมื่อพุทธองค์ตรัสรู้ธรรมใหม่ๆ ทรงท้อพระทัยในการแสดงธรรมโปรดเหล่าเวไนยสัตว์ มหาพรหมรู้วาระจิตของพุทธองค์ เสด็จลงมาจากพรหมโลก เพื่อกราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์ เพราะว่าผู้มีกิเลสเบาบางยังมีอยู่ พกพรหมผู้เป็นสัสสตทิฐิ เห็นว่าพรหมโลกเป็นภพที่เที่ยงแท้ที่สุด พุทธองค์ทรงเปิดเผยให้รู้ว่า พรหมโลกไม่ได้ยั่งยืนอย่างที่เข้าใจ แต่มีอายุยืนเป็นกัปเท่านั้น มินิพพานเท่านั้นที่เที่ยงแท้ แก้วภูฏาสตรกล่าวถึงพรหมเป็นผู้ไม่รู้ เป็นผู้ด้อยกว่าพระพุทธเจ้า เพราะว่าพรหมตอบปัญหาหมางนาครูปสี่ไม่ได้ แต่พระพุทธองค์ตอบได้ พรหมผู้มีทิฐิชั่วกล่าวว่า สมณพราหมณ์ในโลกนี้ ไม่สามารถมายังพรหมโลกได้ พระพุทธองค์จึงเสด็จไปโปรดพร้อมด้วยพระอรหันต์ 5 รูป เพื่อคลายความเป็นมิจฉาทิฐิของพรหมผู้นั้น ตูพุงเจกพรหม เข้าไปหาพระโกกาลิก สอนให้พระโกกาลิกเลื่อมในพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ แต่พระโกกาลิกปฏิเสธกล่าวว่า ตูพุงเจกพรหมเป็นพระอนาคามี ทำไมยังมาวุ่นวายในเมืองมนุษย์ พระโกกาลิกมรณภาพแล้ว เกิดในปทุมนรก เพราะอาฆาตพระโมคคัลลานะและพระสารีบุตร เมื่อพุทธองค์เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อโปรดพุทธมารดา มหาพรหมเนรมิตบันไดเงิน เพื่อมาส่งพระพุทธองค์ที่สังกัสสนคร

ส่วนบทบาทของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ พรหมเป็นเทพผู้ให้กำเนิดทุกสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก พรหมเป็นหนึ่งในสามมหาเทพตรีมูรติที่ยิ่งใหญ่ คือพรหมเทพ วิษณุเทพ และศิวะเทพ พรหมเป็นบิดาของเทวดา ยักษ์ อสูร รากษส คนธรรพ์ ครุฑ นาค และมนุษย์ พรหมเป็นมหาเทพผู้สร้างและทำลายล้างโลกในคราวเดียวกัน พรหมเป็นที่บูชาของเทพ ยักษ์ อสูร พรหมประทานพรให้สาวกผู้ศรัทธาในพระองค์โดยไม่เลือกหน้า พรหมเป็นต้นตระกูลของยักษ์ รากษส และอสูรทั้งหลายในรามายณะ พรหมเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในพรหมปุราณะ พรหมเป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ในสามโลกในคัมภีร์ปุราณะ พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดพระศิวะเทพในคัมภีร์พรหมปุราณะ พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดพระวิษณุเทพในคัมภีร์พรหมปุราณะ พรหมเป็นมหาเทพที่เคารพบูชาของบรรดาเทพทั้งหลายในสามโลก พรหมเป็นภาคหนึ่งของพระวิษณุเทพในคัมภีร์วราหะปุราณะ

ในสมัยปุราณะฐานะของพรหมตกต่ำลงมามาก ซึ่งพรหมเคยโดนพระศิวะเทพสาป และลงโทษร้ายแรงมาก ในคัมภีร์วิษณุปุราณะกล่าวว่า พรหมเทพได้ส่งพระนารายณ์ลงมาปราบยักษ์ทศกัณฐ์ในมหากาพย์รามายณะ ในสมัยปุราณะกล่าวว่า พระศิวะเทพและพระพรหมเทพเป็นองค์เดียวกัน พรหมเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของทุกคนบนโลก และควบคุมทุกสิ่งบนโลก พรหมเป็นผู้กำหนดเวลาในสามโลก คือ สวรรค์ มนุษย์ และบาดาล พรหมเป็นผู้สร้างธาตุทั้ง 5 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ เมื่อโลกจักรวาลถึงคราวสิ้นสุดลง พรหมจะประทานไฟบรรลัยกัลป์ เพื่อทำลายโลกจักรวาล ทุกสรรพสิ่งไหม้หมดไหม้ เมื่อถึงเวลาสร้างโลก จึงสร้างโลกจักรวาลขึ้นมาอีกครั้ง

เปรียบเทียบอิทธิพลของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท

พรหมนั้นจัดว่าเป็นเทวดาประเภทหนึ่ง ที่ได้สถิตอยู่ในพรหมภูมิ ซึ่งเป็นภพภูมิที่ปราศจากกามราคะ และมีแต่ความสงบสุขทางจิต ที่เกิดขึ้นมาจากฌานสมาบัติเท่านั้น ในคติทางพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวว่า พรหมมีความเกี่ยวข้องกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พรหมมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และ

พรหมมีความเกี่ยวข้องกับพระอรหันต์ทั้งหลาย นอกจากนี้ อิทธิพลของพรหมยังส่งผล ต่อระบบความเชื่อของชาวฮินดูและยังมีผลกระทบมาถึงชาวไทยในบางส่วนอีกด้วย (พระพรหมโมลี, 2541)

เปรียบเทียบอิทธิพลของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พรหมเป็นหนึ่งในพระตรีมูรติ ชาวฮินดูต่างมีความเชื่อว่า พรหมเป็นพระผู้เป็นเจ้าสูงสุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คัมภีร์พรหมปุราณะ มีการเรียกชื่อพรหมหลายพระนาม เช่น พรหมธาดา ประชาบดี หงสรถ หงสวาหน จตุรพักตร์ ประเมษฐ์ ตำราพรหมชาติถือเป็นตำราโหราศาสตร์ ที่มีความน่าเชื่อถือมากที่สุด กล่าวถึงอิทธิพลของพรหมเอาไว้ว่า ไสยเวทย์ เวทมนต์ โหราศาสตร์ ทักษายากรณ์ และการทำนายลักษณะต่างๆ ล้วนมีที่มาจากพรหมทั้งสิ้น พรหมเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิทยา ความรู้ทั้งปวงให้แก่พราหมณ์ พราหมณ์จึงถูกจัดอยู่ในฐานะแห่งอาจารย์ ผู้ทรงความรู้สูงสุดในศาสนา อิทธิพลของพรหมมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับมนุษย์ทั้งหลาย รวมทั้งชาวฮินดูและชาวไทย ที่มีความเชื่อเรื่องเทพ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (พระพนิช ญาณชีโว, 2550)

ตารางที่ 5 เปรียบเทียบอิทธิพลของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

อิทธิพลของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท	อิทธิพลของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
1) พรหมเป็นเทพตนหนึ่ง โดยมีหน้าที่ปกป้องพระพุทธศาสนา	1) พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดตำราพรหมชาติ
2) พรหมมีหน้าที่คอยช่วยเหลือ ท่านพระมหาโพธิสัตว์ในพระชาติที่ทรงบำเพ็ญเพียรบารมี	2) พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดตำราโหราศาสตร์
3) พรหมมีหน้าที่คอยคุ้มครอง และช่วยเหลือพระพุทธเจ้า และคอยอุปฐากพระพุทธองค์	3) พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดปรัชญาสมัยพระเวท
4) พรหมมีบทบาทหน้าที่คอยช่วยเหลือพระอรหันตสาวกทั้งหลาย	4) พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดวรรณคดีทั้งสี่ในอินเดีย คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร
5) พรหมประเภทปุคคลาธิษฐาน คือบิดามารดา ถือว่าเป็นพรหมของบุตร	5) พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดมนตรา ไสยศาสตร์ มนต์
6) พรหมประเภทธรรมาธิษฐาน คือการใช้หลักพรหมวิหาร อริยสัจสี่ อริยมรรคนำมาประพฤติปฏิบัติตามเพื่อความเป็นพรหม	6) พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดพระเวททั้งสี่ขึ้นมา คือ ฤคเวท สามเวท ยชุรเวท และอถรรพเวท
7) พรหมเป็นคำเรียกพระพุทธรูปยุคแรก คำว่า พรหมจรรย์ คือปฏิบัติบริสุทธิ์ดุจพรหม	7) พรหมเป็นส่วนหนึ่งของมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสาม คือพรหมเทพ วิษณุเทพ และศิวะเทพ
8) พรหมเป็นคำเรียกพระอริยบุคคลสี่จำพวก คือ โสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี และอรหันต์	8) พรหมปรากฏอยู่ในคัมภีร์ฤคเวท หมายถึง บทสวดศักดิ์สิทธิ์ เป็นบทสวดเกี่ยวกับความเป็นมาของโลกและจักรวาล
9) พุทธศาสนิกชนชาวไทยเชื่อว่า พรหมเป็นเทพผู้มีฤทธิ์ จึงบูชาพรหมด้วยจิตที่บริสุทธิ์ เพราะหวังว่าพรหมจะคุ้มครองให้รอดพ้นจากอุปสรรคต่าง ๆ	9) สมัยฤคเวทมีความคิดเรื่องโลกจักรวาลว่า พรหมเป็นเทพผู้สร้างโลกและจักรวาล
	10) คัมภีร์พราหมณะและอุปนิษัทกล่าวว่า พรหมที่อยู่ในพราหมณะเก่าสุด มีความหมายเพียงเป็นการสวดอ้อนวอน และเป็นความศักดิ์สิทธิ์ ที่ถูกเล่าสืบเนื่องมาเท่านั้น

และประทานพรให้ผู้บูชามีแต่ความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป	
--	--

ตารางเปรียบเทียบข้างต้นพบว่า อิทธิพลของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คืออิทธิพลของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ พรหมเป็นเทพตนหนึ่ง โดยมีหน้าที่ปกป้องพระพุทธศาสนา พรหมมีหน้าที่คอยช่วยเหลือ ท่านพระมหาโพธิสัตว์ในพระชาติที่ทรงบำเพ็ญเพียรบารมี พรหมมีหน้าที่คอยคุ้มครอง และช่วยเหลือพระพุทธเจ้า และคอยอุปฐากพระพุทธองค์ พรหมมีบทบาทหน้าที่คอยช่วยเหลือพระอรหันตสาวกทั้งหลาย พรหมประเภทบุคลาธิษฐาน คือบิดา มารดา ถือว่าเป็นพรหมของบุตร พรหมประเภทธรรมาธิษฐาน คือการใช้หลักพรหมวิหาร อริยสัจสี่ อริยมรรคนำมาประพฤติกปฏิบัติตามเพื่อความเป็นพรหม พรหมเป็นคำเรียกพระพุทธศาสนายุคแรก คำว่าพรหมจรรย์ คือปฏิบัติบริสุทธิ์ดุจพรหม พรหมเป็นคำเรียกพระอริยบุคคลสี่จำพวก คือโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี และอรหันต์ พุทธศาสนิกชนชาวไทยเชื่อว่า พรหมเป็นเทพผู้มีฤทธิ์จึงบูชาพรหมด้วยจิตที่บริสุทธิ์ เพราะหวังว่าพรหมจะคุ้มครองให้รอดพ้นจากอุปสรรคต่าง ๆ และประทานพรให้ผู้บูชามีแต่ความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป

ส่วนอิทธิพลของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดตำราพรหมชาติ พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดตำราโหราศาสตร์ พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดปรัชญาสมัยพระเวท พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดวรรณคดีในอินเดีย คือพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดมนตรา ไสยศาสตร์ มนต์ พยากรณ์ศาสตร์ ตำราดูลักษณะต่าง ๆ พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดพระเวททั้งสี่ชั้นมา คือฤคเวท สามเวท ยชุรเวท และอถรรพเวท พรหมเป็นส่วนหนึ่งของมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสาม คือพรหมเทพ วิษณุเทพ และศิวะเทพ พรหมปรากฏอยู่ในคัมภีร์ฤคเวท หมายถึง บทสวดศักดิ์สิทธิ์ เป็นบทสวดเกี่ยวกับความเป็นมาของโลกและจักรวาล สมัยฤคเวทมีความคิดเรื่องโลกจักรวาลว่าพรหมเป็นเทพผู้สร้างโลก และจักรวาล คัมภีร์พราหมณะและอุปนิษatkกล่าวว่า พรหมที่อยู่ในพราหมณะเก่าสุด มีความหมายเพียงเป็นการสวด อ่อนหวาน และเป็นความศักดิ์สิทธิ์ ที่ถูกเล่าสืบเนื่องมาเท่านั้น

เปรียบเทียบคติความเชื่อพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทย

สังคมไทยรับเอาอิทธิพลของคติความเชื่อ เกี่ยวกับเรื่องพรหมจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีอยู่ด้วยกันสองประเภท คือพรหมประเภทบุคลาธิษฐาน เป็นเทวดาประเภทหนึ่งมีอยู่ 20 ชั้น แบ่งออกเป็นรูปพรหม 16 ชั้น และอรูปพรหม 4 ชั้น ซึ่งตามแนวคิดของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ถือว่าพรหมประเภทบุคลาธิษฐาน คือบุคคลผู้ที่ฝึกตนจนได้ฌาน เมื่อตายแล้วไปบังเกิดเป็นพรหมในพรหมโลก และบุคคลผู้ที่ปฏิบัติตามธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น เป็นต้นว่าหลักพรหมวิหารธรรมสี่ อริยมรรคมีองค์แปดประการ จนได้เป็นผู้มีคุณอันประเสริฐที่สุด เช่น มารดา บิดา พระอรหันตสาวก พระพุทธเจ้า พรหมประเภทธรรมาธิษฐานนั้น ตามแนวคิดของพระพุทธศาสนาเถรวาท คือการยกเอาหลักธรรมมาเป็นปฏิบัติ เพื่อไปสู่ความเป็นพรหมนั่นเอง ในพรหมจรรย์สูตรกล่าวไว้

ว่า พรหมที่เป็นธรรมาธิษฐาน โดยการกล่าวยกย่องปฏิบัติของพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ซึ่งพรหมธรรมาธิษฐานที่เป็นหลักธรรมของพรหม หรือหลักธรรมที่สามารถทำให้คนเป็นพรหมนั้น คือหลักพรหมวิหารสี่ประการ และพรหมประเภทนี้ คือ มีมารดา และบิดา เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559)

เปรียบเทียบคติความเชื่อพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสังคมไทย

พรหมในคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในอดีตจนถึงปัจจุบันนั้น คือพระผู้เป็นเจ้าสูงสุด ในคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้นถือว่า พรหมเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ที่สุด และเป็นพระผู้เป็นเจ้าผู้สร้างโลกจักรวาล พรหมได้พัฒนาการมาจากพลังอำนาจที่เหนือธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นมาในรูปแบบของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฝนตก พายุ ลมพายุ ได้รับการพัฒนามาจากรุ่นสู่รุ่นจากชนเผ่าหนึ่งมาสู่อีกชนเผ่าหนึ่ง จากลายมาเป็นพรหม หรือพระเป็นเจ้าสูงสุดในปรัชญายุคพระเวท และได้พัฒนาการมาเป็นสิ่งสูงสุด และเป็นปฐมเหตุของโลกจักรวาล และทุกสรรพสิ่งในโลก และนับว่าพรหมเป็นเป้าหมายที่สูงที่สุดของมวลมนุษยทั้งหลาย ที่จะกลับไปรวมตัวกันกับพรหมให้ได้มากที่สุด (ธนู แก้วโอภาส, 2542)

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบคติความเชื่อพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสังคมไทย

คติความเชื่อพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทย	คติความเชื่อพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสังคมไทย
1) สังคมไทยสมัยปัจจุบันนับถือพรหม 2 ประเภท ได้แก่ - พรหมในฐานะบุคคลาธิษฐาน คือพรหมที่เป็นเทพเบื้องบนอาศัยอยู่ในพรหมโลก ไม่เสวยกามคุณ มีอายุยืนเป็นมหากัป มีรูปพรหม จำนวน 16 ชั้น และอรุปรหม จำนวน 4 ชั้น - พรหมในฐานะธรรมาธิษฐาน คือบุคคลมีธรรมประจำใจ เช่น พรหมวิหารธรรม ได้แก่ มารดา บิดา ครูบาอาจารย์ มรรคมงคลแปด ได้แก่ โสดาบัน สกิทาคามี พระอนาคามี และบุคคลที่มีปฏิบัติเป็นเลิศ และมีความประเสริฐสุด ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ ชีนาสพทั้งหลาย 2) สังคมไทยรับอิทธิพล พรหมมาจากศาสนาฮินดู ได้แก่ - เชื่อว่ามนุษย์ทุกคน อยู่ใต้อำนาจของพรหม คือพรหมลิขิต - เชื่อว่าการขอพรต่อพรหม มักนำมาซึ่งความสุขแก่ตนเอง - เชื่อว่าการบวงสรวงบูชาพรหม มักทำให้เจริญรุ่งเรืองมาก 3) เทวาลัยของพรหมในประเทศไทยมีอยู่ 2 แห่ง ได้แก่ - เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า พระนคร กรุงเทพฯ	1) พรหมกับการกำเนิดโลกและมนุษย์ ได้แก่ - ชาวฮินดูเชื่อว่า พรหมเป็นมหาเทพผู้ให้กำเนิดโลก จักรวาล มนุษย์ เทวดา อสูร สัตว์ แม่น้ำ แผ่นดิน ท้องฟ้า พืชพรรณ สมุนไพร วานยา ธัญญาหารต่าง ๆ ในสามโลก คือโลกสวรรค์ โลกมนุษย์ และโลกบาดาล เรียกว่า ตริโลก - ชาวฮินดูเชื่อว่า พรหมเป็นมหาเทพผู้ให้กำเนิดวรรณะทั้งสี่ คือวรรณะกษัตริย์ วรรณะพราหมณ์ วรรณะแพศย์ และวรรณะศูทร - ชาวฮินดูเชื่อว่า พรหมเป็นมหาเทพผู้ให้กำเนิดคัมภีร์พระเวททั้งสี่ คือคัมภีร์ฤคเวท คัมภีร์สามเวท คัมภีร์ยชุรเวท คัมภีร์อถรรพเวท 2) พรหมเป็นส่วนหนึ่งของพระตรีมูรติ ได้แก่ - พระพรหมเทพ “มะ” คือมหาเทพผู้สร้างสรรค์ - พระวิษณุเทพ “อุ” คือมหาเทพผู้ดำรงรักษา - พระศิวะเทพ “อะ” คือมหาเทพผู้ทำลายล้าง

- เทวาลัยพระพรหม อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี 4) การตั้งศาลของพรหมในสังคมไทย ได้แก่ - เพื่อให้ธุรกิจการงานเจริญก้าวหน้า - เพื่อให้ชีวิตครอบครัวมีแต่ความสงบสุข - เพื่อให้มีโชคลาภวาสนาร่ำรวยเงินทอง	3) พรหมเป็นเทพเจ้าผู้ไ้ร้วิหาร ได้แก่ - พระศิวะสาปพระพรหมว่า ขอให้ไม่มีผู้ใดบูชา - พระศิวะสาปพระพรหมว่า ขอให้ไม่มีเทวาลัย - พระศิวะสาปพระพรหมว่า จะไม่มีดอกไม้บูชา
--	---

ตารางเปรียบเทียบข้างต้นพบว่า คติความเชื่อพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทย คือพรหมกับสังคมไทยในสมัยปัจจุบัน ได้แก่ สังคมไทยสมัยปัจจุบันนับถือพรหม 2 ประเภท ได้แก่ พรหมในฐานะบุคคลาธิฐาน คือพรหมที่เป็นเทพเบื้องบน อาศัยในพรหมโลก ไม่เสวยกามคุณ มีอายุยืนเป็นมหากัป มีรูปพรหม จำนวน 16 ชั้น อรูปพรหม จำนวน 4 ชั้น และพรหมในฐานะธรรมาธิฐาน คือบุคคลที่มีคุณธรรมประจำใจ อาทิ เช่น พรหมวิหารธรรม ได้แก่ มรดา บิดา ครูบาอาจารย์ มรรคมงคลแปด ได้แก่ โสดาบัน สกิทาคามี พระอนาคามี และบุคคลที่มีปฏิปทาเป็นเลิศและมีความประเสริฐสุด ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันตชินาสพทั้งหลาย สังคมไทยรับอิทธิพลเรื่องพรหมมาจากศาสนาฮินดู ได้แก่ เชื่อว่ามนุษย์ทุกคน อยู่ใต้อำนาจของพรหม คือพรหมลิขิต เชื่อว่าการขอพรต่อพรหม มักจะนำมาซึ่งความสุขแก่ตนเอง เชื่อว่าการบวงสรวงบูชาพรหม มักจะทำให้เจริญรุ่งเรืองมาก เทวาลัยของพรหมในประเทศไทยมีอยู่ 2 แห่ง ได้แก่ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า พระนคร กรุงเทพมหานคร และเทวาลัยพระพรหม อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี การตั้งศาลของพรหมในสังคมไทยมีวัตถุประสงค์ ได้แก่ เพื่อให้ธุรกิจการงานเจริญก้าวหน้า เพื่อให้ชีวิตครอบครัวมีแต่ความสงบสุข และเพื่อให้มีโชคลาภวาสนาร่ำรวยเงินทอง

คติความเชื่อพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสังคมไทย ได้แก่ พรหมกับการกำเนิดโลกและมนุษย์ ได้แก่ ชาวฮินดูเชื่อว่า พรหมเป็นมหาเทพผู้ให้กำเนิดโลก จักรวาล มนุษย์ เทวดา อสูร สัตว์ แม่น้ำ แผ่นดิน ท้องฟ้า พืชพรรณ สมุนไพร ภูเขา ภูเขารักษาต่างๆ ในสามโลก คือโลกสวรรค์ โลกมนุษย์ โลกบาดาล เรียกว่า ตรีโลก ชาวฮินดูเชื่อว่า พรหมเป็นมหาเทพผู้ให้กำเนิดวรรณะทั้งสี่ คือวรรณะ กษัตริย์ วรรณะพราหมณ์ วรรณะแพศย์ และวรรณะศูทร ชาวฮินดูเชื่อว่า พรหมเป็นมหาเทพผู้ให้กำเนิดคัมภีร์พระเวททั้งสี่ คือคัมภีร์ฤคเวท คัมภีร์สามเวท คัมภีร์ยชุรเวท คัมภีร์อถรรพเวท พรหมเป็นส่วนหนึ่งของพระตรีมูรติ ได้แก่ พระพรหมเทพ “มะ” คือมหาเทพผู้สร้างสรรค์ พระวิष्ณูเทพ “อุ” คือมหาเทพผู้ดำรงรักษา พระศิวะเทพ “อะ” คือมหาเทพผู้ทำลายล้าง และพระพรหมเป็นเทพเจ้าผู้ไ้ร้วิหาร ได้แก่ พระศิวะสาปพระพรหมว่าขอให้ไม่มีผู้ใดบูชา พระศิวะสาปพระพรหมว่าขอให้ไม่มีเทวาลัย และพระศิวะสาปพระพรหมว่าจะไม่มีดอกไม้บูชา

บทสรุป

การเปรียบเทียบพบว่า มีนัยที่เหมือนกัน คือพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นเทพเหมือนกัน เสวยสุขอยู่ในนิมานเหมือนกัน มีพรหมโลกเป็นที่อยู่เหมือนกัน มีอานาภาพเหมือนกัน มีรัศมีกายสว่างไสวเหมือนกัน มีรูปกายเหมือนกัน มีลักษณะภายนอกเหมือนกัน มี

ความเป็นอยู่ที่สุขสบายเหมือนกัน มีนัยที่ต่างกัน คือพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่ เป็นเทพแห่งความเมตตา เป็นผู้สร้างทุกสิ่งในสามโลก มีเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น กำเนิดขึ้นมาเอง มีพระวรกายสีแดง มีสี่พระพักตร์ มีแปดพระกร แต่ละพระกรถือธารพระกร ประคำ ดอกบัว ช้อน คันธนู หม้อน้ำอมฤต คัมภีร์พระเวท ทรงหงส์เป็นพาหนะ มีพระชายาคือพระสุรัสวดี เป็นผู้สร้างวรรณคดีขึ้นมา เป็นผู้ให้กำเนิดคัมภีร์พระเวท เป็นบิดาทุกสิ่งในสามโลก เป็นผู้ลิขิตชะตาชีวิตมนุษย์ เป็นหนึ่งในพระตรีมูรติ ไม่มีวันเกิด ไม่มีวันตาย มีชีวิตเป็นอมตะ

ส่วนพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท เป็นเทพประเภทหนึ่งที่ไม่เสพกามคุณ มีจำนวนมหาศาล อาศัยอยู่ในพรหมภูมิ เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่มีกุศลมาก มีกำเนิดมาจากมนุษย์ที่บรรลุนิพพานสมบัติ เมื่อสิ้นอายุขัยในพรหมภูมิต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏตามกรรม ไม่ได้เป็นอมตะ มีเพียงใบหน้าเดียว มีสองมือ ไม่ได้เป็นผู้ลิขิตชะตาของมนุษย์ ไม่ได้เป็นพระผู้สร้าง ไม่ได้เป็นบิดาของใคร ไม่มีพาหนะทรง มีปิติและสุขเป็นภักษาหาร

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2555). เหนือสามัญวิสัย. กรุงเทพฯ: ไพลิน.
- _____. (2559). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: ศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2545). ศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร). (2555). วิปัสสนาวงศ์. กรุงเทพฯ: ธรรมอินเทรนด์.
- _____. (วิลาศ ญาณวโร). (2541). ภูมิวิลาสินี. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- พระสัทธัมมโชติกะ. (2546). ปรมัตถโชติกะ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ.
- พระพนิช ญาณชีโว. (2550). ไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ. (2527). พระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2555). ธรรมสารที่ปณี. กรุงเทพฯ: พุทธปรัชญา.
- พื้น ดอกบัว. (2555). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ: บุรพาสาน.
- ธนู แก้วโอภาส. (2542). ศาสนาโลก. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- สนั่น ไชยานุกุล. (2519). ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมักร ปุราवास. (2554). ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล. กรุงเทพฯ: สยาม.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. (2547). ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2511). ประวัติศาสตร์ศาสนา. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- สุจิตรา อ่อนค้อม. (2538). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ: ดวงแก้ว.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). พลั่งลาวชาวอีสานมาจากไหน. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุนทร ณ รังสี. (2545). ปรัชญาอินเดียประวัติและลัทธิ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของอานักซาโกรัส

AN ANALYZED STUDY THE IDEAS OF ANAXAGORAS

ธนาธิป ฮาดเนาเลี, พระมหายงยุทธ อธิธมโม, คงสุษฎฐ์ แพงทรัพย์, กฤต ศรียะอาจ,

พระจาตุรงค์ ชูศรี, อริยธัช ศรีภัทรโกสินทร์, พระครูปริยัติสโมธาน,

Dhanardhip Hardnaulee, Phramaha Yongyut Dhiradhammo, Khongsaris Pangthrap,

Krit Sirya-Art, PhraJaturong Chusri, Ariyatat Sriphattharakhosin

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: Mr.Dhanardhip rong2553@yahoo.com,

khunjee08@gmail.com, dhanardhip.hard@mcu.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 28 มิถุนายน 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 8 สิงหาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 9 สิงหาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้พยายามศึกษาแนวคิดทางปรัชญาของอานักซาโกรัส (Anaxagoras) ในฐานะที่เขาเป็นนักปรัชญาชาวกรีกยุคก่อนโสกราตีสที่มีคุณูปการสำคัญในสาขาอภิปรัชญา จักรวาลวิทยา และชีววิทยา แนวคิดของเขาท้าทายมุมมองที่มีอยู่ในยุคของเขา และวางรากฐานสำหรับการพัฒนาทางปรัชญาในภายหลัง แม้ว่า ความคิดของเขาจะกว้างขวาง แต่ก็พอสรุปได้ว่า เขาเสนอว่า ทุกสิ่งในจักรวาลประกอบด้วยอนุภาคที่แบ่งได้ไม่สิ้นสุดและแบ่งแยกไม่ได้ที่เรียกว่า "เซนส์" หรือ "เมล็ดเซนส์" อนุภาคเหล่านี้ เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของสสารทั้งหมด และประกอบด้วยแง่มุมต่างๆ ของเหตุผลหรือสติปัญญาที่อยู่ภายใน

แนวคิดนี้วางรากฐานสำหรับทฤษฎีอะตอมมิกส์ในปรัชญารุ่นหลัง เขาเชื่อว่า เซนส์หรือจิตใจเป็นพลังขับเคลื่อนเบื้องหลังความสงบเรียบร้อยในจักรวาล ความฉลาด (Nous : อนุตรจิต, จิต, สติปัญญา) นี้เองที่ทำให้สิ่งต่างๆ เคลื่อนไหวและควบคุมกระบวนการทางธรรมชาติ การเน้นย้ำถึงบทบาทของจิตใจในจักรวาลถือเป็นการเบี่ยงเบนไปจากคำอธิบายในตำนานของบรรพบุรุษของเขาอย่างมีนัยสำคัญ จักรวาลวิทยาถูกสร้างขึ้นโดยส่วนผสมและการแยกตัวของอนุภาคเซนส์ เขาปฏิเสธแนวคิดเกี่ยวกับจักรวาลวิทยา ก่อนหน้านี้ที่อ้างถึงเหตุการณ์ท้องฟ้าว่าเป็นพระเจ้าหรือพลังในตำนาน แต่เขากลับแสวงหาคำอธิบายตามธรรมชาติสำหรับปรากฏการณ์จักรวาล เขาตั้งข้อสังเกตว่า อนุภาคเซนส์เป็นเพียงสิ่งเดียวที่มีความฉลาด ในขณะที่สิ่งอื่นๆ ในโลกว่าดั้นนั้นไร้เหตุผล แนวคิดนี้มีอิทธิพลต่อการศึกษารัฐในภายหลังเกี่ยวกับปัญหาร่างกาย จิตใจและธรรมชาติของจิตสำนึก

คำสำคัญ: แนวคิดนุส, จักรวาลวิทยา, อานักซาโกรัส

Abstract

This article attempts to study the philosophical ideas of Anaxagoras as a pre-Socratic Greek philosopher who made important contributions to the fields of metaphysics, cosmology, and biology. His ideas challenged the prevailing views of his time and laid the foundation for later philosophical developments. Although his ideas were broad, it can be concluded that he proposed that everything in the universe consists of infinitely divisible and indivisible particles called "sense" or "sense seeds". These particles are the basic component of all matter and consist of various aspects of reason or wisdom within. This idea laid the foundation for later theories of atomism. He believed that the senses or the mind were the driving force behind order in the universe. It was intelligence (Nous: mind, intellect) that made things happen. Movement and control of natural processes, His emphasis on the role of the mind in the universe was a significant departure from the mythological descriptions of his predecessors. Cosmology is created by the mixing and fission of sense particles. He rejected earlier cosmological ideas that attributed celestial events to gods or mythical forces. Instead, he sought natural explanations for cosmic phenomena. He noted that Sense particles are the only things that have intelligence, while other things in the material world have no reason. This concept influenced later philosophical studies of the mind-body problem and the nature of consciousness. This article therefore aims to study 1) Nous, his central philosophy, 2) his view of cosmology.

Keyword: The concept of Nous, Cosmology, Anaxagoras

บทนำ

อานักซาโกรัส (Anaxagoras) เป็นนักปรัชญาชาวกรีกยุคก่อนโสกราตีส มีชีวิตอยู่ประมาณ 500-428 ปีก่อนคริสตกาล (Schofield, M. 1980) เขาเป็นที่รู้จักและโด่งดังจากทฤษฎีจักรวาลวิทยาและอภิปรัชญาซึ่งมีอิทธิพลในการพัฒนาปรัชญากรีก เขาเกิดที่เมืองคลาโซเมเน (Clazomenae) ณ เมืองไอโอเนีย (Ionia) โบราณ ปัจจุบันเป็นประเทศตุรกี อย่างไรก็ตาม เขาใช้ชีวิตส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับเมืองเอเธนส์อย่างมีนัยสำคัญ เขามีชื่อเสียงจากการมีส่วนร่วมในปรัชญากรีกยุคแรก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาจักรวาลวิทยาและปรัชญาธรรมชาติ (Gershenson, Daniel E. and Greenberg 1964) แนวคิดที่สำคัญของอานักซาโกรัส (Anaxagoras) คือ ความเชื่อในแนวคิดเรื่องจิตใจ (Nous) อีกนัยหนึ่งอาจหมายถึง คุณภาพของสติปัญญา (Intellect) ถือเป็นหลักการพื้นฐานของเบื้องหลังจักรวาล เขาเสนอว่า

สรรพสิ่งในจักรวาลประกอบด้วยส่วนเล็กๆที่แบ่งแยกไม่ได้ เรียกว่า อนุภาค (Particles) กล่าวคือ จิตใจ (Mind/Nous) การจัดเรียงและการเคลื่อนที่ของอนุภาคเหล่านี้ ทำให้เกิดความหลากหลายและความซับซ้อนของโลก อานักซาโกรัส (Anaxagoras) กล่าวว่า สรรพสิ่งมีส่วนร่วมของจิตใจ (Nous) อยู่ภายใน ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดระเบียบของจักรวาล กล่าวกันว่า แนวคิดแบบจิตนิยม (Idealism) ถูกนำเสนออย่างมีนัยสำคัญในยุคของอานักซาโกรัส (Anaxagoras)

ความคิดของเขาเกี่ยวกับธรรมชาติของสสารและบทบาทของจิต (Nous) ในจักรวาลค่อนข้างมีอิทธิพลและนำไปสู่การพัฒนาปรัชญากรีกในเวลาต่อมา รวมไปถึงผลงานของนักปรัชญา เช่น เอ็มเพโดคลีส/เอ็มเปโดเคลส (Empedocles), เลวกิปปอสหรือลิวคิปุส (Leucippus) และ ดีโมคริตุส (Democritus) ก็มีส่วนทำให้เกิดการพัฒนาระบบแนวคิดแบบอะตอมนิยม (Atomism) นอกจากนี้ อานักซาโกรัส (Anaxagoras) ยังได้ทำการสำรวจและสังเกตการณ์ที่สำคัญในสาขาวิชาดาราศาสตร์และชีววิทยา และเขาได้รับการยกย่องจากแนวคิดแบบปรากฏการณ์ธรรมชาตินิยมซึ่งท้าทายความเชื่อ ตำนานและศาสนาที่แพร่หลายในยุคสมัยของเขา แม้เขาจะมีส่วนร่วมสำคัญต่อระบบปรัชญาของกรีก แต่เขาก็ต้องเผชิญกับความขัดแย้งและการต่อต้านในกรุงเอเธนส์เป็นอย่างมาก และในที่สุด เขาก็ถูกตั้งข้อกล่าวหาว่า “เป็นปฏิปักษ์และไม่เคารพต่อมูมมุงที่ไม่เป็นไปตามแบบแผนที่เกี่ยวข้องกับเทพเจ้าและธรรมชาติโลก” เขาเลือกที่จะออกจากเอเธนส์เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกสอบสวนและอาจร้ายแรงถึงขั้นประหารชีวิต ผลงานเชิงปรัชญาของเขายังคงมีอิทธิพลปรากฏผ่านงานเขียนของนักปรัชญาและนักประวัติศาสตร์รุ่นหลังๆ กรณีเขาถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้ถือว่าเป็นโศกนาฏกรรมทางปรัชญาของชาวกรีกในอีก ๓๐ ปีต่อมา กล่าวคือ โซเครตีสก็ถูกยึดเยียดข้อหาว่าเป็นปฏิปักษ์และไม่เคารพต่อมูมมุงที่ไม่เป็นไปตามแบบแผนซึ่งเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าและธรรมชาติโลกเช่นเดียวกัน

อานักซาโกรัสเป็นที่รู้จักจากผลงานของเขามีต่อปรัชญากรีกยุคแรก เขาย้ายไปอยู่ที่กรุงเอเธนส์ซึ่งเขามีอิทธิพลต่อแนวคิดทางปรัชญาและอิทธิพลต่อวิถีชีวิตทางกายภาพของตะวันตกอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ความเชื่อและคำสอนเชิงวัตถุนิยมของเขานำไปสู่การฟ้องร้องในข้อหาไม่นับถือศาสนาและมีโทษประหารชีวิต เขาโชคดีกว่าโซเครตีสที่ยอมรับความช่วยเหลือจากเพื่อนของเขานามว่าเพริคลีส (Pericles) แต่ในที่สุด เขาก็ถูกเนรเทศไปยังเมืองแลมซาคัส หรือลัมปซาโกส (Lampsacus) (<https://en.wikipedia.org/wiki/Lampsacus>) เป็นเมืองกรีกโบราณที่ตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ทางฝั่งตะวันออกของเฮลเลสพอนต์ (Hellespont) ทางตอนเหนือของเมืองทรอยด์ (Troad) ชาวเมืองแลมซาคัสนี้ถูกเรียกว่า แลมป์ ซาซีน ซีโอนี้ได้รับการกล่าวขานในเมืองลาปเซกิ (Lapseki) (<https://en.wikipedia.org/wiki/Lampsacus>) อันสวยงามที่อยู่ใกล้กับเอเชียไมเนอร์หรืออานาโตเลีย (Asia Minor also known as Anatolia) ซึ่งเขาอาศัยอยู่จนกระทั่งเสียชีวิต ความไม่ซื่อสัตย์เป็นข้อกล่าวหาที่เขาต้องเผชิญซึ่งมีสาเหตุมาจากความกังวลทางการเมืองและศาสนาเนื่องจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดของเขากับเพริคลีส (Pericles) ทำให้เขาเป็นเป้าหมายสำคัญของผู้ที่ต้องการทำลายชื่อเสียงของเพริคลีสผ่านตัวเขา แนวคิดนอกรีตของเขาเกี่ยวกับความเชื่อที่ว่าเทพพาคไฟเป็นก้อนหินที่ลุกเป็นไฟ ย่อมมีส่วนสำคัญที่ทำให้เขาต้องเผชิญกับชะตากรรมอันเลวร้าย

อย่างไรก็ตาม อาจจะไม่ค่อยมีใครรู้เกี่ยวกับลำดับเหตุการณ์ของการถูกเนรเทศและช่วงเวลาการใช้ชีวิตในแลมซาคัสของเขามากนัก แต่นักวิชาการบางท่านกล่าวว่า อาจใช้เวลาสองถึงสามปี ในขณะที่บางคนแย้งว่า มันอาจกินเวลานานกว่านั้นซึ่งทำให้เขาสามารถเปิดโรงเรียนสอนเด็กๆ ในแถบนั้นได้ อานักซาโกรัสเป็นที่รู้จักจากหนังสือเล่มเดียวของเขาเกี่ยวกับปรัชญาธรรมชาติ เนื้อหาของหนังสืออาจจะไม่ยาวนานและแม้ว่าหนังสือเล่มนี้จะสูญหายไปแล้ว แต่แหล่งข้อมูลโบราณ เช่น งานของอริสโตเติล (Aristotle), ซีโอฟราสตัส (Theophrastus), เทมิสเตียส (Themistius) และ ซิมพลิเซียสแห่งซิลิเซีย (Simplicius of Cilicia) ก็ได้อธิบายรายละเอียดเชิงลึกเกี่ยวกับปรัชญาของเขามากเช่นกัน มีความขัดแย้งในหมู่นักวิชาการร่วมสมัยเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของปรัชญาของเขา ทำให้งานของอานักซาโกรัสเป็นหัวข้อที่มีการตีความและถกเถียงกันมาหลายศตวรรษจนกระทั่งปัจจุบัน (Graham, Daniel : 1994) แนวคิดพื้นฐาน

อานักซาโกรัสได้คิดค้นทฤษฎีที่เป็นนวัตกรรมใหม่เกี่ยวกับธรรมชาติทางกายภาพที่ปรากฏโดดเด่นด้วยวลีที่ว่า "ย่อมมีส่วนหนึ่งของทุกสิ่งในทุกสิ่ง : A Portion of Everything in Everything" แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่า สสารทั้งหมด มีองค์ประกอบของทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งท้าทายแนวคิดเรื่องสสารปฐมภูมิที่แตกต่างออกไป ทฤษฎีของอานักซาโกรัสเป็นการตอบสนองต่อแนวคิดของปาร์มินิเดส (Parmenides) ซึ่งแย้งว่าความเป็นจริงนั้นเป็นเพียงภาพรวม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงและไม่สามารถเกิดขึ้นหรือตายไปได้ เขาดูเหมือนจะยอมรับข้อโต้แย้งของปาร์มินิเดส แต่ก็ได้พยายามที่จะประนีประนอมกับข้อสังเกตของตัวเองเกี่ยวกับโลกที่หลากหลายและเปลี่ยนแปลงไป เอ็มเปโดเคลส (Empedocles) นักปรัชญาร่วมสมัยอีกคนหนึ่งเสนอว่า ธาตุสี่ชนิด (ดิน ลม ไฟ น้ำ) เป็นส่วนประกอบของปฐมสสารทั้งหมด องค์ประกอบเหล่านี้สามารถผสมกันในส่วนต่างๆ กันจนเกิดเป็นสสารที่แตกต่างกัน ผู้เขียนเห็นว่า อานักซาโกรัสอาจได้รับอิทธิพลจากเอ็มเปโดเคลส (Empedocles) แต่ไม่พอใจกับแนวคิดที่จะแยกสสารเฉพาะให้เป็นสสารหลัก ในขณะที่สสารอื่นๆ เป็นสสารรอง (Schofield, Malcolm : 1980)

การตีความทฤษฎีของเขามีนัยค่อนข้างคลุมเครือเนื่องจากเขาเชื่อว่า บางสิ่งเป็นพื้นฐานมากกว่าสิ่งอื่นๆ แต่เป้าหมายหลักของเขาคือการให้เรื่องราวที่สอดคล้องกันของธรรมชาติได้ทำหน้าที่ของมันเอง ในขณะที่เขาเองก็สนับสนุนหลักการของปาร์มินิเดส (Parmenides) จะเห็นได้จากมุมมองทางทฤษฎีของเขาเรื่อง "ย่อมมีส่วนหนึ่งของทุกสิ่งในทุกสิ่ง (A portion of everything in everything)" มีเป้าหมายที่จะประสานข้อเรียกร้องของโลกที่เปลี่ยนแปลงและความหลากหลายด้วยแนวคิดที่ว่า สสารไม่สามารถเกิดขึ้นได้หรือหยุดดำรงอยู่ได้ อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างทฤษฎีของเขาและของเอ็มเปโดเคลสยังคงเป็นประเด็นถกเถียงในหมู่นักวิชาการจนถึงปัจจุบัน

ทฤษฎีอานักซาโกรัส

เขาถูกรู้จักจากทฤษฎีและแนวคิดที่สำคัญหลายประการในสาขาจักรวาลวิทยา และปรัชญาธรรมชาติจากชาวกรีกโบราณ ดังที่เราจะพิจารณาทฤษฎีสำคัญของเขา ดังต่อไปนี้

1 ทฤษฎีที่มีชื่อเสียงมากที่สุดของอานักซาโกรัสคือทฤษฎีจิตหรือสติปัญญา (Nous) เขาถือว่าเป็นหลักการพื้นฐานหรือสสารที่เป็นรากฐานของจักรวาลเนาส์หรือนูส (Nous) หมายถึง อนุตรจิต ได้แก่ จิตใจ หรือ สติปัญญา เขามักนำเสนอว่า ทุกสิ่งในจักรวาลประกอบด้วยอนุภาคที่แบ่งได้ไม่สิ้นสุด เรียกว่า อนุภาค และมีเอกลักษณ์เฉพาะตรงที่พวกเขามีสติปัญญาหรือเหตุผล จักรวาลและความหลากหลายทั้งหมดได้เกิดขึ้นผ่านการจัดกิจกรรมของเนาส์หรือนูส (Nous) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือมันมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดระเบียบและการจัดเรียงสิ่งต่างๆ ในจักรวาล

เขาเชื่อว่าอนุภาคสามารถแบ่งสสารได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด หมายความว่า เราสามารถแบ่งสสารออกเป็นส่วนเล็กๆ ได้โดยไม่มีที่สิ้นสุดซึ่งผู้เขียนเห็นว่ากรอบแนวคิดที่แยกไปจากชุดปรัชญารุ่นก่อนๆ เช่น ปาร์เมนิเดสที่ได้แย้งเรื่องความสามัคคีและความไม่แบ่งแยกของความเป็นจริง แนวคิดเรื่องการแบ่งแยกอนันต์ของเขาถือเป็นปฐมทฤษฎีที่ส่งผ่านจากบรรพบุรุษนำมาซึ่งการผลิตทฤษฎีอะตอมในเวลาต่อมาที่นำเสนอโดยเลวกิปโปสหรือลยุคซ์ชิปปุส (Leucippus) และ ดีโมคริตุส (Democritus) (Annas, Julia, 2002) ต่อมาได้กลายมาเป็นรากฐานการศึกษาทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่

2 อานักซาโกรัสท้าทายคำอธิบายในตำนานที่มีอยู่ทั่วไป การปฏิเสธตำนานดั้งเดิมของเขาเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เขามักจะแย้งว่า เหตุการณ์ทางธรรมชาติสามารถอธิบายได้ด้วยสาเหตุทางธรรมชาติมากกว่าการแทรกแซงจากพระเจ้า ท่าทีนี้ของเขาถือเป็นข้อขัดแย้งในสมัยนั้นมาก และมีส่วนทำให้เกิดปัญหาทางกฎหมายในกรุงเอเธนส์และเขาก็ถูกขู่กล่าวหาว่าไม่เชื่อสัตย์ต่อบรรพบุรุษสาเหตุที่เขาจะปฏิเสธตำนานดั้งเดิมและการส่งเสริมโลกทัศน์ที่มีเหตุผลและเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้นโดยมีนัยสำคัญหลายประการ เช่น การแสวงหาคำอธิบายที่เป็นธรรมชาติ เขามีความสนใจในการทำควาเข้าใจโลกธรรมชาติด้วยวิธีที่มีเหตุผลและเชิงประจักษ์ เขาเชื่อว่าตำนานดั้งเดิมและเรื่องราวทางศาสนาในสมัยของเขาไม่ได้ให้คำอธิบายที่น่าพอใจสำหรับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ แต่เขากลับพยายามอธิบายการทำงานของจักรวาลผ่านหลักการทางธรรมชาติและวัตถุนิยม ประเด็นดังกล่าวนี้ มีนัยคล้ายกับปรัชญาสำนักสัจยะว่าด้วยจักรวาลวิทยาที่เชื่อเรื่องสสารธรรมชาติ (Prakriti) ซึ่งเป็นการเน้นที่สาเหตุตามธรรมชาติ เขาเชื่อว่า ทุกสิ่งมีสาเหตุตามธรรมชาติและเหตุการณ์ต่างๆ ในโลกสามารถอธิบายได้ด้วยการทำความเข้าใจกระบวนการทางกายภาพและทางวัตถุที่ซ่อนอยู่ สิ่งนี้แตกต่างกับตำนานดั้งเดิมหลายเรื่องที่เขาเชื่อว่าเหตุการณ์ทางธรรมชาติเกิดจากการกระทำของเทพเจ้าและสิ่งมีชีวิตเหนือธรรมชาติ

เขานำเสนอแนวคิดของนูส (Nous) ว่า เป็นเครื่องมือที่ทรงพลังดังเข็มหลักที่คอยจัดลำดับและจัดระเบียบหลักของจักรวาล เขายืนยันว่า นูส (Nous) นี้ มีหน้าที่รับผิดชอบในการนำความสงบเรียบร้อยและการออกแบบมาสู่การเคลื่อนไหวที่วุ่นวายและสับสนของโลกว่าวัตถุ แนวคิดนี้เป็นคำอธิบายเชิงตำนานและแสดงถึงความพยายามในยุคแรกๆ ของการใช้แนวทางเชิงวิทยาศาสตร์และปรัชญาเกี่ยวกับจักรวาลวิทยามากขึ้น อิทธิพลของนักปรัชญาชาวไมเลเซียน (Milesians) ได้รับอิทธิพลจากนักปรัชญายุคก่อนโสคราตีสรุ่นก่อนๆ จากสำนักไมเลทัส (School of Miletus) เช่น ทาเลส (Thales of Miletus), อานักซิมานเดอร์ (Anaximander), และอนาซีเมเนส (Anaximenes) นักปรัชญาเหล่านี้ ได้เริ่มเปลี่ยนความ

สนใจจากการอธิบายปรัชญาเชิงตำนานไปเป็นการอธิบายเนื้อหาที่เป็นธรรมชาติมากขึ้นโดยการวางรากฐานมาจากนักคิดอย่างอานักซาโกรัสซึ่งยืนยันการปฏิเสธตำนานดั้งเดิมนั่นเอง

3 อานักซาโกรัสมักพยายามจะให้เข้าถึงหลักฐานที่เกิดจากการสังเกต กล่าวคือเขาเน้นความสำคัญของการสังเกตและการตรวจสอบเชิงประจักษ์ในการทำความเข้าใจสสารธรรมชาติ (โลก) เขาเชื่อว่า การอาศัยตำนานและความเชื่อโศกลางแบบดั้งเดิมเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของความรู้และการศึกษาทางวิทยาศาสตร์

4 อานักซาโกรัสมีส่วนสนับสนุนสำคัญต่อการศึกษาดาราศาสตร์ เขาเสนอคำอธิบายตามธรรมชาติสำหรับปรากฏการณ์ท้องฟ้า เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาว เขาแนะนำว่า ดวงอาทิตย์และดวงดาวประกอบด้วยหินที่ร้อนและเรืองแสงและเขาอธิบายระยะของดวงจันทร์อันเป็นผลมาจากแสงแดดที่ตกบนพื้นผิวหินในมุมที่ต่างกัน (Kalachanis, K., Theodosiou, E., & Dimitrijević, M. S. : 2018)

ชีวภาพ : อานักซาโกรัส (Anaxagoras) ยังมีแนวคิดที่โดดเด่นในด้านชีววิทยา เขาแย้งว่า สิ่งมีชีวิตมี

ส่วนประกอบของนุส (Nous) อยู่ด้วย ซึ่งแสดงถึงชีวิตชีวาและความฉลาดของพวกมัน เขาถือว่า สมองเป็นอวัยวะที่ความคิดและจิตสำนึกอาศัยอยู่ซึ่งเป็นมุมมองที่ล้ำหน้า ในขณะที่งานเขียนของเขา (Anaxagoras) หลายชิ้นสูญหายไปในประวัติศาสตร์ แนวคิดและการมีส่วนร่วมของเขาต่อปรัชญากรีกยุคแรกมีอิทธิพลยาวนานต่อนักปรัชญารุ่นต่อมา และมีบทบาทในการพัฒนาอะตอมิกส์ (Atomics) (Monica R. Gale, Oxford Readings in Lucretius : 2007) และการสำรวจทางวิทยาศาสตร์ของโลกธรรมชาติในสมัยกรีกโบราณ โดยสรุป เขาปฏิเสธตำนานดั้งเดิมและสนับสนุนแนวทางที่มีเหตุผลเป็นธรรมชาติ และเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้นในการทำความเข้าใจโลก การเน้นย้ำถึงสาเหตุทางธรรมชาติ แนวคิดเรื่องนุส (Nous) และอิทธิพลของนักปรัชญายุคก่อนโสกราตีสรุ่นก่อนๆ มีส่วนทำให้เขาปฏิเสธคำอธิบายในตำนาน อย่างไรก็ตาม การที่เขาเชื่อว่าสารสามารถแบ่งออกได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดนั้น แนวคิดนี้ตรงกันข้ามกับนักปรัชญารุ่นก่อนๆ เพราะไม่ว่า อนุภาคจะเล็กแค่ไหน มันก็ยังมีส่วนของสสารประเภทต่างๆ ที่มีในโลกอยู่ เขาพยายามเสนอการมีอยู่ของอนุภาคพื้นฐานหรือส่วนประกอบของสสารที่เขาเรียกว่า "โฮมีโอเมอร์เรีย" (Homeomeria) (Brauneis, Robert : 2009). โฮมีโอเมอร์เรียเหล่านี้ ไม่เหมือนกันกับอนุภาคอะตอมที่เสนอโดยนักปรัชญารุ่นหลังอย่าง เลวกิปปัสหรือลิวคิปปุส (Leucippus) และ ดีโมคริตุส (Democritus) ซึ่งเรามักเรียกว่า อะตอม เขา (Anaxagoras) เชื่อว่า ทุกสิ่งในจักรวาลประกอบด้วยอนุภาคที่ไม่ใช่ทางกายภาพที่แบ่งได้ไม่สิ้นสุดซึ่งมีคุณภาพแตกต่างกัน อนุภาคเหล่านี้หรือโฮมีโอเมอร์เรียมีคุณสมบัติและคุณภาพที่หลากหลาย และพวกมันรวมกันในส่วนที่ต่างกันเพื่อก่อให้เกิดสสารและวัตถุต่าง ๆ ที่เราสังเกตเห็นในโลก แม้ว่า แนวคิดเรื่องโฮมีโอเมอร์เรียของอานักซาโกรัส (Anaxagoras) มีความคล้ายคลึงกันบางประการกับแนวคิดเรื่องอนุภาคมูลฐาน แต่ก็ไม่ใช่ทฤษฎีอะตอมในแง่ของการเสนอหน่วยที่แบ่งแยกไม่ได้ เช่น อะตอม ปรัชญาของเขากลับเน้นย้ำถึงความหลากหลายและความแปรปรวนของโฮมีโอเมอร์เรียเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำหรับองค์ประกอบของสสาร (The

atomists, Leucippus : 1999) เขา (Anaxagoras) เชื่อว่า เดิมทีจักรวาลอยู่ในสภาพสับสนวุ่นวาย โดยมีอนุภาคขนาดเล็กทั้งหมดนี้ผสมกันแบบสุ่มๆ บทบาทของจิต (Nous) คือ การนำความสงบเรียบร้อยและการจัดระเบียบมาสู่ความสับสนวุ่นวายนี้ จิต (Nous) เป็นพลังศักดิ์สิทธิ์และชาญฉลาดที่ให้การเคลื่อนไหวและจุดประสงค์แก่อนุภาค ทำให้เกิดจักรวาลที่เป็นระเบียบที่เราสังเกตเห็น ตามความเห็นของเขา (Anaxagoras) จิต (Nous) มีหน้าที่กระทำโดยทำให้อนุภาคที่คล้ายกันมารวมกัน ในขณะเดียวกันก็แยกอนุภาคที่ไม่เหมือนออกไป กระบวนการแยกและคัดแยกนี้นำไปสู่การก่อตัวของความไม่มีที่สิ้นสุด (Infinity) และวัตถุที่แตกต่างกันในโลก อานักซาโกรัส (Anaxagoras) ได้อธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น การเคลื่อนที่ของเทพีฟากฟ้า การเจริญเติบโตของพืช และการพัฒนาของสิ่งมีชีวิต เขาให้ความเห็นว่า กระบวนการเหล่านี้เกิดขึ้นเพราะการกระทำของนุส (Nous) ในการจัดระเบียบและควบคุมอนุภาค

แนวคิดของอานักซาโกรัส (Anaxagoras) มีอิทธิพลในการพัฒนาปรัชญากรีกโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของจักรวาลวิทยาและการศึกษาธรรมชาติ การเน้นย้ำหลักการที่มีเหตุผลและเป็นระบบจิต (Nous) ในฐานะแรงผลักดันเบื้องหลังจักรวาลคือการละทิ้งความเชื่อตำนานและเรื่องลึกลับก่อนหน้านี้ ปรัชญาของเขาวางรากฐานสำหรับทฤษฎีอะตอมมิกส์ในเวลาต่อมาของเลวกิปปัสหรือลูคัส (Leucippus) และ ดีโมคริตัส (Democritus) (Gregory, Andrew, 2013) และมีผลกระทบสำคัญต่อความคิดของเพลโต (Plato) และ อริสโตเติล (Aristotle) (Hasper, Pieter Sjoerd, 2006)

แนวคิดของจิตในฐานะหลักการจัดระเบียบของจักรวาลในปรัชญาของอานักซาโกรัส (Anaxagoras) มีส่วนช่วยในการพัฒนาความคิดเลื่อนลอยและจักรวาลวิทยาในสมัยกรีกโบราณ แนวคิดเขา (จิต) ถือว่า เป็นหัวใจหลักในการสั่งการและบังคับบัญชาในจักรวาลอย่างมีนัยสำคัญ เขาเสนอว่า ทุกสิ่งในจักรวาลประกอบด้วยอนุภาคที่แบ่งได้ไม่สิ้นสุดเพราะอนุภาคเหล่านี้ เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของความเป็นจริง และการรวมกันและการจัดเรียงของพวกมันทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่หลากหลายในจักรวาล เขาแนะนำว่า ลำดับและโครงสร้างในจักรวาลขึ้นอยู่กับจิต ทำหน้าที่ขับเคลื่อนและครอบครองผ่านสติปัญญาและจุดประสงค์ และมีหน้าที่รับผิดชอบในการนำระเบียบและการออกแบบมาสู่ส่วนผสมที่วุ่นวายของอนุภาคในจักรวาลยุคแรกเริ่ม แนวคิดนี้ถือเป็นความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญจากคำอธิบายเชิงกลไกล้วนๆ ของรุ่นก่อนๆ จักรวาลในทฤษฎีของอานักซาโกรัส (Anaxagoras) คือ การมอบความสามัคคีและเหตุผลให้กับจักรวาล เหตุผลนี้ รับผิดชอบต่อความสม่ำเสมอและความสามารถในการคาดการณ์ของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ มันบอกเป็นนัยว่า มีลำดับและจุดประสงค์ที่ซ่อนอยู่ในจักรวาล (Cornford, Francis Macdonald (1957)

ลัทธิวินัยระหว่างจิตใจและร่างกาย

เขา (Anaxagoras) นำเสนอรูปแบบหนึ่งของลัทธิวินัยระหว่างจิตใจและร่างกายโดยการวางหลักการทางจิต (เซ็นส์) ควบคู่ไปกับองค์ประกอบทางวัตถุ ความเป็นวินัยนี้วางรากฐานสำหรับการสอบถามเชิงปรัชญาในเวลาต่อมาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจและสสาร เขาแย้งว่า การรับรู้ของ

มนุษย์มีจำกัด และประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสของเราไม่ได้ให้ความเข้าใจความเป็นจริงอย่างสมบูรณ์ จิตคือกระบวนการทำให้การรับรู้ทุกสิ่ง ในขณะที่มนุษย์สามารถรับรู้เพียงบางส่วนผ่านเหตุผลและการซักถามเท่านั้น แนวคิดนี้ของเขามีอิทธิพลยาวนานต่อนักปรัชญาชาวกรีกรุ่นหลัง โดยเฉพาะเพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) เพลโตชื่นชมแนวคิดเรื่องจิตใจที่ชาญฉลาดในจักรวาลและรวมมันเข้ากับปรัชญาของเขาเอง ซึ่งมันกลายเป็นองค์ประกอบหลักในทฤษฎีแบบฟอร์ม (Form) ของเขา ในทางกลับกัน อริสโตเติล ก็วิพากษ์วิจารณ์แนวคิดเรื่องจิตของอานักซาโกรัส (Anaxagoras) ที่สร้างขึ้นจากแนวคิดของเขาในการพัฒนารอบอภิปรัชญาของเขาเอง

โดยสรุป แนวคิดเรื่องจิตว่าด้วยการจัดระเบียบของจักรวาล เป็นพัฒนาการที่สำคัญในปรัชญากรีกโบราณ โดยนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพลังที่มีเหตุผลและมีจุดมุ่งหมายในการควบคุมจักรวาล โดยท้าทายมุมมองทางวัตถุและเชิงกำหนดก่อนหน้านี้ แนวคิดนี้มีผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อความคิดเชิงปรัชญาที่ตามมา และมีส่วนช่วยในการสำรวจธรรมชาติของความเป็นจริง ความรู้ และความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจกับโลกธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง

อานักซาโกรัส (Anaxagoras) เสนอว่า สารพื้นฐานของจักรวาลไม่ใช่องค์ประกอบทางวัตถุเดี่ยวที่ไม่แตกต่าง แต่เป็นอนุภาคขนาดเล็กที่แบ่งแยกได้อย่างไม่สิ้นสุด อนุภาคเหล่านี้ คือ ธาตุ (Elements) ของทุกสิ่งที่ดำรงอยู่และประกอบขึ้นเป็นโลกที่ซับซ้อนและหลากหลายที่เราารู้ มุมมองของเขาตรงกันข้ามกับนักปรัชญายุคก่อนโสกราตีสรุ่นก่อนๆ ที่วางสารหลักเพียงชนิดเดียว (เช่น น้ำ อากาศ หรือไฟ) เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของจักรวาล แนวคิดของเขาที่ว่าด้วยจิต ในฐานะเป็นสารพื้นฐานทำให้เกิดความเข้าใจที่ซับซ้อนและละเอียดยิ่งขึ้นเกี่ยวกับองค์ประกอบทางวัตถุของจักรวาล โดยเน้นถึงความสำคัญขององค์ประกอบและการจัดเรียงในการสร้างความหลากหลายอันอุดมสมบูรณ์ของโลกธรรมชาติ พึงพิจารณาดังต่อไปนี้

1 จักรวาลที่มีจุดมุ่งหมาย : อานักซาโกรัส (Anaxagoras) เสนอว่าจักรวาลไม่ได้เป็นผลมาจากโอกาสสุ่มหรือกระบวนการทางกลจักร แต่ได้รับคำแนะนำจากหลักการที่มีจุดมุ่งหมายและชาญฉลาดที่เรียกว่า "เซ้นส์" มุมมองทางจักรวาลวิทยานี้ชี้ให้เห็นว่า มีเหตุผลและระเบียบอยู่เบื้องหลังการดำรงอยู่และการปฏิบัติการของจักรวาล

2 ลำดับและการออกแบบ : อานักซาโกรัส (Anaxagoras) ให้คำอธิบายทางจักรวาลวิทยายกเป็นนัยว่ามีลำดับและการออกแบบโดยธรรมชาติในจักรวาล "เซ้นส์" จัดระเบียบส่วนผสมที่วุ่นวายของอนุภาคในเอกภพยุคแรก นำโครงสร้างและความเชื่อมโยงมาสู่โลก มุมมองนี้ท้าทายมุมมองเชิงวัตถุและเชิงกำหนดก่อนหน้านี้ของบรรพบุรุษของเขา

1 ความสามัคคีและความสม่ำเสมอ : มุมมองทางจักรวาลวิทยาของเขา (Anaxagoras) แสดงให้เห็นว่า จักรวาลมีลักษณะที่ความสามัคคีและความสม่ำเสมอ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติไม่ได้เกิดขึ้นตามอำเภอใจ แต่ถูกชี้นำโดยเหตุผลของ "เซ้นส์" แนวคิดนี้วางรากฐานสำหรับนักปรัชญารุ่นหลังในการสำรวจแนวคิดเรื่องระเบียบจักรวาล

2.ลัทธิวินัยระหว่างจิตใจและร่างกาย: เขา (Anaxagoras) นำเสนอรูปแบบหนึ่งของลัทธิวินัยระหว่างจิตใจและร่างกายโดยการวางหลักการทางจิต ("เซ็นส์") ควบคู่ไปกับองค์ประกอบทางวัตถุ ลัทธิวินัยนี้ทำให้เกิดคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจกับสสาร ซึ่งเป็นหัวข้อที่จะถูกสำรวจต่อไปในประเพณีทางปรัชญาในภายหลัง

3.ข้อจำกัดของความรู้ของมนุษย์: มุมมองทางจักรวาลวิทยาของอานักซาโกรัส (Anaxagoras) ยอมรับข้อจำกัดของความรู้ของมนุษย์ เขาแย้งว่าการรับรู้ของมนุษย์มีจำกัด และประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสของเราไม่ได้ให้ความเข้าใจที่สมบูรณ์เกี่ยวกับจักรวาล "เซ็นส์" มีความรู้ที่ครอบคลุมทั้งหมด ในขณะที่ความรู้ของมนุษย์เป็นเพียงบางส่วนและขึ้นอยู่กับเหตุผลและการชักถาม

4.อิทธิพลต่อปรัชญาต่อมา: แนวคิดทางจักรวาลวิทยาของอานักซาโกรัส (Anaxagoras) มีอิทธิพลยาวนานต่อนักปรัชญาชาวกรีกรุ่นหลัง โดยเฉพาะเพลโตและอริสโตเติล เพลโตได้รวมเอาความคิดเรื่องจิตใจที่ชาญฉลาดในจักรวาลเข้ากับปรัชญาของเขาเอง โดยที่มันมีบทบาทสำคัญในทฤษฎีแบบฟอร์มของเขา ในอีกแง่หนึ่ง อริสโตเติลก็เห็นแย้ง และวิพากษ์วิจารณ์มุมมองของเขา (Anaxagoras) นั้น เพราะเป็นฐานการสร้างขึ้นจากแนวคิดของเขาในการพัฒนารอบอภิปรัชญาของเขาเอง (Halper, Edward C. : 2005)

โดยสรุป แนวคิดของการอธิบายทางจักรวาลวิทยาของอานักซาโกรัส (Anaxagoras) มีศูนย์กลางอยู่ที่แนวคิดของ "เซ็นส์" ในฐานะหลักการที่ชาญฉลาดและมีจุดมุ่งหมายในจักรวาล ท้าทายแนวคิดทางปรัชญาก่อนหน้านี้ และมีส่วนช่วยในการพัฒนาความคิดทางอภิปรัชญาและจักรวาลวิทยาในสมัยกรีกโบราณ โดยนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพลังที่มีเหตุผลและเป็นแนวทางในจักรวาล โดยเน้นที่ระเบียบ การออกแบบ และจุดประสงค์ในโลกธรรมชาติ และอิทธิพลของมันก็สะท้อนผ่านประเพณีทางปรัชญาที่ตามมา

ปรัชญาธรรมชาติ

คำว่า "ปรัชญาธรรมชาติ" หมายถึง การสอบถามทางปรัชญาและวิทยาศาสตร์ที่ดำเนินการโดยกลุ่มนักคิดชาวกรีกโบราณที่รู้จักกันในชื่อ "นักปรัชญาลัทธิสังคมนิยม นักปรัชญาเหล่านี้มีชีวิตอยู่ก่อนสมัยโสกราตีส (Pre-Socratic philosophers) ประมาณ 469-399 ปีก่อนคริสตศักราช และมีบทบาทหลักในช่วงศตวรรษที่ 6 และ 5 ก่อนคริสตศักราช พวกเขามีส่วนสำคัญต่อปรัชญากรีกยุคแรก และสนใจเป็นพิเศษในการทำความเข้าใจธรรมชาติของโลกทางกายภาพ หลักการพื้นฐานของมัน และเห็นว่าองค์ประกอบพื้นฐานที่ประกอบขึ้นเป็นความจริง

ปรัชญาธรรมชาติที่สำคัญของลัทธิพรีโสเครติส (Pre-Socratic Philosophy)

นักปรัชญาสมัยก่อนยุคโสเครติสเป็นหนึ่งในคนกลุ่มแรกๆ ที่เน้นการเข้าใจโลกธรรมชาติ วัฒนธรรมปรัชญาตะวันตกเริ่มมุ่งหันเหความสนใจไปจากคำอธิบายในตำนานและศาสนาเกี่ยวกับต้นกำเนิดและการดำเนินกิจการของโลก แต่พวกเขาแสวงหาคำอธิบายที่เป็นธรรมชาติและมีเหตุผลสำหรับ

ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ปูทางไปสู่ความเข้าใจทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับจักรวาลมากขึ้น นักคิดเหล่านี้มีความสนใจอย่างยิ่งในการระบุสารหรือองค์ประกอบพื้นฐานที่ประกอบเป็นโลกทางกายภาพ พวกเขาเสนอทฤษฎีต่างๆ เกี่ยวกับหลักการพื้นฐานเหล่านี้ เช่น น้ำ อากาศ ดิน ไฟ และ ความไม่มีที่สิ้นสุด (The boundless or infinite) แนวคิดเกี่ยวกับจักรวาลวิทยาของพวกเขาท้าทายมุมมองแบบดั้งเดิม แนวคิดเรื่องจิตใจ (นุส) ของอานักซาโกรัส ก็เป็นมิติใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิวัติวงการปรัชญากรีกโบราณโดยมีนัยสำคัญ ทฤษฎีอะตอมของเขาก็เป็นรากเหง้าของการพัฒนาต่อมาในภายหลัง นักปรัชญายุคก่อนโสคราตีสหลายคนพัฒนาทฤษฎีจักรวาลวิทยาเพื่ออธิบายกำเนิดและโครงสร้างของจักรวาล ตัวอย่างเช่น ทาเลส (Thales) เชื่อว่า น้ำเป็นสารพื้นฐาน ในขณะที่อานักซิเมเนส (Anaximenes) เสนออากาศว่าเป็นสารตั้งต้นของโลก เฮราคลิตุส (Heraclitus) ตั้งสมมติฐานว่า การเปลี่ยนแปลงและการไหลเป็นพื้นฐานของจักรวาล ไฟเป็นจุดเริ่มต้นหรือสาเหตุดั้งเดิมของโลก จักรวาลจะถูกทำลายเป็นระยะๆ ด้วยไฟ สรรพสิ่งเกิดจากกระแส เขาเชื่อว่า สรรพสิ่งมีเอกลักษณ์ตรงกันข้าม ความขัดแย้งเกิดจากการละเมิดกฎหมาย และเอมเปโดเคลส (Empedocles) ก็ได้รวมธาตุทั้งสี่ (ดิน ลม ไฟ และน้ำ) เพื่ออธิบายความหลากหลายของโลกธรรมชาติ ดังที่เราทราบกันว่า นักปรัชญาธรรมชาติในยุคคลัสสิกสมัยนิยม ก็ได้ท้าทายคำอธิบายในตำนานดั้งเดิมเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางธรรมชาติ พวกเขาพยายามทำความเข้าใจหลักการพื้นฐานและสาเหตุที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ โดยสนับสนุนแนวทางที่มีเหตุผลและเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น แนวความคิดของนักปรัชญายุคก่อนโสคราตีส ได้วางรากฐานสำหรับการพัฒนาปรัชญากรีกในเวลาต่อมา รวมถึงงานของเพลโตและอริสโตเติล ตัวอย่างเช่น เพลโตได้รับอิทธิพลจากโรงเรียนพิทาโกรัส ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีของลัทธิพรีโสคราตีส (Pre-Socratic) และอริสโตเติล (Aristotle) สร้างขึ้นจากแนวคิดของนักปรัชญารุ่นก่อนๆ ในปรัชญาธรรมชาติของเขาเอง

โดยสรุป ปรัชญาธรรมชาติยุคลัทธิพรีโสคราตีส (Pre-Socratic) หมายถึง การมีส่วนร่วมพื้นฐานของนักปรัชญาชาวกรีกยุคแรกเหล่านี้ที่สำรวจโลกธรรมชาติ เสนอทฤษฎีต่างๆ เกี่ยวกับองค์ประกอบและการดำเนินงานของธรรมชาติ และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาปรัชญาและวิทยาศาสตร์แบบตะวันตก การเน้นไปที่คำอธิบายตามธรรมชาติและการแสวงหาความรู้บนพื้นฐานของเหตุผล ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในความคิดทางปัญญาในช่วงเวลานั้น ข้อกล่าวหาว่าด้วยความไม่เคารพในบริบทของกรีกโบราณที่อ้างถึงข้อกล่าวหาเรื่องการไม่เคารพเทพเจ้าหรือความเชื่อทางศาสนา การไม่นับถือศาสนาเป็นความผิดร้ายแรงในสังคมกรีกโบราณ ซึ่งศาสนาและการบูชาเทพเจ้ามีบทบาทสำคัญในชีวิตสาธารณะและชีวิตส่วนตัว ข้อหาไม่เคารพอาจนำไปสู่ผลทางกฎหมายและบทลงโทษร้ายแรง รวมถึงการเนรเทศ การสูญเสียทรัพย์สิน หรือแม้แต่การเสียชีวิต

วิธีในการฟ้องร้องบุคคลในสมัยกรีกโบราณข้อหาไม่ซื่อสัตย์

1การไม่เคารพพระเจ้า : เป็นรูปแบบหนึ่งของความไม่ซื่อสัตย์ คือ การไม่เคารพเทพเจ้า มหาวิหาร หรือพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งอาจรวมถึงการกระทำต่างๆ เช่น การดูหมิ่นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ การทำให้วัตถุทางศาสนาเป็นมลทิน หรือล้อเลียนพิธีกรรมทางศาสนา

2การปฏิเสธการดำรงอยู่ของพระเจ้า : การปฏิเสธอย่างเปิดเผยต่อการมีอยู่ของเทพเจ้าหรือการส่งเสริมมุมมองที่ไม่เชื่อว่าพระเจ้า พวกเขอาจนำไปสู่ข้อกล่าวหาว่าไม่เชื่อสัจย ดังเช่น นักปรัชญาอานักซากรัส (Anaxagoras) ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นก่อนหน้านี้ การเผชิญข้อกล่าวหาดังกล่าวในกรุงเอเธนส์จากมุมมองที่เป็นธรรมชาติและมีเหตุผลซึ่งท้าทายความเชื่อทางศาสนาแบบดั้งเดิมก่อปัญหาร้ายแรงแก่เขา

3การนำเสนอเทพเจ้าองค์ใหม่ : การเสนอเทพเจ้าองค์ใหม่หรือการปฏิบัติทางศาสนาที่ไม่สอดคล้องกับศาสนาประจำชาติที่จัดตั้งขึ้นอาจส่งผลให้เกิดการกล่าวหาว่าไม่นับถือศาสนา นี่เป็นปัญหาอย่างยิ่งในนครรัฐที่มีมหาวีหารและแนวปฏิบัติทางศาสนาที่เป็นทางการในกรีกโบราณ

4แพะรับบาป : ในยามวิกฤติหรือความไม่สงบในสังคม บุคคลหรือกลุ่มบุคคลอาจถูกกล่าวหาว่าไม่นับถือศาสนาเพื่อเป็นหนทางในการหาแพะรับบาปสำหรับปัญหาที่สังคมเผชิญอยู่ บางครั้งใช้ด้วยเหตุผลทางการเมืองหรือสังคม

5การละเมิดคำสาบาน : การละเมิดคำสาบานหรือการไม่ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาทางศาสนา ก็อาจถือเป็นความไม่นับถือได้เช่นกัน คำสาบานในสมัยกรีกโบราณมักสาบานในนามของเทพเจ้า ดังนั้นการละเมิดคำสาบานจึงถือเป็นการละเมิดหน้าที่ทางศาสนา

คติที่มีชื่อเสียงที่สุดคติหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อหาไม่เชื่อสัจยคือคติของโสกราตีสในกรุงเอเธนส์ เขาถูกกล่าวหาว่า ไม่เชื่อในเทพเจ้าของชาวเอเธนส์และเขาพยายามนำเสนอเทพองค์ใหม่ ในท้ายที่สุดเขาถูกตัดสินประหารชีวิตด้วยการดื่มยาพิษ (เฮมล็อก) ในคริสต์ศักราช 399 สิ่งสำคัญคือต้องทราบว่า กฎเฉพาะและผลที่ตามมาที่เกี่ยวข้องกับความไม่นับถือศาสนาแตกต่างกันไปในแต่ละรัฐของสมัยกรีกโบราณ เนื่องจากแต่ละรัฐมีประเพณีทางศาสนาและแนวปฏิบัติทางกฎหมายเป็นของตนเอง อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วความไม่เคารพนับถือ ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรง และผู้ที่ถูกกล่าวหา มักถูกลงโทษอย่างรุนแรง

แนวคิดเรื่องความสัมพันธของจักรวาล (Cosmic Harmony)

แนวคิดเรื่องความกลมกลืนของจักรวาลในปรัชญาของเขา (Anaxagoras) แสดงถึงการล่มสลายไปของนักคิดลัทธิพรีโสคราตีส (Pre-Socratic) รุ่นก่อนๆ อย่างมีนัยสำคัญ และมีข้อสรุปและนัยสำคัญ ดังต่อไปนี้

1ระเบียบในความโกลาหล : ความคิดของเขา (Anaxagoras) เกี่ยวกับความสามัคคีของจักรวาลแสดงให้เห็นว่า มีระเบียบโดยธรรมชาติภายในสิ่งที่อาจดูวุ่นวายในโลกธรรมชาติ การมีอยู่ของจิต (Nous) ในฐานะหลักการจัดระเบียบและมีเหตุผลช่วยให้แน่ใจว่าจักรวาลดำเนินงานในลักษณะที่มีโครงสร้างและมีวัตถุประสงค์

2ความสม่ำเสมอและการคาดเดาได้ : แนวคิดเรื่องความสามัคคีของจักรวาลบอกเป็นนัยว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาตินั้นมีลักษณะเฉพาะด้วยความสม่ำเสมอและการคาดเดาได้ เหตุการณ์ในจักรวาลไม่ได้เป็นไปตามอำเภอใจ แต่เป็นไปตามรูปแบบและกฎเกณฑ์ที่มีเหตุผล มุมมองนี้ วางรากฐานสำหรับนักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์รุ่นหลังในการค้นหาและทำความเข้าใจหลักการพื้นฐานเหล่านี้

3การออกแบบที่ชาญฉลาด : แนวคิดของเขา (Anaxagoras) เกี่ยวกับความสามัคคีของจักรวาลแสดงให้เห็นว่าจักรวาลไม่ได้เป็นผลมาจากโอกาสที่มองไม่เห็น แต่ได้รับการออกแบบอย่างชาญฉลาดของจิต ได้มอบรูปแบบของสติปัญญาและจุดประสงค์ให้กับจักรวาล ซึ่งหมายความว่า มีเหตุผลและความหมายเบื้องหลังการดำรงอยู่และการทำงานของโลกรวมชาติ

4การรับรู้ความซับซ้อน : ปรัชญาของอานักซาโกรัส (Anaxagoras) ยอมรับความซับซ้อนของจักรวาล โดยเน้นย้ำว่า ความสมบูรณ์และความหลากหลายของโลกรวมชาติเกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกันอย่างซับซ้อนของอนุภาคและพลังจำนวนนับไม่ถ้วนที่ถูกชี้นำโดยความเป็นเหตุเป็นผลของจิตที่มีความทะเยอทะยานของมนุษย์

แนวคิดเรื่องความสามัคคีของจักรวาลเน้นย้ำความปรารถนาของมนุษย์ที่จะทำความเข้าใจและเปิดเผยลำดับพื้นฐานของจักรวาล เขาตระหนักดีว่า การรับรู้ของมนุษย์นั้นมีจำกัด แต่เขาสนับสนุนให้ใช้เหตุผลและการซักถามเพื่อทำความเข้าใจการทำงานที่ประสานกันของจักรวาลให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น อิทธิพลต่อความคิดที่ตามมา ก็คือแนวคิดของอานักซาโกรัส (Anaxagoras) เกี่ยวกับความสามัคคีของจักรวาลมีผลกระทบยาวนานต่อปรัชญากรีกในยุคหลัง ๆ ทั้งนี้ เพลโตได้รวมแนวคิดเรื่องจิตใจในจักรวาลอันชาญฉลาดเข้ากับทฤษฎีรูปแบบของเขา โดยเน้นความคิดเรื่องอาณาจักรที่กลมกลืนและสมบูรณ์แบบนอกเหนือจากโลกทาง

โดยสรุป แนวคิดของเขา (Anaxagoras) เกี่ยวกับความสามัคคีของจักรวาลซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่แนวคิดของ "เซ็นส์" ในฐานะหลักการจัดระเบียบและเหตุผลในจักรวาล ทำลายกระบวนทัศน์ทางปรัชญาก่อนหน้านี้และมีส่วนช่วยในการพัฒนาความคิดเลื่อนลอยและจักรวาลวิทยาในสมัยกรีกโบราณ โดยเน้นย้ำแนวคิดที่ว่าจักรวาลถูกกำหนดไว้ด้วยความเป็นระเบียบ ความสม่ำเสมอ และการออกแบบอันชาญฉลาด สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการสอบถามเพิ่มเติมเกี่ยวกับธรรมชาติของความเป็นจริง ความรู้ และความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจมนุษย์กับโลกรวมชาติ

โดยทั่วไปแล้ว อานักซาโกรัส (Anaxagoras) จะไม่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องทวินิยมระหว่างจิตใจและร่างกาย เนื่องจากเป็นที่เข้าใจกันทั่วไปในปรัชญาตะวันตกในเวลาต่อมา ลัทธิทวินิยมระหว่างจิตใจและร่างกายเป็นตำแหน่งทางปรัชญาที่วางความแตกต่างพื้นฐานระหว่างจิตใจ (หรือจิตสำนึก) และร่างกาย โดยบอกเป็นนัยว่าทั้งสองแยกจากกันและดำรงอยู่ในความสัมพันธ์แบบสองประเภทและบางประเภท ในทางกลับกัน เขา (Anaxagoras) เป็นที่รู้จักมากขึ้นในเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับจักรวาลวิทยาและอภิปรัชญามากกว่าทฤษฎีเฉพาะของจิตใจและร่างกาย ผลงานที่สำคัญที่สุดของเขาคือแนวคิดเรื่อง "เซ็นส์" (แปลว่า "จิตใจ" หรือ "สติปัญญา") เป็นหลักการสำคัญหรือพลังทำการในจักรวาล ตามความเห็นของเขา (Anaxagoras) เห็นว่า ทุกสิ่งในจักรวาลมีลักษณะพิเศษคือความฉลาดและความสามารถในการจัดระเบียบสสาร ในขณะที่ปรัชญาของเขาเน้นถึงความสำคัญของเซ็นส์ในจักรวาล เขามุ่งเน้นไปที่การอธิบายโลกรวมชาติและการจัดระเบียบของสสาร แทนที่จะพูดถึงทฤษฎีของจิตใจและร่างกายในแบบที่นักปรัชญารุ่นหลังอย่างเรอเน่ เดส์การตส์ (René Descartes) ที่มีแนวคิดแบบทวินิยมลัทธิทวินิยมระหว่างจิตใจและร่างกายในฐานะแนวคิดทางปรัชญาที่พัฒนาเต็มทีนั้น เกิดขึ้นในเวลาต่อมา

ในประวัติศาสตร์ของปรัชญาตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาสมัยใหม่ที่มีผลงานของเดส์การตส์ และนักปรัชญาคนอื่นๆ นักปรัชญาเหล่านี้สำรวจความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจหรือจิตสำนึกที่ไม่มีวัตถุกับร่างกาย ซึ่งค่อนข้างแตกต่างจากข้อกังวลทางจักรวาลวิทยาของอานักซาโกรัส (Anaxagoras) (Jones, W. T. : 1980)

ความรู้จำกัดของมนุษย์

อานักซาโกรัส (Anaxagoras) เป็นหนึ่งในนักปรัชญาชาวกรีกยุคแรกที่มีส่วนสำคัญต่อการส่งเสริมปรัชญาแห่งความรู้และข้อจำกัดของความเข้าใจของมนุษย์ เขาแย้งว่า ความรู้ของมนุษย์มีขีดจำกัด และมีข้อจำกัดโดยธรรมชาติต่อสิ่งที่เราสามารถรู้เกี่ยวกับโลกได้ ประเด็นสำคัญในมุมมองของเขา (Anaxagoras) เกี่ยวกับข้อจำกัดของความรู้ของมนุษย์ กล่าวคือ 1) สสารถูกแบ่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด : สำหรับผู้ศึกษาปรัชญาของเขา (Anaxagoras) ก็ารู้จักกันดีสำหรับความเชื่อของเขาที่ว่า สสารทั้งหมดหารได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เขาแย้งว่า ไม่ว่าเราจะแบ่งสสารละเอียดแค่ไหน ก็สามารถแบ่งสสารเพิ่มเติมออกเป็นส่วนย่อยๆ ได้เสมอ ความเชื่อนี้ทำให้เขาสรุปได้ว่า ไม่มีอนุภาคที่เล็กที่สุด (อะตอม) แต่มีอนุภาคขนาดเล็กกว่าจำนวนอนันต์ แนวคิดนี้ท้าทายแนวคิดเรื่องความเรียบง่ายขั้นสูงสุดในโลกธรรมชาติ และกล่าวว่า ความเข้าใจของเราเกี่ยวกับธรรมชาติพื้นฐานของสสารมักถูกจำกัดด้วยการแบ่งสสารที่ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะนุส (Nous) เป็นหลักการดำเนินกิจกรรมของจักรวาล เขามักนำเสนอแนวคิดของ "เซ็นส์" หรือจิตใจเป็นหลักการในการขับเคลื่อนหลักของจักรวาล เขาเสนอว่า กองกำลังที่ชาญฉลาดและจัดระเบียบนี้ มีหน้าที่รับผิดชอบในการนำระเบียบและโครงสร้างมาสู่ส่วนผสมที่วุ่นวายของสสารในจักรวาล อย่างไรก็ตาม เขายังยอมรับว่าจิตใจของมนุษย์สามารถเข้าใจได้เพียงความเข้าใจที่จำกัดเกี่ยวกับเซ็นส์และการทำงานของมันเท่านั้น ความรู้ของเราเกี่ยวกับจิตใจแห่งจักรวาลนั้นจำเป็นต้องไม่สมบูรณ์และถูกจำกัดโดยข้อจำกัดทางปัญญาของมนุษย์ 2) การรับรู้ทางประสาทสัมผัส: อานักซาโกรัส (Anaxagoras) ตระหนักว่า ความรู้ของเราเกี่ยวกับโลกนั้นมาจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม เขาก็แย้งว่า ประสาทสัมผัสของเราให้การมองเห็นความเป็นจริงเพียงบางส่วนและไม่สมบูรณ์เท่านั้น เขาเชื่อว่า ธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ ไม่สามารถเข้าใจได้อย่างสมบูรณ์ผ่านประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเพียงอย่างเดียว แต่เขากลับมองว่า เหตุผลและสติปัญญา (Nous) จำเป็นต่อการมองเห็นหลักการเบื้องต้นที่ควบคุมโลกธรรมชาติ 3) อุปสรรคต่อความรู้ : เขา (Anaxagoras) ยอมรับด้วยว่า อุปสรรคต่างๆ ขัดขวางการแสวงหาความรู้ของเรา รวมถึงข้อจำกัดของภาษาและความซับซ้อนของโลก เขาแย้งว่า ภาษาอาจไม่แม่นยำ และคำพูดมักไม่สามารถเข้าใจรายละเอียดปลีกย่อยและความซับซ้อนของความเป็นจริงได้ นอกจากนี้ โลกเองก็มีความซับซ้อนและมีหลายแง่มุม จึงเป็นความท้าทายสำหรับมนุษย์ที่จะเข้าใจความซับซ้อนทั้งหมดของมันอย่างครบถ้วน

โดยสรุป ปรัชญาของเขา (Anaxagoras) เน้นย้ำถึงข้อจำกัดของความรู้ของมนุษย์อันเนื่องมาจากการแบ่งสสารได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ความจำเป็นของนุส (Nous) ในฐานะหลักการจัดระเบียบที่อยู่เหนือความเข้าใจของมนุษย์ ธรรมชาติที่ไม่สมบูรณ์ของการรับรู้ทางประสาทสัมผัส และความท้าทายที่

เกิดจากภาษาและความซับซ้อนของธรรมชาติโลก ความคิดของเขาเป็นรากฐานสำหรับนักปรัชญารุ่นหลังในการสำรวจคำถามเชิงญาณวิทยาและอภิปรัชญาเกี่ยวกับขอบเขตของความเข้าใจของมนุษย์

จุดมุ่งหมายจักรวาล (Purposeful Cosmos)

เขา (Anaxagoras) เสนอทฤษฎีจักรวาลวิทยาที่เน้นจุดประสงค์หรือสติปัญญา (Nous) ว่าเป็นพลังนำทางเบื้องหลังลำดับและโครงสร้างของจักรวาล แนวคิดของเขาเกี่ยวกับจักรวาลที่มีจุดมุ่งหมายคือการละทิ้งคำอธิบายที่เป็นธรรมชาติก่อนหน้านี้และเป็นพัฒนาการที่สำคัญในปรัชญากรีกโบราณ ประเด็นสำคัญในมุมมองของเขา (Anaxagoras) ที่เกี่ยวกับจักรวาล ได้แก่ 1) นูส (Nous) เป็นหลักการควบคุม (Control of Nous) : เขา (Anaxagoras) ตั้งสมมติฐานว่า ทุกสิ่งในจักรวาลประกอบด้วยอนุภาคที่แบ่งได้ไม่ได้ อนุภาคเหล่านี้ ไม่เฉื่อยแต่มีสติปัญญา เขาเชื่อว่า เขาวนปัญญา หรือจิตใจ และหรือสติปัญญา แห่งจักรวาลนี้เองที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดระเบียบและวัตถุประสงค์ให้กับจักรวาล 2) การแยกนูส (Divided Nous) : ตามทฤษฎีของเขา (Anaxagoras) ในการเริ่มช่วงต้นของจักรวาล อนุภาคของเซินส์ (เขาวนปัญญา หรือจิตใจ และหรือสติปัญญา) เหล่านี้ทั้งหมด ถูกผสมเข้าด้วยกันในสภาวะที่วุ่นวาย อย่างไรก็ตาม เซินส์มีอำนาจในการแยกและจัดระเบียบสสารอื่นๆ เซินส์เริ่มกำหนดสิ่งต่าง ๆ ให้เคลื่อนไหว โดยแยกและจัดเรียงองค์ประกอบต่าง ๆ ในจักรวาลผ่านตัวแทนของมัน 3) ลำดับจักรวาล (Cosmological Order) : เขา (Anaxagoras) แย้งว่า จักรวาลไม่ได้เป็นผลมาจากโอกาสหรือการสุ่ม แต่เป็นผลจากการออกแบบที่ชาญฉลาด จุดประสงค์ของการควบคุมจักรวาล (cosmic nous) ก็คือการนำระเบียบและโครงสร้างมาสู่โลก ก่อให้เกิดกฎธรรมชาติและความสำเร็จที่ควบคุมจักรวาล ในมุมมองนี้ของเขา ก็คือการพยายามอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และเขาเชื่อว่า พัฒนาการของชีวิตล้วนถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของแผนการที่มีจุดมุ่งหมาย 4) บทบาทของสติปัญญาของมนุษย์ (Role of Nous) : เขา (Anaxagoras) ยังเสนอว่า สติปัญญาของมนุษย์หรือจิตใจของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสติปัญญาในจักรวาลที่ใหญ่กว่า เขาเชื่อว่า ความสามารถของเราในการให้เหตุผลและเข้าใจโลกสะท้อนถึงการมีอยู่ของสติปัญญาแห่งจักรวาลภายในตัวเรา แนวคิดนี้ มีผลกระทบต่อจริยธรรมและการเข้าใจตนเองของมนุษย์ เนื่องจากแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่า ความสามารถทางปัญญาของเราเป็นภาพสะท้อนของระเบียบที่มีจุดมุ่งหมายที่ใหญ่กว่าของจักรวาล เราจึงอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดของอานักซาโกรัส (Anaxagoras) นั้นเกี่ยวข้องกับจักรวาลที่มีจุดประสงค์คือการแยกทางที่สำคัญจากจักรวาลวิทยากรีกในยุคก่อนๆ ซึ่งมักอาศัยพลังธรรมชาติที่ไม่มีตัวตนหรือคำอธิบายที่เป็นตำนาน แม้ว่า ความคิดของเขาจะมีอิทธิพลในการพัฒนาปรัชญากรีก แต่ก็จุดประกายความขัดแย้งและการวิพากษ์วิจารณ์จากคนรุ่นราวคราวเดียวกับเขารวมถึงนักปรัชญาชื่อดังอย่างเอมเพโดคลีส/เอ็มเปโดเคลส (Empedocles) อย่างไรก็ตาม การที่เขา (Anaxagoras) ให้ความสำคัญกับความฉลาดในฐานะพลังขับเคลื่อนเบื้องหลังจักรวาล มีส่วนทำให้เกิดการสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างเหตุผล วัตถุประสงค์ และโลกธรรมชาติทางปรัชญาอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นบรรทัดฐานการศึกษาทางวิทยาศาสตร์และจักรวาลจนถึงปัจจุบัน

สรุป

อานักซาโกรัส (Anaxagoras) นักปรัชญาชาวกรีกโบราณได้แนะนำแนวคิดหลักหลายประการที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาปรัชญาและวิทยาศาสตร์ เขาได้นำเสนอแนวคิดเรื่อง "เซนส์" ซึ่งสามารถแปลได้ว่า "จิตใจ" หรือ "สติปัญญา" เขาเชื่อว่า หลักการอันชาญฉลาดและทรงพลังนี้เป็นเนื้อหาพื้นฐานที่จัดระเบียบและควบคุมจักรวาล เพราะทุกสิ่งในจักรวาลประกอบด้วยอนุภาคที่ไม่ใช่ทางกายภาพที่แบ่งได้ไม่สิ้นสุด อนุภาคเหล่านี้ รวมกันในสัดส่วนต่างๆ กันเพื่อสร้างสสารต่างๆ เขายืนยันว่า สสารแบ่งแยกได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เป็นท้าทายแนวคิดเรื่ององค์ประกอบพื้นฐานที่แบ่งแยกไม่ได้ซึ่งเสนอโดยนักปรัชญารุ่นก่อน ๆ ในขณะที่นอกจากเขาได้เน้นบทบาทของเซนส์แล้ว เขา (Anaxagoras) ยังยอมรับความหลากหลายของโฮมีโอเมอร์เรีย (Homeomeria) เป็นเสนอแนวคิดแบบพหุนิยมชนิดหนึ่งในองค์ประกอบของโลกทางกายภาพ ดาราศาสตร์และจักรวาลวิทยา เขามีส่วนสนับสนุนดาราศาสตร์โดยเสนอว่า ดวงอาทิตย์และดวงดาวเป็นหินที่ลุกเป็นไฟและนำเสนอแบบจำลองระบบสุริยะเป็นศูนย์กลางเฮลิโอเซนทริก (Heliocentrism) โดยมีดวงอาทิตย์อยู่ตรงกลาง แนวคิดของเขา (Anaxagoras) ได้วางรากฐานสำหรับการสืบสวนทางปรัชญาและวิทยาศาสตร์ในภายหลังเกี่ยวกับธรรมชาติของจักรวาล บทบาทของเหตุผลและความฉลาดในจักรวาลวิทยา รวมถึงแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบพื้นฐานของสสาร อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่ควรทราบคือเขาไม่ได้พัฒนาทฤษฎีอะตอมในลักษณะเดียวกับที่นักปรัชญารุ่นหลังๆ เช่น และ ดีโมคริตัส (Democritus) และ เลวกิปปัสหรือลูคัสซิปปัส (Leucippus) ทำกัน แต่ปรัชญาของเขามุ่งเน้นไปที่บทบาทของสติปัญญาและเหตุผลในจักรวาลแทน อีกนัยหนึ่ง ถ้ามองในมุมมองปรัชญาตะวันออก ก็เชื่อว่า ปรัชญาของอานักซาโกรัสนั้น มุ่งเน้นไปทางจิต (Idealism) มากกว่าทางวัตถุ (Materialism) เหมือนชาวกรีกโบราณทั่วไป

เอกสารอ้างอิง

- Anna Marmodoro. (2017). *Everything in Everything: Anaxagoras's Metaphysics*. Oxford University Press.
- Brauneis, Robert. (2009). *Intellectual Property Protection of Fact-based Works: Copyright and Its Alternatives*.
- C. D. Yonge. (1895). *Diogenes Laërtius: Lives and Opinions of Eminent Philosophers*. The Royal Publishing Company.
- C.C.W. Taylor. (1999). *The atomists, Leucippus, and Democritus: fragments, a text and translation with a Commentary*, University of Toronto Press Incorporated.
- Cornford, Francis Macdonald. (1957). *Plato's Cosmology: The Timaeus of Plato*. New York: Liberal Arts Press.
- Couprie, Dirk (2004). "How Thales Was Able to "Predict" a Solar Eclipse Without the Help of Alleged Mesopotamian Wisdom". *Early Science and Medicine*. 9 (4): 321–337.

doi:10.1163/1573382043004631. ISSN 1383-7427.

- Furley David. (2002). Anaxagoras, "Plato and Naming of Parts." Presocratic Philosophy. Eds. Victor Caston and Daniel W. Graham. Burlington VT: Ashgate Publishing Limited.
- Gershenson, Daniel E., & Greenberg Daniel A. (1964). Anaxagoras, and the Birth of Physics. New York: Blaisdell, Edward Elgar Publishing.
- Gert (ed.).(2022). Die Fragmente der Vorsokratiker (in Ancient Greek and German). Rowohlt. ISBN 5875607416.
- Guthrie, W.K.C. (1965). A History of Greek Philosophy. Vol. 2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Laërtius, Diogenes (1925). "Socrates, with predecessors and followers: Anaxagoras" . Lives of the Eminent Philosophers. Vol. 1:2. Translated by Hicks, Robert Drew (Two volume ed.). Loeb Classical Library.
- McKirahan, Richard D. (1994). Philosophy Before Socrates. Indianapolis, IN: Hackett Publishing Company.
- Monica R. Gale. (2007). Oxford Readings in Lucretius. Oxford University Press.
- Schofield, Malcolm. (1980). An Essay on Anaxagoras. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sider David. (2005). The Fragments of Anaxagoras. 2nd ed. revised. Sankt Augustin: Academia Verlag, University of London; Regius Professor of English Literature and Modern History.
- Gregory, Andrew. (2013). 'Leucippus and Democritus on Like to Like and ou mallon,' Apeiron.
- Hasper, Pieter Sjoerd. (2006). 'Aristotle's Diagnosis of Atomism,' Apeiron.
-

แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสวรรค์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู GUIDELINES FOR REACHING HEAVEN IN BRAHMAN-HINDUISM

พระวรวุฒิ วิสุทธิเมธี (โอทอง)

PhraWorawut Wisutthimethi (Othong)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, PhraNakhonSiAyutthaya

Corresponding author, e-mail: warawut19952538@G-mail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 8 สิงหาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 18 สิงหาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 20 สิงหาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้เขียนเพื่อศึกษา สวรรค์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู หมายถึง ที่อยู่อาศัยของเทพ มีอยู่ 3 ชั้น เรียกผู้ที่เกิดในสวรรค์ว่าเทพ ประเภทของสวรรค์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ สวรรค์ชั้นล่าง สวรรค์ชั้นกลาง และสวรรค์ชั้นสูง แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสวรรค์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือการมีศรัทธาต่อพระพรหมเทพ พระศิวะเทพ และพระวิษณุเทพ ทำให้บังเกิดเป็นเทพในสวรรค์ชั้นล่าง การปฏิบัติกรรมโยคะ ขยานโยคะ ภักติโยคะ และราชโยคะ ทำให้บังเกิดเป็นเทพในสวรรค์ชั้นกลาง ส่วนสวรรค์ชั้นสูงสุดเป็นที่อยู่ของมหาเทพทั้ง 3 พระองค์ คือพระศิวะเทพ พระวิษณุเทพ และพระพรหมเทพ

คำสำคัญ: แนวทางการปฏิบัติ, สวรรค์, คติความเชื่อ, ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

Abstract

This article is written for study purposes Heaven in Brahmanism-Hinduism means the residence of gods. There are 3 levels. Those born in heaven are called gods. The types of heaven in Brahmanism-Hinduism are lower heaven, middle heaven and high heaven. The practice to reach heaven in Brahmanism-Hinduism is to have faith in Brahma, Shiva and Vishnu, which will cause one to be born as a god in the lower heaven. Practicing Karma Yoga, Jaya Yoga, Bhakti Yoga and Raja Yoga will cause one to be born as a god in the middle heaven. The highest heaven is the residence of the 3 great gods, Shiva, Vishnu and Brahma.

Keyword: Practice, Heaven, Belief, Brahmanism-Hinduism

บทนำ

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเชื่อว่า (กิงแก้ว อรรถากร. 2556). สวรรค์คือที่อยู่ของเหล่าทวยเทพทั้งหลาย อันเป็นที่สถิตของเหล่าเทพดาผู้มีฤทธิ์ อาทิ เช่น พระฤๅษี คนธรรพ์ นักสิทธิ์ วิทยากร และยักษ์ต่างๆ โดยแบ่งออกเป็น 3 ชั้น โดยมีเขาพระสุเมรุราชเป็นแกนกลางของจักรวาล สวรรค์ชั้นที่ 1 เป็นที่สถิตของเหล่าครุฑ นาค กิณร กิณรี ยักษ์ รากษส และอสูรต่างๆ สวรรค์ชั้นที่ 2 เป็นที่สถิตของเหล่าทวยเทพดา เทพบุตร เทพธิดา พระฤๅษีผู้มีฝีมืออันแก่กล้า และสวรรค์ชั้นที่ 3 เป็นที่สถิตของมหาเทพทั้ง 3 พระองค์ ได้แก่ พระพรหมเทพ พระวิษณุเทพ และพระศิวะเทพ มหาเทพทั้งสามพระองค์ถือว่า เป็นมหาเทพสูงสุดของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คัมภีร์ปุราณะที่แต่งขึ้นโดยมหาฤๅษีวาลมิกีกกล่าวว่า พระพรหมเทพเป็นผู้สร้างโลกจักรวาล พร้อมทั้งสร้างมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลายขึ้นมา พระวิษณุเทพเป็นผู้ปกป้องรักษาโลก และจักรวาล ส่วนพระศิวะเทพเป็นผู้ทำลายโลก (กิงแก้ว อรรถากร. 2556). และทำลายความชั่วร้าย สวรรค์ในคติทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ประกอบด้วย ภูเขาไกรลาสซึ่งเป็นที่อยู่ของพระศิวะเทพ ภพภูมิสวรรค์ยังประกอบด้วย ภูเขาพระสุเมรุราช ตามคติในศาสนาพราหมณ์ คือภูเขาที่เป็นศูนย์กลางของโลก และจักรวาล อันเป็นที่อยู่ของสิ่งมีชีวิตในภพภูมิของสัตว์โลก โดยมีปลาอานนท์หนุนอยู่รอบภูเขาพระสุเมรุราช ภูเขาพระสุเมรุราชตั้งอยู่เหนือน้ำ 84000 โยชน์ โดยมีภูเขารองรับ 3 ลูก โดยส่วนฐาน คือเขาตรีภูมิ และมีภูเขาล้อมรอบ 7 ทิว เรียกว่า เขาสัตตบริภัณฑ์ ได้แก่

ภูเขาคุนธ ภูเขากรวิก ภูเขาอิสินธร ภูเขาสุทศ ภูเขาเนมินธร ภูเขาวันตก และภูเขาอัศกัณ มีเทพยดา และบริวารสถิตอยู่ภายในจักรวาลมีภูเขาชื่อหิมालัย (กฤษณา วิเชียรเพชร. 2552) จักรวาลทั้งหมดเป็นเทือกเขายาวติดกัน เรียกว่า ภูเขาจักรวาล แต่ละจักรวาลจะมีพระอาทิตย์พระจันทร์ และมหาทวีปใหญ่ทั้ง 4 คือ อุตระทวีปตั้งอยู่เหนือของภูเขาพระสุเมรุ ปุพพิเทหะตั้งอยู่ทางตะวันออกของภูเขาพระสุเมรุราช ชมพูทวีปตั้งอยู่ตอนใต้ภูเขาพระสุเมรุราช อมรโคยานตั้งอยู่ทางตะวันตกของภูเขาพระสุเมรุราช (กฤษณา กุศลาลัย. 2510) ตำนานฝ่ายพราหมณ์เล่าว่าพระอิศวรทรงสร้างน้ำด้วยพระเสโท สร้างแผ่นดินด้วยเมโทของพระองค์ ในบางตำนานเล่าว่า ทรงสำรอกพระมัสสะในพระอุระ ออกมาบนดาลให้เป็นแผ่นดิน ศาสนาพราหมณ์กล่าวว่าภพ

หรือสวรรค์เป็นเพียงหนึ่งในบรรดาภพทั้งหลายในสังสารวัฏเท่านั้น ความมีอยู่ของอาตมอันเป็นตัวการในการทำหน้าที่สืบต่อภพนี้ไปยังภพใหม่ ความตายทำให้ชีวิตร่างกายสิ้นสุดลง แต่มีสิ่งหนึ่งที่มีความตายไม่อาจทำลายได้สิ่งนี้ คืออาตมอันหรือวิญญาณ ความตายของร่างกายเป็นเพียงช่องทาง ให้อาตมอันเปลี่ยนผ่าน จากภพหนึ่งไปสู่อีกภพหนึ่งเท่านั้น (ปิยมาศ ทิวลิป. 2558). ส่วนแนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงภพภูมิสวรรค์ ตามคติความเชื่อของพราหมณ์ ได้แก่ การมีศรัทธาต่อองค์มหาเทพ และการปฏิบัติตามหลักโยคะ 4 ประการ คือกรรมโยคะ ขยานโยคะ ภักติโยคะ และราชะโยคะ สิ่งเหล่านี้หากบุคคลใดลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังแล้ว ย่อมที่จะนำพาบุคคลนั้นไปสู่ภพภูมิสวรรค์ ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอย่างแน่นอน

ความหมายของสวรรค์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

สวรรค์ในความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู หมายถึง ที่พักชั่วคราวของวิญญาณผู้ประพฤติดี แต่ยังไม่บรรลุโมกษะ สวรรค์นั้นเพียบพร้อมไปด้วยกามคุณทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันน่าปรารถนาและน่ารักใคร่ยินดี คำว่า สวรรค์ คือเมืองฟ้า (ภาษาวิเชียรเพชร. 2552) เป็นโลกของเทพบุตรและเทพธิดา สวรรค์เป็นดินแดนที่บริบูรณ์ไปด้วยความสุขล้วน บุคคลที่เกิดในสวรรค์จะเรียกว่า เทพหากเป็นผู้ชาย เรียกว่า “เทพบุตร” ถ้าหากว่าเป็นเทพผู้หญิง เรียกว่า “เทวี” และเหล่าทวยเทพบนสวรรค์นั้นมีฤทธิ์ มีอำนาจมากมายถือว่า เป็นแบบ “อุบัติเทพ” หมายถึง เทพโดยกำเนิด

อายุขัยบนสวรรค์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ในคัมภีร์พรหมานตปุราณะเล่าว่า (พระราชครูวามเทพมุนี. 2509)เทพทั้งหลายที่ถือกำเนิดบนสรวงสวรรค์ จะมีความเป็นอยู่โดยสุขสบาย จะปราศจากซึ่งอันตรายต่างๆ อันเกิดจากดิน น้ำ ลม ไฟ และอากาศ ได้เสวยความสุขอันเป็นทิพย์ มีทิพย์วิมานอันยิ่งใหญ่รองรับ และมีอาภรณ์สวมใส่ที่ประณีตวิจิตรงดงาม ตลอดจนมีอายุขัยที่ยืนยาว ในสวรรค์ชั้นต่างๆ นั้นจะมีอายุขัยที่แตกต่างกันออกไป อาทิ เช่น เทพและเทวีที่ถือกำเนิดในสวรรค์ชั้นล่างนี้ มักจะมีอายุขัยยืนยาว 4000 ปีทิพย์ ซึ่งวันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นล่างนี้ เท่ากับ 400 ปี ในเมืองมนุษย์ ในคัมภีร์พรหมไววรรตปุราณะเล่าว่า อายุขัยของสวรรค์ชั้นล่างนี้มีอยู่ 4000 ปีทิพย์ ถ้านับเป็นอายุมนุษย์ก็เท่ากับ 576 ล้านปี ในเมืองมนุษย์ ส่วนเทพและเทวีที่ถือกำเนิดในสวรรค์ชั้นกลางนี้ จะมีอายุขัยยืนยาว 8000 ปีทิพย์ ซึ่งวันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นกลางนี้ เท่ากับ 2304 ปีในเมืองมนุษย์ ในคัมภีร์พรหมไววรรตปุราณะเล่าว่า อายุขัยของสวรรค์ชั้นกลางนี้มีอยู่ 8000 ปีทิพย์ ถ้านับเป็นอายุมนุษย์ก็เท่ากับ 2304 ล้านปี ในเมืองมนุษย์ สวรรค์ชั้นสูงสุด ซึ่งเป็นที่สถิตอยู่ของมหาเทพทั้ง 3 พระองค์ ได้แก่ พระพรหมเทพ พระอิศวรเทพ และพระวิษณุเทพ ในคัมภีร์พรหมไววรรตปุราณะเล่าว่า สวรรค์ชั้นสูงสุดนี้ ไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ ไม่มีความเกิด ไม่มีความแก่ ไม่มีความตาย มีความเป็นอมตะนิรันดร์ตลอดกาล โดยสวรรค์ชั้นสูงสุดจะถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1)(พระราชครูวามเทพมุนี. 2509) พรหมโลกอันเป็นที่สถิตของพรหมเทพอยู่ ณ เบื้องบน 2) เขาไกรลาสอันเป็นที่สถิตของพระอิศวรอยู่ ณ เบื้องกลาง 3) ไวกูณธ์อันเป็นที่สถิตของพระวิษณุเทพอยู่ ณ เบื้องล่าง ถัดลงมาจะเป็นเขาศักดิ์สิทธิ์ 7 ลูก (เขาสัตตบริภัณฑ์) ล้อมรอบเอาไว้ ได้แก่ 1) เขาพระสุเมรุราช ซึ่งเป็นราชอาสน์แห่งเขาทั้งปวง ประกอบด้วย รัตนะชาติ 7 ประการ 2) เขาอินทร ซึ่งเป็นที่อยู่ของเหล่าฤๅษีที่บำเพ็ญตบะ 3) เขากรรวิจ ซึ่งเป็นที่อยู่ของพญานกการเวก อันมีเสียงดังกังวาน และไพเราะมาก 4) เขาสุทิสสนะ ซึ่งเป็นที่อยู่ของโอสถทิพย์ และวายุยาทั้งหลายที่มีคุณวิเศษต่างๆ 5) เขาเนมินทร ซึ่งเป็นที่อยู่ของเหล่าดอกบัวปทุมชาติ 7 สี 6) เขาวิมตกะ ซึ่งเป็นที่อยู่ของมารดาพญาครุฑ ประกอบด้วยตระพังศิลากว้างประดุจแม่น้ำใหญ่ 7 สาย 7) เขาอัสสกรณ ซึ่งเป็นที่อยู่ของป่าไม้ก่ายานต่างๆ มีสัญญาณดุจดุจดมาอาชาไนย

ที่ตั้งของสวรรค์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ในคัมภีร์มารกัณฑปุราณะกล่าวว่า (พระราชครูวามเทพมูนี. 2509)ที่ตั้งของสวรรค์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือตั้งอยู่ ณ แกนกลางของไตรโลก และจักรวาล มีอาณาเขตที่กว้างใหญ่ไพศาล อันไม่มีที่สุด และไม่มีประมาณ ล้อมรอบด้วยมหาสีหันทันตร 7 สาย อยู่ระหว่างกึ่งกลางของมหาทวีปทั้ง 4 ประกอบด้วย 1) อุตตรกรูทวีป ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเขาสีเนรราช 2) ปุพพิเททวีป ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเขาสีเนรราช 3) อปรโคยานทวีป ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเขาสีเนรราช 4) ชมพูทวีป ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเขาสีเนรราช ระยะความห่างของสวรรค์ของศาสนาพราหมณ์ คัมภีร์มารกัณฑปุราณะกล่าวว่า มีดังนี้

1) สวรรค์ชั้นล่าง คือมีความห่างจากสวรรค์ชั้นกลาง ประมาณ 84000 โยชน์ ในแต่ละโยชน์จะหนุนด้วยธาตุดิน น้ำ ลม และอากาศธาตุ หนาประมาณ 84000 โยชน์ และมีปลายักษ์ทั้ง 6 ตัว หนุนรองรับอยู่ มีดังนี้ 1) ปลาอานนท์ มีลำตัวยาว 500 โยชน์ 2) ปลาอุปนนท์ มีลำตัวยาว 500 โยชน์ 3) ปลาอัชโฆหละ มีลำตัวยาว 500 โยชน์ 4) ปลาติมิงคละ มีลำตัวยาว 1000 โยชน์ 5) ปลาติมิระมิงคละ มีลำตัวยาว 1000 โยชน์ 6) ปลามหติมิระมิงคละ มีลำตัวยาว 1000 โยชน์

2) สวรรค์ชั้นกลาง คือมีความห่างจากสวรรค์ชั้นสูงสุด ประมาณ 84000 โยชน์ ในแต่ละโยชน์จะหนุนด้วยธาตุดิน น้ำ ลม และอากาศธาตุ หนาประมาณ 84000 โยชน์ และมีเขาสัตตบริภัณฑ์ 7 ลูก หนุนรองรับอยู่ มีดังนี้ 1) เขาพระสุเมรุ เป็นราชาแห่งเขาทั้งปวง ประกอบด้วย รัตนะชาติ 7 ประการ 2) เขาอิสินธร ซึ่งเป็นที่อยู่ของเหล่าฤๅษีที่บำเพ็ญพรต 3) เขากรวิก ซึ่งเป็นที่อยู่ของพญานกการเวก อันมีเสียงดังก้องวาน และไพเราะมาก 4) เขาสุทัสสนะ เป็นที่อยู่ของโอสถทิพย์ และวายุยาทั้งหลายที่มีคุณวิเศษ 5) เขาเนมินทร เป็นที่อยู่ของเหล่าดอกบัวปทุมชาติเจ็ดสี 6) เขาวิन्दกะ ซึ่งเป็นที่อยู่ของมารดาพญาครุฑ ประกอบด้วย ตรีพังศิลาแก้วประดุจแม่น้ำใหญ่เจ็ดสาย 7) เขาอัสดรกรณ เป็นที่อยู่ของป่าไม้กำยาน อันมีกลิ่นฐานดุจหม้ออาชาไนย

3) สวรรค์ชั้นสูงสุด คือมีเทพดาวนพเคราะห์ทั้ง 9 ดวง หนุนรองรับอยู่ ประกอบด้วย พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระพฤหัสบดี พระศุกร์ พระเสาร์ พระราหู และพระเกตุ และทวยเทพทั้งหลายเหล่านี้ ทำหน้าที่ดูแลรักษาอาณาเขตของสวรรค์ชั้นสูงสุด สวรรค์ชั้นสูงสุดจึงไม่สามารถมีผู้ใดเข้าไปได้นั่นเอง

การอุบัติและการจุติบนสวรรค์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ในคัมภีร์ปุราณะกล่าวว่า สวากคนใดเป็นผู้ภักดี (พระราชครูวามเทพมูนี. 2509)และเสียสละอุทิศตนเพื่อองค์มหาเทพ สวากคนนั้นย่อมจะเข้าถึงสวรรค์ได้ ซึ่งสวรรค์นั้นเป็นสถานที่อันเป็นทิพย์ และเป็นสถานที่อันน่ารื่นรมย์ เจริญด้วยกามคุณทั้ง 5 ประการ คือรูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ และสัมผัสอันเป็นทิพย์ เป็นที่ปรารถนาของหลายคน ซึ่งบนสวรรค์มีวิมานทองของเหล่าทวยเทพต่างๆ ที่ยิ่งใหญ่ด้วยอำนาจวาสนาและบารมี ทำให้เหล่าอสูรต่างๆ อยากจะครอบครองนั่นเอง และบนสวรรค์มีต้นปาริชาติ ซึ่งเป็นต้นไม้อันเป็นมงคล และศักดิ์สิทธิ์มาก ที่เกิดมาจากการกวนเกษียรสมุทรของเหล่าเทพ

และอสุร ส่วนดอกปาริชาตนั้นหากบุคคลใด ได้ดมกลิ่นจะสามารถระลึกชาติได้ เป็นดอกไม้วิเศษที่พวกยักษ์และอสุรต่างๆ อยากได้มาครอบครอง จนต้องทำศึกกับเหล่าเทพบนสวรรค์อยู่หลายครั้ง แต่เหล่าอสุรนั้นก็ต้องพ่ายแพ้กลับไปทุกครั้ง การที่บุคคลจะได้ไปถือกำเนิดอยู่บนสวรรค์ได้นั้น จะต้องประกอบความเพียรอย่างแรงกล้า(พระราชครูวามเทพมุนี. 2509)

อาทิ เช่น การเป็นสาวกผู้ภักดี และการอุทิศตนต่อองค์มหาเทพอย่างจริงใจ การปฏิบัติตามหลักโยคะ การบำเพ็ญเพียรภาวนาถึงองค์มหาเทพด้วยการภาวนา คำว่า โอม อยู่ในใจตลอดเวลา และการมีศรัทธาที่มั่นคงในองค์มหาเทพ ในคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกล่าวว่า มนุษย์ทุกคนมีความประพฤติที่แตกต่างกันออกไป การกระทำของมนุษย์จึงมีความแตกต่างกัน บุคคลใดได้ประพฤติปฏิบัติในหนทางที่ดีงาม บุคคลนั้นย่อมสามารถเข้าถึงภพภูมิอันเป็นทิพย์ มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาอยากจะไปเกิดในภพภูมิอันเป็นทิพย์ คือสรวงสวรรค์ จึงได้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรม ในทางศาสนาพราหมณ์ เพื่อจุดหมายปลายทางอันประเสริฐ ได้แก่ การถือกำเนิดในสรวงสวรรค์ชั้นต่างๆ มนุษย์จึงเริ่มออกแสวงหาหนทางอันจะเข้าสู่โลกสวรรค์ โดยการศึกษาพระเวท และการปฏิบัติตามหลักธรรม ในทางศาสนาของตน ซึ่งมีความเชื่อว่าหากได้ปฏิบัติตามที่พระเวทระบุเอาไว้ ก็จะสามารถเข้าถึงโลกสวรรค์ได้

(พระราชครูวามเทพมุนี. 2509)ในพระเวทได้ระบุว่า การปฏิบัติตามหลักอาศรม 4 ประการ ย่อมสามารถเข้าถึงสวรรค์ได้นั่นเอง ในคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้ระบุถึงเรื่องราวการสร้างโลก และจักรวาลขององค์พรหมเทพ ความว่า “พระพรหมเทพได้สร้างโลกและจักรวาล รวมทั้งสร้างสวรรค์ และอาณาเขตของสวรรค์ อันยิ่งใหญ่ไม่มีที่สิ้นสุด และไม่มีประมาณ” และในคัมภีร์พระเวทยังได้ระบุถึงหนทาง และวิธีการอันจะไปสู่สวรรค์ได้ ได้แก่ 1) การมีศรัทธาอันมั่นคงต่อองค์มหาเทพ 2) การปฏิบัติตามหลักอาศรม 4 และ 3) การปฏิบัติตามโยคะ 4 เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ผู้ใดได้กระทำกุศล 4 อย่างนี้ให้ครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว ครั้นเมื่อละโลกจะได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นต่างๆ ตามกำลังแห่งกุศลของตนซึ่งตามปกติแล้วเหล่าทวยเทพจะถือกำเนิดแบบ “โอปปาติกะ” หมายถึง เมื่อเกิดแล้วก็จะโตทันที ไม่มีกำเนิดอย่างอื่น ยกเว้นแต่ผู้ได้รับพรจากองค์มหาเทพโดยตรง ซึ่งเทพจะมีวัยงามในช่วงอายุราว 20 ปี ส่วนเทวีจะมีวัยงามในช่วงอายุราว 18 ปีจะมีวัยหนุ่ม และวัยสาวจะงดงามตลอดเวลา ไม่มีวันร่วงโรย ไม่มี ความแก่ ฟันไม่หัก ผมไม่หงอก คือเมื่อบังเกิดขึ้นแล้ว ร่างกายจะมีผิวพรรณที่เปล่งปลั่ง มีรัศมีสว่างไสวทั่วกาย เทพบางตนมีรัศมี 10 วา เทพบางตนมีรัศมี 1 โยชน์ บางตนมีรัศมี 2 โยชน์ จนถึง 12 โยชน์ มีอายุขัยตามที่สวรรค์แต่ละชั้นได้กำหนดเอาไว้แล้ว (พระราชครูวามเทพมุนี. 2509)เหล่าเทพและเทวียังมีวิมานปราสาททอง อันเป็นที่อยู่อาศัยของเหล่าทวยเทพล้วนมีความวิจิตรงดงามใหญ่โตโอฬาร ประดับตกแต่งด้วยรัตนชาติอันอลังการ และมีขนาดที่แตกต่างกันออกไป พร้อมกับมีข้าวของเครื่องใช้ ล้วนประกอบด้วยความประณีต มีความเป็นอยู่ที่แสนสบาย มีอาหารทิพย์บังเกิดขึ้น โดยไม่ต้องทำมาหากิน ไม่ต้องหุงหาอาหาร มีบริวารคอยรับใช้ใกล้ชิด มีอารมณ์อันเป็นทิพย์ ในแต่ละวันก็มีการเพลิดเพลินอยู่กับการชมสวนสวรรค์ต่างๆ มีการสังสรรค์ระหว่างเทพและเทวี่ทั้งหลาย มีบรรยากาศที่สบาย ไม่มีฤดูร้อน ไม่มีฤดูหนาว ไม่มีฤดูฝน จึงนับว่าเป็นดินแดนอันแสนสุข แต่อย่างไรก็ตาม เทพและเทวีนบนสวรรค์ก็ยังคงมี

ความทุกข์อยู่เช่นกัน เพราะว่าดินแดนที่ปราศจากความทุกข์มีอยู่เพียงแห่งเดียว คือโมกษะ สวรรค์จึงเป็นเพียงภพภูมิหนึ่งเท่านั้น แม้ว่าบนสรวงสวรรค์ จะไม่มีการเจ็บป่วยแก่เหล่าชาวรา แต่เทพบนสวรรค์ก็ไม้อาจจะหลีกเลี่ยงจากความตาย เรียกว่า “จุติ” ได้เช่นกันเพียงแต่ความตายของเทพบนสวรรค์ ไม่ต้องทุกข์ทรมานเท่านั้นเอง ในคัมภีร์พรหมไววรรตปุราณะ ได้มีการกล่าวถึงว่า ปฏิบัติเพื่อเดินทางไปสู่สวรรค์ในคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ความว่า ภพสวรรค์ในศาสนาพราหมณ์ หมายถึง ภพอันเป็นทิพย์อันเป็นที่สถิตอยู่ ของเหล่าเทพผู้มีฤทธิ์มาก ซึ่งมีอยู่ 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นล่าง ชั้นกลาง ชั้นสูงสุด และสาเหตุที่ทำให้ไปบังเกิดอยู่บนสวรรค์ เนื่องด้วยอานิสงส์แห่งการเป็นสาวกผู้ภักดี และอุทิศตนต่อองค์มหาเทพ การทำโยคะ 4 และการปฏิบัติตามหลักอาศรม 4 พระเวทระบุว่ามีอยู่ 4 ประการ มีดังนี้

1) การเป็นสาวกผู้ภักดีต่อองค์มหาเทพ คือการมีความจงรักภักดีต่อองค์มหาเทพทั้ง 3 พระองค์ ได้แก่ พระพรหมเทพ พระศิวะเทพ และพระวิษณุเทพ ซึ่งได้ประพาดิตนมีความอ่อนน้อมถ่อมตน จงรักภักดี และสวดมนต์ภาวนาถึงองค์มหาเทพทุกเช้าค่ำ ไม่ศรัทธาต่อสิ่งอื่นนอกเหนือจากองค์มหาเทพ และไม่ยอมก้มศีรษะให้ใคร นอกจากองค์มหาเทพทั้ง 3 พระองค์เท่านั้น เป็นผู้ที่มีศรัทธาอย่างแรงกล้าเต็มเปี่ยมในหัวใจ เสียสละอุทิศตนทั้งร่างกาย และจิตวิญญาณเพื่อองค์มหาเทพ บุคคลประเภทนี้ ครั้นละอิตภาพร่างกายจากมนุษย์แล้ว ย่อมจะที่จะเข้าถึงสวรรค์ได้อย่างแน่นอน

2) การปฏิบัติตามหลักโยคะ 4 คือการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนต่างๆ ในทางศาสนาพราหมณ์ อาทิ เช่น 1) กรรมโยคะ หมายถึง ไม่หวังผลตอบแทน เป็นการทำงานเพื่องาน ปฏิบัติตามหน้าที่เพื่อหน้าที่ 2) ชะยานโยคะ หมายถึง รู้ว่าสรรพสิ่งทั้งปวงมนุษย์สัตว์ และพืชเป็นสิ่งเดียวกันหมด ทุกสิ่งทั้งปวงต่างก็มาจากพรหมันโดยทั้งสิ้น 3) ภักดีโยคะ หมายถึง การไปสู่พระผู้เป็นเจ้าด้วยความรัก ความภักดี และความศรัทธา ที่แสดงออกได้โดยการบูชา 4) ราชะโยคะ หมายถึง การฝึกจิตให้รวมเป็นหนึ่งเดียวกับองค์มหาเทพทั้ง 3 พระองค์ ได้แก่ พระพรหมเทพ พระศิวะเทพ และพระวิษณุเทพ บุคคลประเภทนี้ ครั้นละอิตภาพร่างกายจากมนุษย์แล้ว ย่อมจะที่จะเข้าถึงสวรรค์ได้

หนทางสู่แดนสวรรค์ (ปิยามาศ ทิวลิป. 2558) ของศาสนาพราหมณ์ ยังมีอีกหนทางหนึ่ง ที่สามารถจะทำให้ไปถึงสวรรค์ได้ เรียกว่า ปรมัตมมัน เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ในศาสนาพราหมณ์ คำว่า ปรมัตมมัน หมายถึง สิ่งยิ่งใหญ่อันเป็นที่รวมของทุกสิ่งทุกอย่างในสากลโลก ซึ่งเรียกชื่อสิ่งนี้ว่า พรหม คือปรมัตมมันกับพรหม จึงเป็นสิ่งเดียวกันมีลักษณะมีดังนี้ 1) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง 2) เป็นนามธรรม สิ่งสถิตอยู่ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เรียกว่าอาตมัน เป็นสิ่งที่มองไม่เห็นด้วยตา 3) เป็นศูนย์รวมแห่งวิญญาณทั้งปวง 4) สิ่งทั้งหลายทั้งปวงในสากลโลกล้วน เป็นส่วนย่อยที่แยกออกมาจากพรหม 5) เป็นตัวความจริง (สัจธรรม) สิ่งเดียว (โลกและสิ่งอื่นล้วนเป็นมายา ภาพลวงที่มีอยู่ชั่วคราวเท่านั้น) 6) เป็นผู้ประทานญาณความคิดและความสันติ 7) เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในสภาพเดิมตลอดกาล

วิญญาณของสัตว์โลกทั้งหลาย คือส่วนที่แยกออกมาจากวิญญาณรวมของพรหม วิญญาณย่อยแต่ละดวงเหล่านี้ เมื่อแยกออกมาแล้วย่อมเข้าสู่สถิต ในสิ่งมีชีวิตรูปแบบต่างกัน เช่น ในร่างกายมนุษย์ เทวดา สัตว์ และพืช มีสภาพดีบ้างเลวบ้าง สุดแต่ผลกรรมที่ทำได้ ซึ่งถือว่าเป็นทุกข์ทั้งสิ้น トラบไคที่วิญญาณเหล่านี้ ยังไม่สิ้นกรรมย่อมต้องเวียนว่ายตายเกิด อยู่ตลอดไปในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ยังมีหลัก

ความดีสูงสุด เรียกว่า โมกษะ อันเป็นหนทางเดียวที่สามารถทำให้จิตวิญญาณเป็นอิสระจากสิ่งต่างๆ เป็นสิ่งอมตะ และเป็นสิ่งที่ประเสริฐสูงสุด เพราะจะทำให้ผู้นั้นพ้นจากสังสารวัฏ พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด และจะไม่มีการกลับมาปฏิสนธิอีกต่อไป ในคัมภีร์พระเวทระบุว่าโมกษะ เป็นหลักความดีสูงสุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูสอนว่า “ผู้ใดรู้แจ้งในอาตมอันของตนว่า เป็นหลักอาตมอันของโลกพรหมแล้ว ผู้นั้นย่อมพ้นจากสังสารวัฏ จะพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด และจะไม่ปฏิสนธิอีกตลอดไป” หลักโมกษะประกอบด้วยสาระสำคัญ 2 ประการ มีดังนี้ 1) การนำอาตมอันเข้าสู่ปรมาตมอันด้วยการปฏิบัติธรรม เพื่อให้วิญญาณของตนเข้าร่วมกับปฐมวิญญาณ เรียกว่า เข้าถึงโมกษะ คือความหลุดพ้นจากวัฏสงสาร และ 2) วิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงโมกษะ ได้เสนอหลักปฏิบัติที่สำคัญไว้ 4 ประการ คือ กรรมมรรค (กรรมโยคะ) ชยानมรรค (ชยานโยคะ) ภักติมรรค (ภักติโยคะ) ราชมรรค (ราชโยคะ)(ปิยามาส ทิวลิป. 2558)

3) การบำเพ็ญเพียรภาวนาคำว่า โอม คือการปฏิบัติภาวนาโดยภาวนาคำว่า โอม อยู่ตลอดเวลา เป็นการปฏิบัติภาวนาเพื่อบูชาองค์มหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ อาทิ เช่น พระพรหมเทพ พระศิวะเทพ พระวิษณุเทพ พระลักษมี พระสุรัสวดี พระอุมาเทวี พระพิฆเนศวร พระขันธกุมารซึ่งสาวกผู้รู้พระเวทจะใช้คำภาวนา คำว่า โอม มักจะใช้ภาวนาอยู่ในใจตลอดเวลา ในการเข้าสมาธิตลอดถึงการเข้าฌานในระดับต่างๆ มีจุดประสงค์ที่สำคัญ คือการสวดมนต์ภาวนาถึงองค์มหาเทพ เพื่อให้ได้เข้าถึงสวรรค์ในเวลาสั้นชีวิตบุคคลประเภทนี้ ครั้นละอัฐภาพร่างกายจากมนุษย์แล้ว ย่อมที่จะเข้าถึงสวรรค์ได้ เป็นต้น

4) การมีศรัทธาอันมั่นคง คือการปฏิบัติในรูปแบบของการบูชาต่างๆ เพื่อถวายแด่องค์มหาเทพ อาทิ เช่น การทำพิธีบูชาโยถุ การบรวงสรวง และการเซ่นไหว้ ตลอดจนถึงการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในทางศาสนาพราหมณ์ เพื่อเป็นสิ่งบ่งบอกว่าตนได้เป็นสาวก ผู้เสียสละอุทิศตนทั้งร่างกาย และจิตใจต่อองค์มหาเทพทั้งหลาย บุคคลประเภทนี้ ครั้นละอัฐภาพร่างกายจากมนุษย์แล้ว ย่อมที่จะเข้าถึงสวรรค์ได้นั่นเอง

สวรรค์ชั้นล่างในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ในคัมภีร์พรหมไววรรตปุราณะ (กองบรรณธิการนานมีบุ๊คส์. 2561) ได้เล่าถึงรายละเอียดของสวรรค์ชั้นที่ 1 เรียกว่า สวรรค์ชั้นล่าง ความว่า สวรรค์ชั้นล่างเป็นที่สถิตของเหล่าครุฑ นาค กิณร กิณรี ยักษ์ รากษส อสูรต่างๆ จัดอยู่ในกามภพ เป็นปรโลกฝ่ายสุคติภูมิ ในสวรรค์ชั้นนี้ มีความหลากหลายมากที่สุด เพราะอยู่ใกล้ชิดกับพื้นมนุษย์มากกว่าสวรรค์ชั้นอื่น ในสวรรค์ชั้นนี้มีเหล่าครุฑ นาค กิณร กิณรี ยักษ์ รากษส และอสูรต่างๆ อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และในสวรรค์ชั้นนี้มีป่าหิมพานต์ เป็นที่อาศัยของเหล่าสัตว์ป่าหิมพานต์จำนวนมาก อาทิ เช่น ราชสีห์ เป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ จำแนกออกเป็น 4 ชนิด มีดังนี้ ได้แก่ 1) ตินณราชสีห์ สีกายดั่งนกพิราบ กินหญ้าเป็นอาหาร 2) กาพราชสีห์ มีกายสีดำ กินหญ้าเป็นอาหาร 3) ปันทุราชสีห์ มีกายสีเหลือง กินเนื้อเป็นอาหาร 4) ไกรสรราชสีห์ ปากแดง เท้าแดง ปลายหางแดง สีกายขาวบริสุทธิ์ มีขนสร้อยคอ กินเนื้อเป็นอาหาร

นอกจากนี้ ยังมีพญาหงส์ อันเป็นสัตว์หิมพานต์ประเภทหนึ่ง จำแนกออกเป็น 5 ชนิด มีดังนี้ 1) ตินหงส์ มีขนสีเขียวดุจใบหญ้าคา 2) บันทุหงส์ มีขนสีเหลืองดุจใบไม้สีเหลือง 3) มโนศิลาหงส์ มีขนสีดั่ง

มนโศคลา 4) เสตหงส์ มีขนสีขาวบริสุทธิ์ 5) ปากหงส์ มีขนเป็นสีทองคำ นอกจากนี้ ยังมีสัตว์ป่าหิมพานต์ ชนิดต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในสวรรค์ชั้นล่าง เป็นจำนวนมากมาย อาทิ เช่น พญาเสือโคร่ง, พญานาค, พญาจระเข้, มังกรทอง, นกการเวก, พญานกกระเรียน, พญานกยูง, พญาม้าแก้ว, พญาช้างแก้ว, พญาปลาบู่ทอง และพญานกโพรดก เป็นต้น ในสวรรค์ชั้นที่ 1 หรือสวรรค์ชั้นล่างนี้ ยังประกอบไปด้วย สระใหญ่ 7 สระ ได้แก่ 1) สระกัณณมุนทะ อยู่ในสวรรค์ชั้นล่าง ในแต่ละแห่ง กว้างด้านละ 50 โยชน์ ยาวด้านละ 50 โยชน์ ซึ่งในสระกัณณมุนทะ ประกอบด้วยบัวสีต่างๆ อาทิ เช่น บัวสีขาว บัวสีเขียว และบัวสีแดง 2) สระรถการะ อยู่ในสวรรค์ชั้นล่าง ในแต่ละแห่ง กว้างด้านละ 50 โยชน์ ยาวด้านละ 50 โยชน์ ในสระรถการะ ประกอบด้วย จงกลอุบลชาติต่างๆ และประทุมชาติสีต่างๆ บริเวณโดยรอบเป็นที่พำนักของนักสิทธิ์และวิทยากร 3) สระอนโณดาต อยู่ในสวรรค์ชั้นล่าง ในแต่ละแห่ง กว้างด้านละ 50 โยชน์ ยาวด้านละ 50 โยชน์ ซึ่งในสระอนโณดาต มีช่องทางน้ำไหลออกจากสระ มีสัณฐานดังปากราชสีห์ เป็นที่สงสนานของเทพบุตรและเทพธิดา (ชูลีพรรณ ศรีสุนทร. 2548).

4) สระฉัตถันต์ อยู่ในสวรรค์ชั้นล่าง ในแต่ละแห่ง กว้างด้านละ 50 โยชน์ ยาวด้านละ 50 โยชน์ ซึ่งในสระฉัตถันต์ มีน้ำใสดังแก้วมณี ประกอบด้วยอุบลชาติ และปทุมชาติงามยิ่งนัก ที่มุมสระด้านทิศอีสาน เป็นที่พำนักของพญาช้างฉัตถันต์ และบริวาร 5) สระกุณณาละ อยู่ในสวรรค์ชั้นล่าง ในแต่ละแห่ง กว้างด้านละ 50 โยชน์ ยาวด้านละ 50 โยชน์ ซึ่งในสระกุณณาละ ประกอบด้วย บัวเบญจพิศพรรณ และพฤษชาติอันงามวิจิตร รอบสระเป็นที่สถูจรแห่งช้างประเสริฐ 10 ตระกูล และเป็นที่พำนักของวิทยากร 6) สระมหาทากินี อยู่ในสวรรค์ชั้นล่าง ในแต่ละแห่ง กว้างด้านละ 50 โยชน์ ยาวด้านละ 50 โยชน์ ซึ่งในสระมหาทากินี มีน้ำในสระใสดังแก้วมณี ที่มุมสระด้านตะวันตก มีต้นรังใหญ่ อันเป็นรมณีสถาน 7) สระสีหะปาตะ อยู่ในสวรรค์ชั้นล่าง ในแต่ละแห่ง กว้างด้านละ 50 โยชน์ ยาวด้านละ 50 โยชน์ ซึ่งในสระสีหะปาตะ เป็นรมณีสถาน เช่นเดียวกับสระมหาทากินี ผู้ที่จะได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นล่างนี้ จะต้องเป็นบุคคลที่เป็นสาวกผู้ภักดี และอุทิศตนต่อองค์มหาเทพทั้ง 3 พระองค์ ได้แก่ การเป็นสาวกผู้ภักดีอุทิศตนและเสียสละทั้งร่างกาย และจิตใจ ต่อองค์มหาเทพทั้ง 3 พระองค์ ได้แก่ พระพรหมเทพ พระวิษณุเทพ และพระคเณศวร เมื่อสาวกผู้ใดเป็นบุคคลผู้มีความจงรักภักดีต่อองค์มหาเทพแล้ว จะได้มาบังเกิดในสวรรค์ชั้นนี้ (ชูลีพรรณ ศรีสุนทร. 2548).

สวรรค์ชั้นกลางในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ในคัมภีร์พรหมไววรรตปุราณะ (ประทีป สวาโย. 2538). ได้เล่าถึงรายละเอียดของสวรรค์ชั้นที่ 2 เรียกว่า สวรรค์ชั้นกลาง ความว่า สวรรค์ชั้นกลาง เป็นที่สถิตของเหล่าทวยเทพยดา เทพบุตร เทพธิดา ฤๅษีผู้มีฌานแก่กล้า จัดอยู่ในกามภพ เป็นปรโลกฝ่ายสุคติภูมิ ในสวรรค์ชั้นนี้จะมีหลากหลายมาก ที่สุด เพราะว่าอยู่กึ่งกลางระหว่าง สวรรค์ชั้นล่างกับสวรรค์ชั้นสูงสุด จึงมีความเพียบพร้อมสุขสบายทุกอย่าง มีความสวยงาม และประณีตยิ่งนัก ในสวรรค์ชั้นนี้มีเหล่าเทพบุตร เทพธิดา พระฤๅษีผู้มีฌานสมาบัติแก่กล้า อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ในสวรรค์ชั้นนี้ประกอบด้วย ภูเขาวិเศษ 7 ลูก เรียกว่า “ภูเขาสัตตบริภัณฑ์” ได้แก่

1) ภูเขาขุณธร มีความสูง 42000 โยชน์ มีความหนา 42000 โยชน์ มีความลึก 42000 โยชน์ และจมอยู่ใต้น้ำได้ 42000 โยชน์ 2) ภูเขาอิสินธร มีความสูง 21000 โยชน์ มีความหนา 21000 โยชน์ มีความลึก 21000 โยชน์ และจมอยู่ใต้น้ำได้ 21000 โยชน์ 3) ภูเขากรวิก มีความสูง 10500 โยชน์ มีความหนา 10500 โยชน์ มีความลึก 10500 โยชน์ และจมอยู่ใต้น้ำได้ 10500 โยชน์ 4) ภูเขาสุทสนะ มีความสูง 5250 โยชน์ มีความหนา 5250 โยชน์ มีความลึก 5250 โยชน์ และจมอยู่ใต้น้ำได้ 5250 โยชน์ 5) ภูเขาเนมินธร มีความสูง 52675 โยชน์ มีความหนา 2675 โยชน์ มีความลึก 2675 โยชน์ และจมอยู่ใต้น้ำได้ 2675 โยชน์ 6) ภูเขาวิมุตตะ มีความสูง 1321 โยชน์ มีความหนา 1321 โยชน์ มีความลึก 1321 โยชน์ และจมอยู่ใต้น้ำได้ 1321 โยชน์ และ 7) ภูเขาอัสสกรณ มีความสูง 656 โยชน์ มีความหนา 656 โยชน์ มีความลึก 656 โยชน์ และจมอยู่ใต้น้ำได้ 656 โยชน์ ยังประกอบไปด้วยภูเขาสิเนรุราช ซึ่งเป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์บนสรวงสวรรค์ และต้นปาริชาติ เป็นต้นไม้วิเศษ ดอกปาริชาตนั้นเชื่อว่า หากใครได้ดมกลิ่นก็จะสามารถระลึกชาติได้ และยังมีภูเขามันทรคีรี อันเป็นภูเขาที่เป็นแหล่งกำเนิดของมณีนิพรัตน์ และพืชสมุนไพรโอสภทิพย์ต่างๆ มีสุทสนะมหานคร เป็นศูนย์กลางซึ่งเป็นที่สถิต ของท้าวสักกะเทวราช หรือพระอินทร์ ประกอบด้วย ทิพย์สมบัติ ได้แก่(ประทีป สวาโย. 2538).

1) พญาช้างเอราวัณ หมายถึง ไอยราวรรณเทพบุตร แปลงร่างเป็นช้างเผือก เป็นพาหนะของพระอินทร์ มีกายสูงใหญ่ได้ 1200000 วา มี 33 เศียร แต่ละเศียรมี 7 งา แต่ละงามี สระ 7 สระ แต่ละสระมีดอกบัว 7 กอ แต่ละกอมีดอกบัว 7 ดอก แต่ละดอกมี 7 กลีบ แต่ละกลีบมีนางฟ้า 7 องค์ แต่ละองค์มีบริวาร 7 นาง

2) บันฑุกัมพลศิลาอาสน์ หมายถึง แท่นหินมีสีดุกัมพลเหลือง เป็นที่สถิตของเทวราชพระอินทร์ ซึ่งบันฑุกัมพลศิลาอาสน์นี้ เป็นอาสน์ของเทวราชพระอินทร์ อันมีลักษณะพิเศษ คือเวลาพระอินทร์ประทับนั่งก็จะยุบลง เวลาเสด็จลุกขึ้นก็จะพุดขึ้น มีสภาพอ่อนนุ่มนิ่ม แต่พอมีเหตุอะไรเกิดขึ้นแท่นทิพย์นี้ก็จะแข็งดุจศิลาขึ้นมาทันที

3) เวชยันต์ หมายถึง ปราสาทวิมาน หรือราชรถของพระเทวราชอินทร์ อันเป็นที่ประทับของเทวราชพระอินทร์ มีความกว้างใหญ่ไพศาลมาก และมีเหล่านางเทพอัปสร 500 ตน คอยเป็นบริวารรับใช้ และในถัดจากนั้นขึ้นมา คือเป็นเทพดาวนพเคราะห์ทั้ง 9 ตน คอยดูแลรักษาอยู่ (ประทีป สวาโย. 2538).

ผู้ที่จะได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นกลางนี้ มักจะต้องเป็นบุคคลที่ยึดมั่นในคุณธรรม ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมในศาสนาพราหมณ์ คือเป็นบุคคลผู้ปฏิบัติตามหลักโยคะ 4 ประการ ได้แก่ 1) กรรมโยคะ หมายถึง การทำความดีโดยไม่หวังผลตอบแทน 2) ชยानโยคะ หมายถึง การปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง 3) ภักติโยคะ หมายถึง การอุทิศตนต่อพระผู้เป็นเจ้า และ 4) ราชาโยคะ หมายถึง การรวมจิตให้เป็นหนึ่งเดียวกับองค์มหาเทพ และหากสาวกผู้มีความศรัทธาอย่างแรงกล้า ได้ยึดถือและปฏิบัติตามหลักธรรม 4 ประการนี้แล้ว ในคัมภีร์พระเวทได้ระบุเอาไว้ว่า สาวกผู้นั้นจะได้มาบังเกิดอยู่ในสวรรค์ชั้นกลางแห่งนี้นั่นเอง

สวรรค์ชั้นสูงสุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ในคัมภีร์พรหมไววรรตปุราณะ ได้เล่าถึงรายละเอียดของสวรรค์ชั้นที่ 3 เรียกว่า สวรรค์ชั้นสูงสุด ความว่า “สวรรค์ชั้นสูงสุด” เป็นที่สถิตของมหาเทพทั้ง 3 พระองค์ ได้แก่ พระพรหมเทพ พระวิษณุเทพ และพระศิวะเทพ ซึ่งมหาเทพทั้งสามพระองค์นี้ถือว่า พระองค์ทรงเป็นมหาเทพสูงสุดของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จัดอยู่ในกามภพ และเป็นปรโลกฝ่ายสุคติภูมิ ในสวรรค์ชั้นนี้มีความหลากหลายมากที่สุด เพราะว่าเป็นสวรรค์ชั้นสูงสุด จึงมีความเพียบพร้อมสุขสบายทุกอย่าง มีความสวยงาม และประณีตยิ่งนัก ในสวรรค์ชั้นนี้มีเหล่าเทพบุตร และเทพธิดาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งในสวรรค์ชั้นนี้ ประกอบด้วยมีดังนี้

1) เขาไกรลาส (พระราชครูวามเทพมูนิ. 2509) หมายถึง เขาที่ประเสริฐสูงสุดในบรรดาเขาทั้งปวง เป็นที่ประทับของพระศิวะเทพ เขาไกรลาสเป็นศูนย์กลางของไตรโลก ประกอบด้วย สวรรค์ มนุษย์บาดาล เขาไกรลาสเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำสำคัญหลายสาย อาทิ เช่น แม่น้ำคงคา และแม่น้ำสินธุ ในคัมภีร์รามายณะ คัมภีร์มหาภารตะได้ระบุว่า “เขาไกรลาสเป็นเขาศักดิ์สิทธิ์หากผู้ใดได้ถูกต้องสัมผัส ผู้นั้นจะได้ไปสู่สรวงสวรรค์” ได้เขาไกรลาสมีบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ หากใครที่ได้ดื่มกิน จะมีชีวิตที่ยืนยาว ในคัมภีร์พระเวทกล่าวว่า หากผู้ใดได้ทำการบำเพ็ญเพียรภวานาต่อองค์พระศิวะมหาเทพด้วยความศรัทธาอย่างแรงกล้า เมื่อสิ้นชีพไปแล้วจะได้มาบังเกิดอยู่ ณ เขงเขาไกรลาสนี้ เขาไกรลาสเป็นที่อยู่ของพระศิวะเทพกับพระแม่อุมาเทวี เป็นเขาสูงและมีเทพยดารักษาตลอดทั้ง 4 ทิศ และเขาไกรลาสนั้น จะถูกปกคลุมด้วยหิมะสีเงินยวง มีอากาศที่หนาวเย็นตลอดเวลา ในคัมภีร์พรหมปุราณะเล่าว่า เขาไกรลาสสถานที่สถิตของมหาเทพ แห่งศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

2) พรหมโลก หมายถึง ดินแดนของพระพรหมเทพ (พระราชครูวามเทพมูนิ. 2509) เป็นภพภูมิที่สถิตอยู่เสวยสุขของพระพรหมเทพ ผู้อุบัติเกิดในพรหมวิมานในพรหมโลก เป็นแดนซึ่งมีแต่ความสุขอันเกิดจากฉันทานั่น คัมภีร์พระเวทกล่าวว่า “พรหมโลก” ปรากฏอยู่ในสรวงสวรรค์ชั้นสูงสุด เป็นที่สถิตของพระพรหมเทพ และเป็นภพที่ปราศจากความทุกข์ ที่เนื่องด้วยกามราคะ ในคัมภีร์พรหมปุราณะ อันเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาพราหมณ์เชื่อกันว่า พระพรหมเทพเป็นผู้ประทานมาให้ เนื้อหาสาระในพระคัมภีร์นั้น ได้ระบุถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพรหมเทพ ความว่า “พระพรหมเทพ” ทรงสถิตอยู่ ณ พรหมโลก ซึ่งพรหมโลกนั้นมีสถานะเป็นอาบะ เป็นภพอันยิ่งใหญ่หาขอบเขต และหาที่สุดมิได้ อยู่เหนือกาลเวลา อยู่เหนือทุกสรรพสิ่ง เป็นภพอันเป็นทิพย์ และเป็นดินแดนอันรื่นรมย์ มีความสุขสบายอยู่ตลอดเวลา ปราศจากความหนาว และความร้อน ปราศจากซึ่งภัย รากษส และอสูรต่างๆ ที่จะมารบกวน เป็นภพอันประเสริฐ เป็นภพอันวิเศษสุดในไตรโลก เป็นที่อยู่ของพรหมเทพผู้ทรงสร้างโลก และจักรวาลทั้งปวง พรหมโลก หมายถึง โลกอันเป็นที่อยู่ของพระพรหมเทพ และพระพรหมเทพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือมหาเทพผู้สร้างโลก มีเพียงพระองค์เดียว แต่เรียกได้หลายพระนาม อาทิ เช่น พระพรหมมา, พระพรหมธาดา, ท้าวจตุรมุข, ประชาบดี พรหมเทพมีสี่พักตร์ (หน้า) พระศอ (คอ) สวมลูกประคำ พระหัตถ์ (มือ) แต่ละข้างถือดอกบัว คัมภีร์ และหม้อน้ำ โดยมีพาหนะเป็นหงส์ มีพระชายา คือพระสุรัสวดีเป็นเทวีแห่งศิลปะวิทยาการ และความรอบรู้ คติชาวฮินดูเชื่อกันว่า “พรหมเทพเป็นผู้ลิขิต” ดวงชะตา

ชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย เรียกว่า “พรหมลิขิต” คือผู้ใดที่บูชาพระพรหมเทพอยู่เป็นนิจ พระองค์จะประทานพรให้สมหวัง เรียกว่า “พรพรหม” พระพรหมเทพยังเป็นเทพประจำทิศเบื้องบนอีกด้วย

๓) ไวกูญ หมายถึง สถานที่ประทับขององค์พระวิษณุเทพ คือจะอยู่ทางทิศเหนือของเกษียรสาคร (เกษียรสมุทร) หรือทะเลน่านม เป็นอาณาจักรที่กว้างใหญ่ไพศาลมาก เป็นภพอันยิ่งใหญ่ หาขอบเขตและหาที่สุดมิได้ อยู่เหนือกาลเวลา อยู่เหนือทุกสรรพสิ่ง เป็นภพอันเป็นทิพย์ เป็นภพอันเจริญรุ่งเรือง เป็นดินแดนอันรื่นรมย์ มีความสุขสบายอยู่ตลอดเวลา ปราศจากความหนาวและความร้อน ปราศจากซึ่งภัย รากษส และอสูรต่างๆ ที่จะมารบกวน เรียกว่า “เป็นภพอันประเสริฐ” และเป็นภพอันวิเศษสุดในไตรโลก อันเป็นที่อยู่ของพระวิษณุเทพ พระวิษณุเทพจะทรงประทับ อยู่บนหลังของพญาอนันตนาคราช ตามตำนานเล่าว่า “พญาอนันตนาคราช” เป็นผู้อุทิศตนรับใช้พระวิษณุเทพ คือเป็นพระแท่นบรรทมของพระองค์ เมื่อทรงบำเพ็ญโยคะนิทรา ซึ่งรู้จักในชื่อว่า นารายณ์บรรทมสินธุ์ ในคัมภีร์วิษณุปุราณะเล่าว่า “พระวิษณุเทพ” หรือที่รู้จักกันในพระนามอีกอย่างหนึ่งว่าพระนารายณ์ ทรงเป็นหนึ่งในสามเทพตรีมูรติ ที่มีหน้าที่คุ้มครองดูแลรักษาทั้งสามโลก ได้แก่ โลกสวรรค์ โลกมนุษย์ โลกบาดาล พระนารายณ์มีรูปร่างลักษณะ คือพระวรกายจะมีสีที่เปลี่ยนไปตามยุค ฉลองพระองค์ดั่งกษัตริย์ มีมงกุฎทองมีอาภรณ์สี่เหลี่ยม พระหัตถ์มีอยู่สี่กร ทรงสังข์ จักรสุทรรศน์ คทาเกาโมทกั และดอกบัว พระวิษณุเทพจะทรงประทับอยู่ที่เกษียรสมุทร (ทะเลน่านม) โดยส่วนมากจะบรรทมอยู่บนหลังพญาอนันตนาคราช โดยมีพระชายา คือพระแม่ลักษมีคอยดูแลอยู่เสมอ พาหนะของพระวิษณุเทพ คือพญาครุฑ (พระราชครูวามเทพมุนี. 2509)

ในคัมภีร์มัตยปุราณะ ได้เล่าว่าพระวิษณุเทพ คือมหาเทพผู้ปกป้องรักษาโลกมนุษย์ ซึ่งพระวิษณุเทพ มีพระชายา คือพระแม่ลักษมี พระแม่เจ้าผู้ประทานความอุดมสมบูรณ์ และความผาสุกแก่ผู้ศรัทธา ผู้ซึ่งคอยอยู่เคียงข้างพระวิษณุ และคอยอวตารไปเป็นชายาพระวิษณุในทุกภพทุกชาติ “พระวิษณุเทพ” เป็นผู้ประทานแสงสว่าง ส่องกระจายไปยังทุกสากลโลก ทรงล่วงรู้ความเป็นไปทุกอย่าง ทรงล่วงรู้ความนึกคิดภายในจิตใจของสรรพชีวิต ทรงตัดสินปัญหาด้วยสำนักอันสูงสุด แห่งพระเป็นเจ้า ทรงขจัดบาป และความขัดข้องแก่ผู้ปฏิบัติโยคะ และนั่งสมาธิระลึกถึงพระองค์ พระวิษณุเทพมักปรากฏให้ประจักษ์ ในรูปร่างอันงดงามที่สุด ฉลองพระองค์ด้วยอาภรณ์สดใส สว่างราวกับทองคำ เรือนร่างประดับด้วยเครื่องนิมพิมาอาภรณ์ อันวิจิตรตระการตา มีความอ่อนโยน ยิ้มแย้มอยู่เสมอ พระองค์โปรดการเอื้อเฟื้อ โปรดการมอบความสุขแก่มวลมนุษย์ พระองค์เป็นสัญลักษณ์แห่งความภูมิฐานและการชนะทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนที่ประทับของพระวิษณุเทพ คือสวรรค์ที่พระวิษณุประทับอยู่นั้นจะอยู่ในมหาสมุทร เรียกว่า “เกษียรสมุทร” เป็นทะเลน่านมร่วมกับพระชายา คือพระแม่ลักษมี พระองค์จะประทับอยู่ที่นั่นเสมอ และคอยรับฟังปัญหาจากเหล่าฤๅษี ทวยเทพ และมนุษย์

การมีศรัทธาต่อองค์มหาเทพ

ในคัมภีร์คิเวปุราณะกล่าวว่า (พระราชครูวามเทพมุนี. 2509) การมีศรัทธาต่อองค์มหาเทพนั้นก็จะทำให้ไปบังเกิดในสวรรค์ อาทิ เช่น การบูชาคิเวลึงค์ขององค์พระคิเวมหาเทพ ซึ่งคิเวลึงค์นั้นเป็น

ประดุจดั่งตัวแทนขององค์มหาเทพ ตามคติของไศวะนิกายในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อันเป็นนิยายที่นับถือพระศิวะเทพเป็นใหญ่สูงสุดในบรรดาเทพทั้งหลาย เครื่องหมายที่เป็นองค์แทนของพระศิวะเทพนั้น ชาวอินเดียในสมัยโบราณใช้รูปของศิวะลึงค์ หรือเครื่องเพศของชายเป็นสัญลักษณ์สำคัญโดยให้เหตุผลที่ว่า คือสัญลักษณ์แห่งพระผู้สร้าง สัญลักษณ์แห่งการให้กำเนิด คติการนับถือนี้ นับว่ามีมานานมากที่สุดนับพันปี การนับถือพระศิวะเทพนั้น มักมีการทำรูปสมมุติของพระองค์ ด้วยการทำเป็นศิวะลึงค์ หรือสัญลักษณ์แห่งเพศชายด้วยเชื่อว่า “พระศิวะเทพ” คือเทพเจ้าแห่งการกำเนิด

การบูชาศิวะลึงค์ขององค์พระศิวะเทพ ก็สามารถไปสู่สวรรค์ได้เช่นกัน หากสาวกทั้งหลายได้เคารพบูชาศิวะลึงค์ ด้วยจิตใจที่เลื่อมใสศรัทธา มั่นคงในศรัทธาที่ตนได้กระทำอยู่ ก็ย่อมจะมีอันสงส์ที่จะนำพาวิญญาณหลังความตาย ไปสู่สรวงสวรรค์ได้เช่นกัน ซึ่งศิวะลึงค์ทั้ง 12 แห่งนี้ เป็นศิวะลึงค์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์มาก ปรากฏอยู่ ณ ประเทศอินเดีย ในคัมภีร์พระเวทยังระบุอีกว่า สาวกคนใดได้มาสักการบูชาศิวะลึงค์ ขององค์พระศิวะมหาเทพ ด้วยความจริงใจ และศรัทธาอย่างเต็มเปี่ยมแล้ว ย่อมจะได้รับความสุข และความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ครั้นเมื่อสิ้นชีพจากมนุษยโลกแล้ว จะได้ไปบังเกิด ณ สรวงสวรรค์ในเทวโลก จะได้เสวยทิพย์สมบัติ ในภพสวรรค์ตลอดสิ้นกาลนาน จากข้อความอันศักดิ์สิทธิ์ในคัมภีร์พระเวทนี้ จึงทำให้เกิดความศรัทธา ของชาวอินเดียอย่างมากมาย ได้มาทำการสักการบูชาศิวะลึงค์ขององค์พระศิวะมหาเทพ อยู่เนืองนิตย์เป็นประจำอย่างไม่ขาดสาย เพราะเชื่อว่า หากบูชาศิวะลึงค์ ด้วยจิตที่เลื่อมใสศรัทธาแล้ว เมื่อสิ้นชีพจากมนุษย์ก็จะได้ไปบังเกิด ในสรวงสวรรค์ และได้เสวยทิพย์สมบัติ ในเทวโลกตลอดกาลนาน

การปฏิบัติตามหลักโยคะสี่

ในคัมภีร์ศิวะปุราณะกล่าวว่า การปฏิบัติโยคะถวายพระผู้เป็นเจ้า จะทำให้ไปบังเกิดในสวรรค์ได้ หลักธรรมอันประเสริฐปรากฏอยู่ในคัมภีร์ภควัทคีตา (ปิยมาศ ทิวลิป. 2558) ความว่า สาวกผู้ใดปฏิบัติโยคะวิธีเพื่อน้อมถวายแด่พระผู้เป็นเจ้า ผู้นั้นจะได้ไปสู่พรหมโลก พระฤषีวิศวามิตร ท่านได้อธิบายว่า “โยคะวิธีกรรม” ได้แก่ 1) กรรมโยคะ คือการทำความดีโดยไม่หวังผลตอบแทน 2) ชยานโยคะ คือการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญาความรู้แจ้ง 3) ภักติโยคะ คือการภักดีอุทิศตนต่อพระผู้เป็นเจ้า และ 4) ราชาโยคะ คือการรวมจิตเป็นหนึ่งเดียวกับองค์มหาเทพ ในคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูได้กล่าวว่า วิญญาณเป็นอมตะจึงไม่ตายตามร่างกาย การตายเป็นเพียงวิญญาณออกจากร่างเท่านั้น เพราะร่างกายไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ วิญญาณก็จะไปถือเอาร่างใหม่ เรียกว่า การเกิดใหม่ ดุจคนสวมเสื้อที่เก่าคร่ำคร่า จึงไปหาชุดใหม่สวมใส่แทน เรียกว่า สังสารวัฏ คือการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ร่ำไป トラบที่ยังไม่บรรลุความหลุดพ้นหรือโมกษะ ชาวฮินดูเชื่อว่าโมกษะ เป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ผู้เข้าถึงโมกษะจะไปอยู่กับพระพรหมเทพชัวันรันดร์ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด ตายเกิดอีกต่อไป การปฏิบัติเพื่อบรรลุโมกษะนั้น มีหลักปฏิบัติอยู่ถึง 4 ประการ มีดังนี้

1) กรรมมรรค คือการปฏิบัติด้วยการประกอบการณ์ ตามหน้าที่ด้วยความขยันขันแข็ง แต่ทำงานด้วยจิตใจสงบ ไม่หวังผลตอบแทน เรียกผู้ที่ปฏิบัติว่า “กรรมโยคิน” 2) ชยานมรรค คือการปฏิบัติ

เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงว่า ปรมาตมมันเป็นสิ่งเดียวที่มีอยู่ วิญญาณที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับปรมาตม หรือวิญญาณสากล 3) ภักติมรรค คือความจงรักภักดีต่อเทพเจ้า ที่ตนเคารพนับถือ เรียกผู้ปฏิบัติว่า “ภักติโยคิน” 4) ราชมรรค คือการปฏิบัติเกี่ยวกับการฝึกทางใจ บังคับใจให้อยู่ในอำนาจ ด้วยการบำเพ็ญโยคะ เรียกผู้ปฏิบัติว่า “ราชโยคิน” พระฤชเวายาสท่านได้อธิบายถึงการปฏิบัติโยคะ 4 อย่าง เพื่อถวายพระผู้เป็นเจ้าความว่า การปฏิบัติโยคะวิธีอันประเสริฐนั้น ผู้ปฏิบัติต้องตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์ ถือพรตบำเพ็ญเพียรภาวนาอย่างมุ่งมั่นและจริงจัง การปฏิบัติโยคะวิธีทั้ง 3 ประการนี้ ต้องอาศัยความเพียรอย่างมากผู้ปฏิบัติภาวนาพึงตั้งจิตอธิษฐานถึงองค์มหาเทพทั้ง 3 ได้แก่ (ปิยมาศ ทิวลิป. 2558).

1) ตั้งจิตถึงองค์พระพรหมเทพ (กายภาวนา) 2) ตั้งจิตถึงองค์พระวิษณุเทพ (วาจาภาวนา) และ 3) ตั้งจิตถึงองค์พระศิวะเทพ (จิตตภาวนา) นอกจากนี้ “การปฏิบัติโยคะวิธีกรรม” ยังเป็นสิ่งที่ช่วยให้จิตได้ระลึกถึงองค์พระผู้เป็นเจ้าซึ่งหากว่าผู้ปฏิบัติได้กระทำอย่างเต็มกำลังศรัทธาแล้ว โยคะนั้นย่อมมีพลังมากมีอานุภาพมาก ในพระเวทย์ระบุเอาไว้อีกว่า (ปิยมาศ ทิวลิป. 2558). “พระศิวะเทพนั้นพระองค์ทรงโปรด การปฏิบัติโยคะวิธี 4 ประการ ของสาวกผู้ศรัทธาต่อพระองค์ พึงปฏิบัติต่อพระองค์โดยโยคะนั้น” คือโยคะนั้นยังหมายถึงพระผู้เป็นเจ้าทั้ง 3 พระองค์ ได้แก่ 1) กรรมโยคะ หมายถึง พระพรหมเทพ (เทพผู้สร้าง) 2) ขยานโยคะ หมายถึง พระวิษณุเทพ (เทพผู้รักษา) 3) ภักติโยคะ หมายถึง พระศิวะเทพ (เทพผู้ทำลาย) และ 4) ราชาโยคะ หมายถึง พระตรีมูรติ (เทพผู้มีเมตตา) ในคัมภีร์ปุราณะรัตนะ แต่งโดยพระมหาฤชฤกษ์ ไทวปายน ส่วนหนึ่งของคัมภีร์ได้เล่าถึงการปฏิบัติโยคะวิธีทั้ง 4 ประการ ความว่า “ผู้ใดปฏิบัติตามโยคะวิธี ผู้นั้นจักได้ไปสู่สรวงสวรรค์” การปฏิบัติโยคะวิธีกรรมนั้น เป็นทางลัดสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกับองค์พระผู้เป็นเจ้า

กรรมโยคะในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

กรรมมรรค หรือกรรมโยคะ หมายถึง การปฏิบัติตนด้วยการประกอบการทำงานตามหน้าที่ ด้วยความขยันขันแข็ง และจะต้องทำงานด้วยจิตใจที่สงบ คือไม่หวังผลตอบแทนใดเลย จึงเรียกผู้ปฏิบัตินี้ว่าเป็นกรรมโยคิน กล่าวคือศาสนิกชนในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น หากว่าอยากจะไปเกิดในสวรรค์ ก็จะต้องทำหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ที่สุด หน้าที่ในทางศาสนาพราหมณ์ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เมื่อทุกคนทำหน้าที่ด้วยความตั้งใจจริงแล้ว ทุกคนก็จะประสบความสำเร็จ ในหน้าที่ที่ได้กระทำอยู่นั่นเอง ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกล่าวว่า การช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน (ปิยมาศ ทิวลิป. 2558). ถือว่าจัดอยู่ในกรรมมรรค หรือกรรมโยคะ ซึ่งผู้ใดช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนนั้น ถือว่าได้เป็นการช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยจิตใจที่เต็มเปี่ยมด้วยความกรุณาต่อผู้อื่น คืออยากให้ผู้อื่นนั้นมีความสุขเหมือนตนเอง ซึ่งสิ่งนั้นเป็นความเมตตา ที่เราได้กระทำออกมาจากใจของเราเองเพราะว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นเมื่อได้เห็นคนตกทุกข์ได้ยากแล้ว เรามักจะอยากเข้าไปช่วยเหลือเสมอแต่ว่าการช่วยเหลือจะหวังสิ่งตอบแทน หรือไม่ก็แล้วแต่คน การที่เราช่วยเหลือผู้อื่น โดยที่ไม่หวังสิ่งตอบแทนนั้น แสดงให้เห็นว่าเรายังมีจิตสำนึกที่ดี และยังคงมีจิตสาธารณะอยู่นั่นเอง

ถือว่าการปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างถูกต้อง ศาสนาพราหมณ์ถึงจะมีหลักธรรมคำสอนทางศาสนาเป็นอันมาก แต่ทว่าหลักคำสอนทางศาสนา ก็มุ่งเน้นให้ทุกคนช่วยเหลือกัน และมีความสามัคคีต่อกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ดังนั้น เราจึงควรที่จะรักษามันเอาไว้ โดยการให้จิตใจเป็นสาธารณะ คือเกิดจิตสำนึกที่ดีนี้อยู่กับเราไปได้นานอย่าให้ความฉลาด และความเห็นแก่ตัวของเรา มาพรากรมมันไปจากจิตใจของเราไปได้นั่นเอง การช่วยเหลือได้นั้นไม่เท่ากับการให้ โดยปราศจากสิ่งของตอบแทน กล่าวคือการให้ และการทำให้ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์นั่นเอง ซึ่งทุกคนบนโลกใบนี้ ควรจะมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีจิตใจอันบริสุทธิ์ปราศจากความกังวลทั้งมวล ซึ่งการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยอย่าได้หวังสิ่งใดตอบแทนมากจนเกินไป เพราะว่าเมื่อเรารู้จักให้เขา เขาอาจจะรู้จักเรียนรู้จากสิ่งที่เราให้ และให้เรากลับมาคืนบ้าง โดยที่เราไม่ได้ร้องขอเลยด้วยซ้ำนั่นเอง กรณียะคะนี่ถือว่ามีหลักธรรมในทางศาสนาพราหมณ์ ที่มีความสำคัญมากข้อหนึ่ง ซึ่งทำให้ทุกคนที่ประพฤติปฏิบัติตาม ได้เกิดความสุขทางจิตใจ คือจิตใจของบุคคลนั้น จะมีแต่ความเมตตากรุณาต่อบุคคลอื่น การช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความจริงใจต่อกัน ไม่หวังผลในการตอบแทนใดเลยนับว่าเป็นสิ่งที่หาได้ยากยิ่งนัก ถ้าหากว่าบุคคลใดที่สามารถกระทำได้อย่างนี้แล้ว นับว่าเป็นบุคคลที่ประเสริฐในทางศาสนา เพราะถือว่าได้ปฏิบัติโดยชอบธรรมตามหลักศาสนา

ขยานโยคะในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ขยานมรรคหรือขยานโยคะ หมายถึง การปฏิบัติตนเพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง และเห็นจริงว่าปรมาตมมันนั้น เป็นสิ่งเดียวที่มีอยู่ ซึ่งวิญญาณที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล หรือชีวาตมันถือว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับปรมาตมัน หรือวิญญาณสากล กล่าวคือในคัมภีร์ทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกล่าวว่า ความเชื่อในเรื่องการสละ การละวาง หรือการไม่ยึดติด นั้นถือว่าเป็นอุดมคติของวัฒนธรรม ชาวฮินดูเพียงอย่างแท้จริง ในขณะที่เดียวกันนั้นชาวฮินดูก็ยังมีความเชื่ออีกด้วยว่า หากจะวัดความยิ่งใหญ่ของมนุษย์ผู้หนึ่งนั้น ไม่ได้วัดด้วยสิ่งที่เขาได้มาหรือหามาได้ หากแต่วัดจากสิ่งที่เขาได้สละหรือละทิ้งไป ซึ่งความเชื่อดังกล่าวได้รับการยืนยัน ด้วยเหตุผลมานานนับศตวรรษว่า ความปรารถนานั้นนำไปสู่ความสับสนวุ่นวาย (ปิยามาส ทิวลิป. 2558).

ดังนั้น นักปรัชญาชาวฮินดูส่วนใหญ่ จึงได้ค้นหาหนทางในการขจัดความปรารถนา ด้วยการยกระดับความไม่ยึดติดในสิ่งใด ในพระเวทระบุเอาไว้ว่า ขยานโยคะ คือเป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงขึ้นมาว่า ปรมาตมันเป็นสิ่งเดียวที่มีอยู่ วิญญาณส่วนบุคคล หรืออาตมันเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันกับปรมาตมัน หรือวิญญาณสากล ในการสร้างญาณดังกล่าวให้เกิดขึ้น ทำได้โดยการดำเนินตามมรรคสี่ประการ ได้แก่ การแยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ป็นจริง และสิ่งที่ไม่เป็นความจริง เรียกว่า วิเวกะ การบำเพ็ญเนกขัมมะ คือการสละโลกียสุขทั้งมวล เรียกว่า ไวราคยะ การปลุกฝังคุณธรรมสี่ประการ คือการควบคุมกาย และประสาททั้งห้า ควบคุมใจยับยั้งไม่ให้ประสาททั้งห้าที่ควบคุมได้ กลับตกไปเป็นทาสของอารมณ์อีก การอดกลั้นอารมณ์ต่างๆ การอดกลั้นทนทานจะทำให้จิตใจเป็นสมาธิอย่างสมบูรณ์ และมีความจงรักภักดี เรียกว่า สลัมปัต และการฝึกฝนถึงความหลุดพ้น เรียกว่า มุมุกษตะวะ เรียกผู้ที่ปฏิบัติจนถึงขั้นสำเร็จว่าเป็นขยานโยคิน

ในหลักปรัชญาธรรมอินเดีย และหลักศาสนาของชาวอินเดียได้พบคำต่างๆ อาทิ เช่น คำว่า การเสียสละ การอุทิศตน การทำบุญทำทาน การบำเพ็ญตบะ การละวางอยู่เสมอ องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ในภาพนำทางของชาวอินเดีย ได้แก่ ความเชื่อในเรื่องของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสรรพสิ่งต่างๆ โดยหลักสำคัญนั้นอยู่ที่การสร้าง ความเป็นหนึ่งเดียวของความเป็นจริง และชี้ให้เห็นถึงกลไก ซึ่งปัจเจกบุคคลจะสามารถตระหนักรู้ถึงสิ่งนั้นได้ ในศาสนาฮินดูนั้น อุดมคติสูงสุดที่บุคคลต่างดั้นรนจะไปให้ถึงนั้น คือปรมาตมัน ซึ่งปรมาตมันนี้ไม่ใช่ทั้งสิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต แต่เป็นสภาวะซึ่งการแบ่งแยก (ปิยามาส ทิวลิป. 2558). หรือความแตกต่างนั้นถูกทำให้หมดไปและความเป็นหนึ่งเดียวเข้ามาแทนที่ ปรมาตมันถือว่าเป็นคำสอนสำคัญ ที่เน้นหนักอยู่ในคัมภีร์อุปนิษัท ปรมาตมัน คือวิญญาณสากล หรือเป็นความจริงอันสูงสุด เรียกว่า อันติมะสัจจะ แต่ว่าในบางที่เรียกว่าพรหมัน กล่าวคือปรมาตมันนั้นถือว่าเป็นศูนย์รวมของวิญญาณย่อยทั้งหลาย ที่เรียกกันว่าอาตมันหรือชีวาตมัน ดังนั้น คัมภีร์อุปนิษัทจึงสอนว่า อาตมัน คือพรหมัน ผู้ที่รู้จักและได้เข้าใจอาตมันจึงเท่ากับรู้จักและเข้าใจพรหมมัน ผู้ที่รู้จักพรหมมันผู้นั้นจะเข้าถึงโมกษะ คือภาวะแห่งความหลุดพ้น คืออยู่ร่วมกับพรหมันหรือปรมาตมันอันเป็นวิญญาณสากลได้นั่นเอง ในทัศนะของชาวอินเดีย หรือพราหมณ์-ฮินดูนั้น ได้มีความเชื่อว่า อาตมันหรือชีวาตมันคือตัวตนของเรา ประกอบด้วย ส่วนสำคัญสองส่วนด้วยกัน คือส่วนแห่งร่างกาย คือตัวตนอย่างหยาบ และส่วนแห่งจิตวิญญาณ คือตัวตนอย่างละเอียด ในส่วนแห่งร่างกายนั้นถือว่าเป็นส่วนที่หยาบ ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง เพราะมีการแตกสลายไปตามกาลเวลา แต่ในส่วนแห่งจิตวิญญาณ อันเป็นส่วนละเอียดนั้นเป็นอาตมัน หรือเป็นตัวตนที่แท้จริง เพราะจิตวิญญาณนั้นจะไม่มีวันตาย หรือแตกสลายไปเช่นส่วนแห่งร่างกาย เพราะว่าวิญญาณของสรรพสิ่งแต่ละดวงนั้น เป็นอาตมันย่อยที่แยกออกจากอาตมันใหญ่ ซึ่งเป็นวิญญาณสากลที่เรียกว่า ปรมาตมัน ดังนั้น เมื่อปรมาตมัน หรือวิญญาณสากลเป็นอมตะ อาตมันหรือชีวาตมัน ซึ่งเป็นวิญญาณย่อย เป็นตัวตนย่อยนั้นจึงเป็นอมตะด้วย (กรรณา กุศลาลัย. 2510)

อย่างไรก็ตาม อาตมันและปรมาตมันนั้น มีความแตกต่างกันตรงที่ว่า ปรมาตมันไม่ได้ถูกจำกัดหรือผูกพันอยู่กับสิ่งใดเป็นอมตะภาวะ เป็นอยู่ด้วยตัวเอง ไม่มีการเกิดและไม่มีการตาย แต่สำหรับชีวาตมัน หรืออาตมันนั้นจะถูกจำกัดด้วยร่างกาย ที่มีการแตกดับจึงได้รับความทุกข์ยากลำบากต่างๆ จากการเวียนว่ายตายเกิดของร่างกาย ไปในภพชาติใหญ่น้อยต่างๆ อย่างไม่มีวันจบสิ้น จนกว่าบุคคลนั้นจะฝึกฝนตนเอง ให้รู้แจ้งเห็นจริงในอาตมันของตนเองว่า เป็นอันเดียวกันกับปรมาตมัน หรือพรหมันจึงจะบรรลุโมกษะ คือการหลุดพ้นจากความทุกข์ ซึ่งตามความคิดจิตใจของชาวอินเดียซึ่งถูกกำหนดรูปร่างโดยขนบธรรมเนียมโบราณ และวัฒนธรรมนั้นแท้จริงแล้ว โลกของเรานั้นเป็นเพียงภาพมายา ในการใช้คำว่ามายานั้น ไม่ได้หมายถึงว่าโลกของเราจะเป็นมายา เสียจนกระทั่งจุดยืนซึ่งใช้สนับสนุนข้อโต้แย้งของเรานั้น อาจจะหมายถึงว่ารูปแบบ และโครงสร้างนั้นเป็นมายา บ่อยครั้งที่เรามักนึกกันไปว่า รูปแบบและโครงสร้างในโลกของเรานั้น เป็นความเป็นจริงตามธรรมชาติ มากกว่าจะเป็นผลผลิตมาจากจิตใจของเรา มายาหมายถึงความเข้าใจผิด หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ในการจัดประเภท หรือแนวความคิดในการสร้างความ เป็นจริง

ภักติโยคะในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ภักติภรรครหรือภักติโยคะ หมายถึง ความจงรักภักดีต่อเทพเจ้า ที่ตนได้เคารพนับถือ จึงได้มีการเรียกผู้ปฏิบัติว่าเป็นภักติโยคิน กล่าวคือสาวกผู้ใดมีความเคารพศรัทธา ในองค์มหาเทพทั้งสามพระองค์ คือพระพรหมเทพ พระศิวะเทพ และพระวิษณุเทพ หากว่าเหล่าสาวกมีความศรัทธาอย่างมั่นคงเต็มเปี่ยม ในองค์มหาเทพทั้งสามนี้แล้ว (กรณมา กุศลาสัย. 2510)บุคคลนั้นหรือสาวกผู้ศรัทธานั้นก็ย่อมที่จะสามารถเข้าถึงสวรรค์ได้เช่นกัน ดังมีข้อความสำคัญได้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์รามายณะ ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูว่า ผู้ใดได้บูชาองค์มหาเทพทั้งสามด้วยจิตใจที่ภักดีแล้ว บุคคลนั้นก็จะได้รับพรวิเศษจากพระองค์ ซึ่งในคัมภีร์มหากาพย์ หรือคัมภีร์มหาภารตะยุทธ ถือว่าเป็นคัมภีร์ที่มีชื่อเสียงที่สุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และได้มีอิทธิพลแก่ชาวอินเดียมากที่สุด ยังได้เล่าถึงการที่สาวกขององค์มหาเทพ ได้ทำการภาวนาบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อบูชาองค์มหาเทพ และได้ปฏิบัติภักติโยคะด้วยวิธีการต่างๆ เป็นอันมาก คือด้วยการสวดมนต์ บ้าง ด้วยการภาวนาบ้าง เพื่อถวายแด่องค์มหาเทพทั้งสาม จนในที่สุดองค์มหาเทพทั้งสาม ก็จะต้องเสด็จลงมาให้พรแก่สาวกผู้นั้น

อาทิ เช่น ทศกัณฐ์ คือมหาราชแห่งกรุงลงกา (กรณมา กุศลาสัย. 2510)ได้รับพรจากพระศิวะเทพว่า จะไม่ถูกสังหารโดยเทพ พระฤๅษี คนธรรพ์ วิทยาธร และอสูรราชสต่าง ๆ แต่จะถูกสังหารโดยมนุษย์ และวานรเท่านั้น วีรฆณ คือเจ้าแห่งมหานครเทพปุระ ได้รับพรจากพระศิวะเทพว่า เมื่อใดที่วีรฆณสวดมนต์ พระองค์ก็จะเสด็จมาปรากฏอยู่ต่อหน้า รณพักตร์ คือบุตรชายของทศกัณฐ์ ได้รับพรจากพระพรหมเทพว่า ไม่มีอาวุธใดที่สามารถสังหารได้ แต่จะถูกสังหารโดยผู้ที่ไม่ได้กินข้าว 14 ปี และไม่นอน 14 ปี วิชฌณญมาลี คือจอมอสูรแห่งเขตรีกูฏ ได้รับพรจากพระศิวะเทพว่า ไม่มีอาวุธใดสังหารได้ นอกจากตรีศูลขององค์พระศิวะเทพเท่านั้น หิรัณยกิปู คือราชาอสูรแห่งโลกบาดาล ได้รับพรจากพระพรหมเทพว่า จะไม่ตายด้วยมนุษย์ เทพ ฤๅษี คนธรรพ์ นักสิทธิ์ วิทยาธร อาวุธ ยาพิษหรือสัตว์ร้ายต่างๆ ไม่ตายในน้ำ และบนบก ไม่ตายในบ้านและนอกบ้าน ไม่ตายตอนกลางวัน และในกลางคืน หิรัณยักษ คืออสูรจอมมายา ได้รับพรจากพระพรหมเทพว่า ให้สามารถม้วนแผ่นพระธรณีได้ทั้งหมดสี่ ทวีป กุมภกรรณ คือพระอนุชาของทศกัณฐ์ ได้รับพรจากพระพรหมเทพว่า ขอให้ได้นอนหลับตลอดกาล หากเมื่อใดที่ตื่นก่อนเวลา จะต้องถูกสังหารตายโดยพระนารายณ์อวตาร พิเภก คือพระอนุชาองค์ที่สองของทศกัณฐ์ ได้รับพรจากพระพรหมเทพว่า ขอให้มีความธรรมจนสิ้นชีวิต หนุมาน คือร่างอวตารปางหนึ่งของพระศิวะเทพ ได้รับพรจากพระพรหมเทพว่า ขอให้มีความสามารถด้านทศพรพหมาสตร์ได้ และพระลักษมณ์ คือพระอนุชาของพระราม ได้รับพรจากพระพรหมเทพว่า ขอให้มีความยืนยาว โดยไม่ต้องกินข้าว และไม่ต้องนอน

อาจจะกล่าวได้ว่า การบูชาองค์มหาเทพทั้งสามนั้น ถือว่าเป็นการบูชาแบบภักติโยคะวิธี ในคัมภีร์พระเวททางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น ได้มีการกล่าวถึงภักติโยคะเอาไว้ว่า ภักติโยคะเป็นพิธีสำคัญในการบูชาองค์มหาเทพทั้งสามพระองค์ คือพระศิวะเทพ พระพรหมเทพ และพระวิษณุเทพ ส่วนอาณิสสของการบูชาที่ถูกต้อง ตามหลักยัญญะพิธีกรรมนั้น คือจะมีผลที่เต็มเปี่ยมด้วยพลังอันศักดิ์สิทธิ์แห่งองค์มหาเทพ และภักติโยคะจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งในคัมภีร์พระเวท ในส่วนของการบูชาองค์มหาเทพทั้งสาม

พระองค์ ในคัมภีร์ยชุรเวทของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้บอกถึงการบูชาองค์เทพที่ถูกต้องตามหลักของการบูชาว่า

การได้สวดมนต์ภาวนาบูชา ถึงองค์พระผู้เป็นเจ้าทั้งสามโลก ทำให้ไปบังเกิดในสวรรค์ได้ ในคัมภีร์พระเวทอันศักดิ์สิทธิ์ ได้ระบุถึงบทมนต์ที่ใช้สวดภาวนาถึงองค์มหาเทพทั้งสามพระองค์ ได้แก่ พระพรหมเทพ พระวิษณุเทพ และพระศิวะเทพ เพราะว่าการสวดมนต์ ภาวนาถึงองค์มหาเทพนั้น เปรียบเหมือนการได้เข้าเฝ้าพระองค์อย่างใกล้ชิด และเพื่อเป็นการแสดงออกถึง การเป็นสาวกผู้ศรัทธาอย่างแท้จริง หากว่าสาวกผู้ศรัทธาต่อองค์มหาเทพ ได้สวดมนต์ภาวนาถึงองค์มหาเทพ ด้วยจิตใจที่ซื่อสัตย์ และภักดีแล้ว องค์มหาเทพย่อมที่จะรับรู้ และย่อมประทานพร ให้กับผู้นั้นอย่างแน่นอน

ราชโยคะในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ราชมรรคหรือราชโยคะ หมายถึง การปฏิบัติตนเกี่ยวกับการฝึกทางจิตใจ คือเป็นการบังคับจิตใจให้อยู่ในอำนาจ ด้วยการบำเพ็ญโยคะภาวนา จึงมีการเรียกผู้ปฏิบัติว่าเป็นราชโยคิน กล่าวคือในคัมภีร์พระเวทได้มีการระบุเอาไว้ว่า โมกษะเป็นหลักความดีสูงสุด หลักคำสอนในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูได้สอนว่า ผู้ใดรู้แจ้งในอาตมอันของตนว่า เป็นหลักอาตมอันของโลกพรหมแล้ว ผู้นั้นย่อมพ้นจากสังสารวัฏ ก็จักพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด และไม่ปฏิสนธิอีกตลอดไป กล่าวคือหลักโมกษะประกอบด้วยสาระสำคัญสองประการ มีดังนี้ การนำอาตมอันเข้าสู่ปรมาตมอันด้วยการปฏิบัติธรรม เพื่อให้วิญญาณของตนเข้าร่วมกับปฐมวิญญาณ เรียกว่า เข้าถึงโมกษะ คือความหลุดพ้นจากวัฏสงสารวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงโมกษะ ได้นำเสนอหลักปฏิบัติที่สำคัญ คือราชโยคะเป็นแนวทางของการปฏิบัติที่สำคัญเป็นอย่างมาก ในคติทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเชื่อว่า บุคคลใดได้ปฏิบัติตามราชโยคะอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ทุกประการแล้ว บุคคลนั้นก็จะสามารถมีความสุขในปัจจุบันชาติ เมื่อได้ละอัฐภาพจากมนุษย์โลกนี้แล้ว บุคคลนั้นจะได้ไปสู่โลกสวรรค์เป็นที่อุปติ(กรุณา กุศลาสัย. 2510)

ราชโยคะจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งถือว่าเป็นหลักของการปฏิบัติที่สำคัญอย่างมากในคัมภีร์ปุราณะกล่าวว่าราชโยคะนี้ อันบุคคลใดกระทำโดยสมบูรณ์แล้ว จิตใจของผู้นั้นย่อมมั่นคงรวมเป็นหนึ่งเดียว คือเป็นจิตใจที่มีพลังอำนาจมาก จนสามารถรู้อนาคตล่วงหน้าได้ และสามารถทะลึงชาติเห็นอดีตชาติได้อีกด้วย ราชมรรคหรือราชโยคะนั้น ถือว่าเป็นหลักการทำสมาธิที่สำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในคัมภีร์ทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกล่าวว่า ราชโยคะเป็นการทำสมาธิขั้นสูงในทางศาสนาพราหมณ์ เป็นการทำสมาธิแบบละเอียดมาก ส่วนใหญ่ผู้ปฏิบัตินั้นมักจะเป็นจำพวกโยคีฤชิมมากกว่า เพราะว่าคนในสังคมอินเดียโดยทั่วไปแล้ว ไม่สามารถที่จะกระทำได้อย่างแน่นอน เพราะว่าเป็นการฝึกฝนอบรมทางจิตที่ต้องใช้สมาธิในระดับสูงมากต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการปฏิบัติราชโยคะถือว่าจัดเป็นสมาธิระดับสูงสุดของพราหมณ์ และมีความยากลำบากในการปฏิบัติตนเอง ราชโยคะจึงนับว่าการปฏิบัติตน เกี่ยวกับการฝึกทางจิตในระดับสูง เป็นการบังคับจิตใจให้อยู่ในอำนาจ ด้วยการบำเพ็ญเพียรโยคะภาวนาระดับสูง เรียกว่า สมาธิทางศาสนาพราหมณ์ระดับสูง โดยมีเป้าหมายหลัก เพื่อให้เกิดปัญญาที่รู้แจ้ง

บทสรุป

สรวงสวรรค์เป็นที่อยู่ของเหล่าเทพผู้มีฤทธิ์มาก และมีอยู่สามชั้น ซึ่งมีเขาพระสุเมรุราชเป็นแกนกลางของจักรวาล สรวงสวรรค์ชั้นล่าง เป็นที่สถิตของเหล่าครุฑ นาค กิณร กิณรี ยักษ์ รากษส และอสูร สรวงสวรรค์ชั้นกลาง เป็นที่สถิตของเหล่าเทพบุตร เทพธิดา ฤๅษีผู้มีฝีมือานแก่กล้า และสรวงสวรรค์ชั้นสูงสุด เป็นที่สถิตของมหาเทพสามพระองค์ คือพระพรหมเทพ พระวิษณุเทพ และพระศิวะเทพ สวรรค์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แบ่งออกเป็นสามประเภท ได้แก่ ประเภทที่หนึ่ง คือสรวงสวรรค์ชั้นล่าง อันเป็นที่สถิตอยู่ของเหล่าครุฑ นาค กิณร กิณรี ยักษ์ รากษส อสูร มีป่าหิมพานต์ สระใหญ่ 7 สระ อยู่ในสรวงสวรรค์ชั้นล่างอีกด้วย ประเภทที่สอง คือสรวงสวรรค์ชั้นกลาง อันเป็นที่สถิตอยู่ของเหล่าเทพบุตร เทพธิดา มหาฤๅษีผู้มีฝีมือานสมบัติแก่กล้า และมีภูเขาสัตตบริภัณฑ์ 7 ลูก ภูเขาสิเนรุราช ต้นปาริชาติ ภูเขามันทรคีรี ดาวนพเคราะห์ทั้ง 9 ดวง และดาวฤกษ์ 27 ดวง ในสรวงสวรรค์ชั้นนี้มีท้าวมหาราชทั้ง 4 เป็นผู้ดูแลรักษาอาณาจักรของสวรรค์

ประเภทที่สาม คือสรวงสวรรค์ชั้นสูงสุด อันเป็นที่สถิตอยู่ของมหาเทพสามพระองค์ คือพรหมเทพ ทรงสถิตอยู่ในพรหมโลก พระวิษณุเทพทรงสถิตอยู่ในไวกูณฑ์ และพระศิวะเทพ ทรงสถิตอยู่ในเขาไกรลาส การเข้าถึงสวรรค์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ต้องอาศัยการบำเพ็ญเพียร การปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพื่อรวมจิตใจเป็นหนึ่งเดียวกับพระผู้เป็นเจ้าทั้งสามพระองค์ คือพระพรหมเทพ พระวิษณุเทพ และพระศิวะเทพ การปฏิบัติบูชาต่อพระผู้เป็นเจ้า ได้แก่ การมีศรัทธาต่อองค์มหาเทพ การปฏิบัติตามหลักโยคะ 4 ประการ คือ กรรมโยคะ ชยานโยคะ ภักติโยคะ ราชาโยคะ ในคัมภีร์พระเวทได้ระบุว่า สาวกผู้ภักดีคนใดปฏิบัติอย่างจริงจัง ด้วยจิตที่เป็นกุศลศรัทธาแล้ว ย่อมที่จะนำพาบุคคลนั้น ไปสู่สวรรค์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้อย่างแน่นอน

เอกสารอ้างอิง

กิ่งแก้ว อุตถากร. (2556). ลักษณะของอิตตาและพรหมมัน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

กรุณา กุศลาลัย. (2510). การตวิทยา. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

กฤษฎา วิเชียรเพชร. (2552). ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู. กรุงเทพมหานคร: ไพลิน.

กองบรรณาธิการนันทมีบุ๊คส์. (2561). ตำนานเทพตะวันออก. กรุงเทพมหานคร: นันทมีบุ๊คส์.

ชลีพรรณ ศรีสุนทร. (2548). เทพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู. กรุงเทพมหานคร: ชีวันตารักษ์.

นิยะดา เหล่าสุนทร. (2543). คัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพมหานคร: แม่คำผาง.

ประทีป สวาโย. (2538). เทเวก้าเนต. กรุงเทพมหานคร: แจ่มใส.

ปิยมาศ ทิวลิป. (2558). เล่าเรื่องพระศิวะเทพ. กรุงเทพมหานคร: ทิวลิป.

พระราชครูวามเทพมุนี. (2509). กำเนิดเทเว. กรุงเทพมหานคร: เทวสถาน.

_____. (2509). ตำนานพระพรหม. กรุงเทพมหานคร: โบสถ์พราหมณ์.

_____. (2509). ไตรภูมิในศาสนาพราหมณ์. กรุงเทพมหานคร: เทวสถาน.

_____. (2509). พระนารายณ์เทพผู้รักษาโลก. กรุงเทพมหานคร: เทวสถาน.

_____. (2509). ตำนานมหาเทพ. กรุงเทพมหานคร: พระนคร.

Editorial Board

Wat Angkan Khok Banleng

129 Moo 10 Ban Khok Banleng, Bu Rusi Subdistrict,

Mueang Surin District, Surin Province

E-mail: mongkholkhan1977@gmail.com

Tel. 082 996 7963, 064 442 4598

<https://so15.tci-thaijo.org/index.php/AJNP>